

UNIVERZITA OBRANY

Fakulta vojenského leadershipu

NAPOLEONSKÉ VÁLKY

STUDIJNÍ TEXT

Mgr. Bc. Tomáš ŘEPA, Ph.D.

BRNO 2023

Studijní text *Napoleonské války* je určen pro potřeby studentů studijního programu *Řízení a použití ozbrojených sil, Vojenské technologie-strojní* a *Vojenské technologie-elektrotechnické*.

Recenzenti:

pplk. JUDr. PhDr. Stanislav Polnar, Ph.D. et Ph.D.

Prof. PhDr. Dušan Uhlíř, CSc.

ABSTRAKT

Napoleonské války jsou dynamickou etapou dějin počátku 19. století. Tato série válečných konfliktů datovaná nejčastěji mezi lety 1800 až 1815 změnila tvář Evropy a ve svých důsledcích i značné části světa. Napoleonské války získaly jméno po vojevůdci a státníkovi Napoleonu Bonapartovi, který se díky svým úspěchům na bojišti stal po zhruba dekádu prakticky neomezeným pánem Evropy a mohl si dovolit rušit zavedené feudální pořádky ve prospěch svůj i expandující Francie. Tento proces započala již revoluce roku 1789. Ani přes veškerou snahu „starých“ monarchií vytvářejících řadu protifrancouzských koalic se dlouhou dobu nedařilo úspěšným francouzským výbojům adekvátně čelit. Rozhodnutí přineslo až Napoleonovo přehnané velikášství, touha ovládat a s tím spojené rozmělnění francouzských sil do bojů v různých částech Evropy korunované nesmírně vyčerpávajícím mnohaletým tažením do Španělska od roku 1808 a drtivým nezdarem při tažení do Ruska roku 1812.

Napoleon Bonaparte byl patrně poslední osobností v dějinách, která v rukou třímala absolutní vojenskou i politickou moc, a přitom sám velel na bojišti. Byl rozporuplnou osobností a jeho odkaz dodnes budí emoce, protože po sobě zanechal dědictví, které není snadné zhodnotit, v každém případě je však jedinečné. Dalekosáhlé změny se dotkly státní správy, financí, legislativy, zahraničních záležitostí a pochopitelně velmi výrazně i vojenství. Během napoleonských válek bylo povoláno do zbraně miliony mužů napříč celou Evropou s dopadem i na další kontinenty včetně Afriky, Asie a Ameriky. Jednotlivé války a koalice měly jednoho trvalého společného jmenovatele, kterým bylo soupeření mezi Velkou Británií a Francií. Bohatství britského koloniálního panství budilo ve Francii závist, síla britského loďstva respekt, Napoleonovy úspěchy na kontinentě a možnost úspěšné invaze na ostrovy zase vzbuzovaly obavy britské vlády. Velká Británie tak po celé období napoleonských válek neváhala financovat všechny protifrancouzské koalice, pokud se přímo sama nezapojovala do bojů na kontinentu, což se týká zejména španělského tažení.

Napoleonské války měly několik fází, které se odvíjely od schopnosti Francie expandovat a porážet své rivaly. Jejich velmi důležitým následkem také bylo to, že definitivně odstartovaly proces sjednocování území, na kterých se hovořilo německy a italsky. Napoleon se dal korunovat italským králem, což bylo trnem v oku především rakouským Habsburkům a jejich monarchii, napoleonská nadvláda zde však byly vnímána poměrně dobře a od roku

1806 Napoleonův starší bratr Josef a od roku 1806 maršál Joachim Murat, člen Bonapartova rodinného klanu jako manžel Napoleonovy sestry Karolíny v roli neapolských králů zaváděli reformy, rušili stávající feudální pořádky a byli svými poddanými poměrně oblíbeni. Jiný průběh měly napoleonské války pro německy hovořící země, které do roku 1806 spadaly pod Svatou říši římskou národa německého, přes počáteční naděje a optimistická očekávání po Napoleonově vyhlášení Rýnského spolku, který původní říši nahradil, byla francouzská nadvláda a nutnost dodávat branecké kontingenty a účastnit se tažení napoleonských armád nakonec značně neoblíbena a tento „Franzosenzeit“ jak bylo Němci toto období leckdy nazýváno, vedl k razantnímu nástupu nacionalismu a přispěl k procesu sjednocování Německa a tím ve svých důsledcích i ke snaze Němců vytvořit vlastní říši i koloniální panství po vzoru Velké Británie (téměř neomezené vládkyni moří a oceánů i na základě výsledku bitvy u Trafalgaru na více než 100 let dopředu!) a Francie. To mělo ve 20. století mnohé tragické důsledky. Velký dopad měly napoleonské války i na carské Rusko, které sice vzešlo z válek přes všechny dílčí porážky (Slavkov, Friedland) vítězně, ale i samotní účastníci tažení z řad carských důstojníků si uvědomili, jak hluboce zaostalým státem na mapě Evropy tehdejší ruské impérium bylo. To následně vedlo k povstání děkabristů a řadě dalších dynamických projevů nespokojenosti, politického a sociálního pnutí.

Příčiny a projevy napoleonských válek si tak i nadále zaslouží naši pozornost. Ačkoliv je nynější rozdělení světa kolem nás zcela jiné, než tomu bylo na počátku 19. století, některá ponaučení ze vzestupu a pádu napoleonské Francie se nám jednoznačně nabízejí. Významný byl dopad i na české země, kam válka zavítala nejen napřímo v rámci samotných vojenských operací roku 1805 (Slavkov), 1809 (Znojmo) a 1813 (Chlumec), ale ve svých dalších konotacích i politicky, hospodářsky, kulturně a demograficky. Mnohé trendy započaté napoleonskými válkami jsou i nadále přítomny v naší společnosti dodnes. Civilizační pokrok, který lidstvo učinilo za období od Velké francouzské revoluce až dodnes, je ohromující, alarmující je ale bohužel také to, že konflikty i nadále zůstávají součástí našich životů, byť se přesouvají i do jiných dimenzí jako je např. kyberprostor. I to je vývoj, který v základních konturách předurčila už etapa napoleonských válek a její důsledky.

Klíčová slova: armáda; diplomacie; Evropa; Francie; mezinárodní konflikty; Napoleon; napoleonské války; 18. století; 19. století

OBSAH

ABSTRAKT	3
OBSAH	5
ÚVOD	6
1 NA PRAHU NAPOLEONSKÝCH VÁLEK	8
1.1 Příčiny napoleonských válek	8
1.2 Korunovace Napoleona císařem	15
1.3 Vojenství na počátku napoleonských válek a jeho další vývoj	18
2 NAPOLEONSKÉ VÁLKY 1805–1807	43
2.1 Válka třetí koalice	43
2.2 Bitva u Trafalgaru a její důsledky	47
2.3 Bitva u Slavkova, její průběh a následky	53
2.4 Válka čtvrté koalice	64
2.5 Bitvy u Jeny a Auerstädtu	66
2.6 Další průběh tažení, ruská porážka a mír v Tylži	72
3 NAPOLEONSKÉ VÁLKY 1807–1812	78
3.1 Tažení do Španělska	78
3.2 Válka páté koalice a bitva u Wagramu	87
3.3 Napoleonovo ruské tažení – katastrofa roku 1812	95
4 NAPOLEONSKÉ VÁLKY 1812–1815	103
4.1 Závěr španělského tažení 1812–1814	104
4.2 Válka šesté koalice – bitva národů u Lipska	106
4.3 Boje ve Francii roku 1814	116
4.4 Stodenní císařství a bitva u Waterloo	119
5 KONEC NAPOLEONSKÝCH VÁLEK	125
5.1 Vídeňský kongres	125
5.2 Shrnutí důsledků napoleonských válek	126
ZÁVĚR	132
REKAPITULACE: CHRONOLOGICKÁ OSA	137
POUŽITÁ LITERATURA A PRAMENY	142

ÚVOD

Vysokoškolská skripta „Napoleonské války“ jsou určena přednostně vojenským posluchačům prezenční formy vysokoškolského studia. Tomu je uzpůsoben obsah a forma předkládaných skript. Jde především o shrnutí a vykreslení kontextu nejdůležitějších událostí, které toto období provázely. Skripta mají sloužit jak pro výuku vojenské historie, tak také historie vojenského umění, a to primárně pro magisterský studijní program SP 2019 (Řízení a použití ozbrojených sil).

Skripta jsou věnována důležité **kapitole dějin počátku 19. století – napoleonským válkám**. Prolíná se zde politická i vojenská rovina tohoto soupeření a jejich provázání je klíčové pro pochopení celého kontextu doby.

Dějiny vojenství a jejich výklad jsou v předkládaných skriptech záměrně pojaty určitým způsobem a s určitým cílem. Základní souhrn faktografie, dat a analytických zjištění je zpracován zejména s ohledem na specifika výuky vojenské historie a vojenského umění, ale rovněž i tradic Armády České republiky, byli to i odvedenci z českých zemí, kteří se napoleonských válek zúčastnili. Rovněž zde proběhla jedna z nejdůležitějších bitev napoleonských válek – bitva u Slavkova. I na tuto významnou událost lze v mnohém navazovat a opakovaně ji rozebírat z různých úhlů pohledu. Z těchto důvodů je nutné zaměřit se na konkrétní oblasti a etapy, zejména na základě chronologicko-tematického vymezení. Napoleonské války, jak jsou skripta nazvána, rámuje zaměření učební pomůcky jako celku, téma zastřešují a prostupují do každé kapitoly. S ohledem na stěžejní zaměření studijního programu SP 2019 ve formování důstojníků, jsou skripta zaměřena na prohloubení znalostí a rozšíření obzoru i v rámci vedení boje moderními prostředky, přičemž napoleonské války ve svém průběhu položily v tomto směru základy mnoha disciplín, včetně např. moderního pojetí logistiky, které ovlivňuje a nepochybně ovlivní i vedení válek v budoucnosti.

Každá kapitola obsahuje odkazy na relevantní texty a citace, ze kterých bylo čerpáno. Tyto odkazy současně slouží jako návod pro další studium posluchačů. Na svém konci skripta obsahují kompletní seznam použité literatury a pramenů obsahující přehled relevantních syntéz a monografií, které se zabývají obdobím napoleonských válek, jejími příčinami, souvislostmi i dopady. Zahrnuty jsou okrajově jak starší publikace, u kterých je třeba vnímat kontext doby jejich vzniku, tak zejména nejnovější pojednání o tomto hutném a rozsáhlém tématu.

Napoleonské války obdobně jako první a druhá světová válka byly konfliktem globálním, tomu odpovídají i místopisné názvy a geografická pojmenování. Tam, kde bylo možné použít vžitý český ekvivalent, je užíván tento – text je tak čtivější a plynulejší, což je také záměrem této učební pomůcky.

Vlastní text skript je členěn zejména chronologicky, místně a tematicky, a to celkem do pěti kapitol. Obsah každé z nich je přitom koncipován tak, aby měl výpovědní hodnotu i sám o sobě jako určitá výseč událostí, případně ucelené pojednání o nějaké konkrétní události či konkrétním konfliktu. Někdy to však znamená, že se nevyhneme občasnému předběhnutí toku času, protože sledovat jednotnou časovou linii u tak mnohvrstevnatého tématu, jakým jsou napoleonské války, není účelné. Základní hledisko je tedy především chronologicko-tematické s občasnými odbočkami, které by rozhodně neměly ubrat na čtivosti, právě naopak. K tomu je třeba dodat i to, že text skript nejde a nemůže jít do hloubky vyčerpávajícím způsobem, shrnuje ty nejpodstatnější momenty z průběhu napoleonských válek, řada okrajových jevů a dílčích epizod nemohla být z důvodu omezeného rozsahu zmíněna.

Text je doplněn i poznámkovým aparátem s citacemi, které se primárně odkazují na relevantní zdroje, ze kterých tento učební text nejvýznamněji v určitých pasážích čerpá. V některých pasážích jsou dílčím způsobem využity i mé příspěvky do Bulletinů Československé napoleonské společnosti, kde jsem členem. Týká se to zejména výjimečných osudů třech napoleonských maršálů – Neye, Davouta a Bernadotta, připomenutí jejich životních příběhů jako názorného mementa doby, popis událostí z jejich pohledu jako důležitých aktérů dění a shrnutí bitev u Slavkova či Auerstädtu. Po zralé úvaze tato studijní pomůcka neobsahuje obrazovou přílohu, protože čerpá i z prací, které jsou poutavě a vyčerpávajícím způsobem obrazovou přílohou a mapami (včetně schémat rozmístění jednotek a jednotlivých fází konkrétní bitvy) bohatě vybaveny a které jsou i součástí seznamu použité literatury a pramenů v samotném závěru práce.

1 NA PRAHU NAPOLEONSKÝCH VÁLEK

1.1 Příčiny napoleonských válek

Války Francie proti cizím armádám ukázaly důležitou skutečnost: **francouzská revoluce** udělala nejen z poddaných občany, ale také **dala životní šanci tisícům nadaných lidí**, kteří by jinak jen stěží dokázali uplatnit své vlohy a schopnosti. Platilo to nejen o předních politicích Francie, jako byl Danton, Robespierre, Hébert a celá řada dalších, ale zejména o nových velitelích francouzské revoluční armády, kteří často pocházeli z nejnižších lidových vrstev a kteří přesto dokázali porážet nejslavnější vojevůdce své doby. Tento prvek sociální propustnosti je velmi důležitý pro pochopení celé dynamické etapy, kterou napoleonské války představují. **Mezi tyto „nové“ lidi patřil také Napoleon Bonaparte**, původně synek ze zchudlé šlechtické rodiny, který si nakonec dokázal podmanit na základě svého vojevůdcovského talentu takřka celou Evropu, **a většina jeho schopných maršálů**. Zásadní proměny, kterými Evropa díky Velké francouzské revoluci a následujícímu období napoleonskému procházela, se ovšem neomezovaly jen na oblast politickou. Rozbití starých vlastnických vztahů a hospodářských vazeb vytvořilo vhodné podmínky pro rozvoj průmyslu na kontinentu a pro zavádění nových výrobních postupů. **Kontinentální blokáda**, kterou Napoleon Bonaparte zavedl a která spočívala v přerušení obchodních a hospodářských styků Evropy s Velkou Británií, měla sice ostrovní říši oslabit, ve skutečnosti ale vedla i k hledání využití nových surovin a energii také ve Francii a v ostatních zemích, jež byly na dovozu závislé. **Reformy zákonodárství, statní správy, školství, dopravy a dalších oblastí veřejného života, které během čtvrtstoletí od vypuknutí Velké francouzské revoluce do definitivní porážky Napoleonových armád byly ve Francii provedeny, ovlivnily život v celé Evropě, a přijímaly je dokonce i nepřátelé revoluce.**¹

Pokud budeme respektovat časové vymezení napoleonských válek s počátkem v roce 1800² a budeme se snažit dobrat jejich příčin, nezbyvá nám než se vrátit ke konci revolučních válek, jejichž výsledek umožnil stát se Napoleonu Bonapartovi po předchozích úspěších

¹ PERNES, Jiří. *Evropské dějiny v datech*. Praha: Albatros, 2000, s. 142–143. ISBN 80-00-00871-8.

² Od roku 1800 zastával Napoleon doživotní funkci prvního konzula, někdy ovšem bývá začátek napoleonských válek uváděn od roku 1803, kdy po předchozí porážce druhé protifrancouzské koalice, která se zpravidla počítá ještě mezi války revoluční, začala opět válka mezi Velkou Británií a Francií. Podrobněji tak bude v textu skript uváděna až válka třetí koalice od roku 1805 s uvedením nezbytného kontextu doby, která této situaci předcházela.

na bojišti (mimo jiné osvobození přístavu Toulon roku 1793³, potlačení rojalistického převratu v Paříži roku 1795, italské tažení roku 1796–1797), a nakonec i na politickém kolbišti prvním konzulem a už v té době nejdůležitější politickou figurou ve Francii s rozsáhlými pravomocemi. Když v roce 1799 začala druhá protifrancouzská koalice vítězit, okolnosti plně dozrály pro státní převrat proti neoblíbenému a korupcí zatíženému režimu Direktoría. Direktorium byla vláda pěti direktorů od 2. listopadu 1795, která sice ukončila nejhorší revoluční excesy v podobě krvavých represí a hromadných poprav gilotinou všech domnělých či skutečných nepřátel revoluce, ale nedokázala vyřešit potíže upadajícího hospodářství. Nyní měl Napoleon sehrát osudovou roli. **K převratu a konci vlády Direktoría došlo 9. listopadu 1799.** Rada starších na zprávu o údajném jakobínském⁴ spiknutí zareagovala a pověřila velením vojsk v Paříži generála Napoleona Bonaparta, přičemž zasedání obou důležitých orgánů – Rady starších a Rady 500 bylo přeneseno do pařížského předměstí Saint-Cloud. V čele Rady 500 přitom stál mladší bratr Napoleona Lucien Bonaparte. Část členů Direktoría byla do převratu zasvěcena, část přinucena rezignovat, převzetí moci však musely legalizovat oba zmíněné orgány. Napoleon Bonaparte se s věrnými oddíly vydal na zasedání poslanců. Když byl přivítán nepřátelskými výkřiky, rozhodl se použít vojsko. Poslanci byli rozehnáni, zbytky Rady 500 předaly vládu třem konzulům.⁵

Konzulát byl založen na složité ústavě. Formálním centrem moci byl Senát, který se skládal z 80 doživotně jmenovaných členů, kteří se scházeli s vyloučením veřejnosti. Vláda byla strukturována do dvou úrovní – exekutivní, která nahrazovala vrcholné vládní a státní orgány a dále na orgán tří konzulů – konzulát. Tomu byli podřízeni ministři jako skutečné výkonné orgány, ale měli zůstat bez politického vlivu. Prvním konzulem se stal generál Napoleon Bonaparte, dalšími se měli původně stát Roger Ducos a Emmanuel Sieyès, kteří však byli rychle vyšachováni a spíše jen do počtu se konzuly stali Cambacérès a Lebrun. Napoleon Bonaparte rychle ostatní upozadil a stal se ničím neomezeným vládcem Francie, což stvrdil roku 1804 i císařskou korunovaci – nejdříve s titulem císař Francouzské republiky, od roku 1808 již jako císař Francouzů. Šlo o postupný přechod od konzulátu k císařství. To, že se Francie nazývala ještě mezi lety 1799 až 1804 republikou a posléze císařstvím, však nic neměnilo na podstatě politického systému ve vojenské diktatuře. **Konstruktivní úloha**

³ K tématu ŘEPA, Tomáš. *Toulon 1793 – bitva, která odstartovala Napoleonovu kariéru*. Bulletin Československé napoleonské společnosti 90 (listopad 2021), s. 18–25. ISSN 1213-6999.

⁴ Politickou frakcí spjatou s předchozím obdobím teroru během Velké francouzské revoluce.

⁵ FERRO, Marc a LENDEROVÁ, Milena. *Dějiny Francie*. Praha: NLN, 2006, s. 180–181. ISBN 978-80-7106-403-9.

generála Bonaparta jako budovatele státu se projevila zejména v období konzulátu, což mu získalo ohromnou popularitu. Revoluční chaos byl definitivně ukončen. Tricetiletý generál, který se do té doby zabýval pouze válkou, se stal při převratu vládcem jedné z největších evropských a díky koloniím i světových říší.⁶

Bonaparte měl jako první konzul pravomoc předkládat zákony. Jmenoval ministry a členy zákonodárných orgánů, ze seznamu vytvořených několikastupňovým všeobecným hlasováním vybírá zástupce lidu. Státní správa, finance, zahraniční záležitosti – „revolučnímu panovníkovi“ byly dány možnosti zasahovat i do těchto oblastí. Jmenoval rovněž prefekty do departementů, 1. ledna 1800 **zakládá Francouzskou banku**, která získala privilegium vydávat bankovky a vytváří Státní radu. V souvislosti se založením banky se také v roce 1803 stal frank z účetní jednotky skutečně používanou měnou. Protože stál frank na zlatém standardu, byl nazýván **zlatým frankem**. Zavedení franku ukončilo období nedostatku peněz, šlo přitom o důvěryhodnou měnu, která zůstala ve Francii stabilní až do vypuknutí první světové války v roce 1914. K boji proti rojalistům a jakobínům vytvořil Napoleon silný a rozvětvený policejní aparát – **dlouholetým ministrem policie byl Joseph Fouché**. Kritika byla umlčena opatřením ze 17. ledna 1800, jež zastavilo tisk šedesáti z celkových sedmdesáti tří vycházejících novin a časopisů. Během prvního půl roku se též vypořádal s rostoucí vlnou loupežnictví podél pozemních komunikací a výrazně utlumil stále doutnající rojalistické povstání ve Vendée. Je sice diktátorem, má však velkou oporu ve veřejném mínění. Jako **vládce inspirovaný osvícenstvím** přeje vlastnictví a obchodu, je zastáncem pořádku v rodině i na ulici. Prosazuje principy z roku 1789 a prohlašuje: „*Dokončili jsme román o Revoluci, teď je třeba začít psát dějiny. Zbytek je pouhá filozofie.*“⁷

Napoleon má v rukou nejsilnější moc, kterou kdy Francie poznala přinejmenším od doby krále Ludvíka XIV., kde však šlo o jiný typ mocenské politiky a formy vlády. **Napoleon se dá považovat jak za dovršitele, tak zároveň hrobaře revoluce** a vytváří v právní a administrativní oblasti **moderní francouzský stát**, dočasně také díky vojenským vítězstvím přináší mír. **Po bitvě u Marenga 14. června 1800**, které se Napoleon osobně v roli velitele účastní, a i s trochou štěstí po drtivém jízdním protiútoky gen. Desaix, se kterým přitom už Rakušané ani Bonaparte nepočítali a při kterém také Desaix zahynul, jsou Rakušané v Itálii znovu poraženi a dávají se na překotný ústup. Generál Moreau navíc následně **3. prosince 1800 v bitvě u Hohenlindenu** dosáhne rozhodujícího vítězství v Německu

⁶ VACULÍK, Jaroslav. *Obecné dějiny novověku IV (1789–1918)*. Brno: MU, 2005, s. 15–16. ISBN 80-210-3859-4.

⁷ CARMIGNANI, Jean-Carlos. *Evropa romantiků*. Praha: Gemini, 1995, s. 1070–1071. ISBN 80-85873-34-6.

nad Rakouskem, kterému následně nezbyvá než žádat o mír. Smlouva s císařem Františkem z Lunéville v únoru 1801 a mír v Amiens v březnu 1802 s Velkou Británií⁸ zaručí, že francouzský národ půjde ochotně za tím, kdo slíbí, že svými vítězstvími dokáže skoncovat s nekonečnými válkami. **První konzul Bonaparte přitom nejdříve s rozpaky a poté stále rozhodněji přemýšlí o přechodu státního zřízení na císařství**, v srpnu 1802 se tak po dalším z plebiscitů stal doživotním konzulem – monarchou bez titulu.⁹

Nejvlivnější z nových institucí v období konzulátu byla Státní rada. Její členové byli vybíráni z vynikajících mužů napříč politickým spektrem. Rada jako celek připravovala zákony a další předpisy, byla „zásobárnou“ vyšších státních úředníků pro různé zvláštní úkoly a podrobovala práci ministerstev odbornému šetření a kontrole. Tyto kontrolní povinnosti vedly nakonec k vytvoření kodexu občanského práva, zasahovaly do fungování institucí státní správy a Rada se postupně vyvinula v něco, čemu historikové říkají „neotřesitelný základní kámen francouzské byrokracie“.¹⁰

Nezbytností bylo narovnat vztah k církvi a papežskému Římu. Francouzská církev byla od revoluce rozštěpena. Revoluční režim například zakázal i bohoslužby. Konkordát, který Napoleon uzavřel s papežem v roce 1801, díky němuž se také mimo jiné později dostalo císaři při císařské korunovaci papežova požehnání, stvrdil katolickou víru jako většinové vyznání, ale biskupy zařadil pod kontrolu prefektů a začal duchovenstvu vyplácet státní mzdu. Zároveň byla zachována tzv. Galikánská církev (zdůrazňující nadřazenost církevního sněmu francouzských biskupů – koncilu nad papežem a s tím spojeným právem jmenovat ve Francii biskupy). Do Francie se směly vrátit řeholní řády, ale vydávání papežských listů (bul) bylo možné jen se souhlasem vlády. Církev si sice zachovala kontrolu nad základním školstvím, ale nový systém středních škol byl postaven na elitních lyceích, dále na internátních školách, v nichž se uniformovaní žáci připravovali na nejdůležitější posty ve státní správě, a na středních školách určených pro nižší pozice ve státní i soukromé sféře. Existovaly také specializované vyšší školy pro obory vzdělávání jako medicína, farmacie, právo či armáda. Reformy v oblasti státní správy a legislativy dlouho přežily samotného Napoleona a z mnohých vychází Francie dodnes.¹¹

Za základ své moci považoval Napoleon vždy armádu. Se svými vojáky dlouho sdílel tvrdý život na bitevním poli, takže mu zůstali blízcí a on jim. Dokázal je oslovit

⁸ Pod tímto názvem a na základě sjednocujících Zákonů o unii Anglického a Skotského království od roku 1707.

⁹ CARMIGNANI, Jean-Carlos. *Evropa romantiků*, s. 1071.

¹⁰ HOLMES, Richard. *Napoleonské války*. Brno: Computer Press, 2008, s. 22. ISBN 978-80-251-1983-9.

¹¹ Tamtéž.

a vyvolat v nich pocit výlučnosti. To platí dokonce až do okamžiku konce jeho vojenské i politické kariéry. Pevné vazby zůstaly zachovány a Napoleon uměl mluvit se svými vojáky, dokázal pochválit, pokárat, povzbudit i zažertovat. Brali ho jako by byl vždy jedním z nich. Na oplátku zase od svých vojáků vyžadoval, aby jejich bojové nasazení bylo stejně bezpodmínečné jako jeho vlastní. **Řada napoleonských maršálů také vynikala neuvěřitelnou odvahou na bojišti**, někdy až hraničící s pohrdáním smrtí. Mnoho z nich přitom vděčilo za svoji výjimečnou kariéru revoluci a napoleonským válkám, většinou přitom šlo o lidi z chudých poměrů a nízkých vrstev. Typickým příkladem může být maršál Michel Ney¹² právem nazývaný „Le Brave des braves – Nejstatečnější ze statečných“, který byl synem bednáře. Při plánování vojenských operací neváhal Napoleon počítat s obrovskými ztrátami na lidských životech.¹³ V bitevní vřavě v průběhu napoleonských válek také zahynula i řada vynikajících důstojníků, včetně několika maršálů – např. Lannese¹⁴ či Bessièra.¹⁵

Neuvěřitelně strmý nárůst osobní moci Napoleona Bonaparta (pro který bychom v dějinách hledali přirovnání jen velmi obtížně) **byl jednou z důležitých příčin dalších válek**, protože staré monarchie se jednak bály vývozu revolučních myšlenek, ale bránily se rovněž i představě, že se někdo z poměrů jako byla zchudlá šlechtická rodina Bonapartů na Korsice dokáže postavit do čela země, přičemž si počíná lépe než většina strnulých státních byrokracií po Evropě. To pak hrálo roli v neustále vytvářených protifrancouzských koalicích, kde dominantní úlohu hrála vždy Velká Británie a její finanční podpora každému, kdo by společně s nimi pozvedl zbraň proti Francii. Nešlo přitom jen o odvěkou mocenskou rivalitu Francie a Anglie (Velké Británie), zápas o bohatství při obchodování s komoditami dováženými z kolonií, ale řadu dalších potíží a konfliktů, které spolu znesvářené strany v mnoha oblastech měly. Války tak byly zároveň ideologické, utvrzující v určitém pohledu na svět a každý aktér je vedl ve svém zájmu. Paradoxně to byla Velká Británie, která byla oproti Francii již delší dobu jiným typem společnosti, protože tam byla feudální forma státu již překonána a byla to země zrodu průmyslové revoluce. Mír mezi Francií a Velkou Británií v Amiens roku 1802, kterým skončily revoluční války, tak dlouhodobě mezi těmito tradičními

¹² Více k tématu HORRICKS, Raymond. *Marshal Ney. The Romance And The Real*. Tunbridge Wells: Midas/Hippocrene, 1982. ISBN 978-0882546551; dále KOLEKTIV AUTORŮ. *Maréchaux d'Empire*. Paříž: EPA Editions, 2003, s. 52–55. ISBN 978-2851206985.

¹³ REBSCHER, Susanne. *Napoleon Bonaparte*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2010, s. 14. ISBN 978-80-7360962-7.

¹⁴ K tématu ELBL, Pavel Benedikt. *Maršál Lannes: francouzský Achilles*. Třebíč: Akcent, 2008. ISBN 978-80-7268-529-5.

¹⁵ K tématu WINTR, Stanislav. *26 maršálů Napoleona I*. Cheb: Svět křídel, 2004, s. 15–22. ISBN 80-86808-14-9.

rivaly nic neřešil a válka vypukla zanedlouho znovu. K čemu položily Britové základy v oblasti hospodářské, to dovršila Francie v oblasti politické. Francouzská revoluce zbavila moci vládnoucí feudální třídu (revoluce byla úhlavním nepřítelem starých feudálních pořádků ve většině Evropy) a nahradila ji vládou „třetího stavu“ – buržoazie. Ta jednou provždy zpochybnila tradicí a zákonem zdůvodňované nároky privilegovaných tříd. Ukončila dlouhou éru panovníků z boží milosti a místo rodových výsad nastolila privilegia kapitálu. **Banky a továrny, přístavy, silnice a průplavy mění tvář staré Evropy.**¹⁶

V roce 1804 byl vydán občanský zákoník – Code civil či Code Napoleon, kodex občanského práva, ze kterého vychází francouzské občanské právo dodnes. Princip občanské rovnosti (rovnosti občanů před zákonem) byl přitom prosazen již roku 1789 během revoluce vydáním Deklarace práv člověka a občana. Stále však chyběl právní rámec, což změnil až Napoleon. Občanský zákoník byl velkým pokrokem ve srovnání se zákoníky, jež platily v ostatních evropských zemích a tlačil tyto státy k obdobným kodifikacím (např. Rakousko).¹⁷ Podrobněji je k tomu třeba uvést, že již za starého režimu ve Francii započal proces nahrazování různorodých zákonů jedním kodexem – občanským zákoníkem a za revoluce pokračoval nadále. Napoleon jej v roce 1800 urychlil, když jmenoval skupinu vynikajících právníků a dal jim na práci jen pět měsíců. Kodex byl schválen až v roce 1804, ale výsledek byl velmi úspěšný, protože všech 2 281 článků se vešlo do jediného svazku. Zákoník deklaroval rovnost občanů před zákonem, svobodu vyznání a právo na soukromé vlastnictví, které v dědictví přecházelo rovným dílem na všechny právoplatné potomky. Prováděcí předpisy k Občanskému zákoníku byly již složitější a nový Trestní zákoník, i když byl na dnešní poměry velmi krutý, byl rozhodně umírněnější než například trestní právo Velké Británie ze stejného období.¹⁸

Za Napoleonovy vlády bylo vydáno celkem pět důležitých kodexů: kromě zmíněného Code civil – občanského zákoníku z roku 1804 šlo dále o Code de procédure civile – zákoník občanského soudního řízení z roku 1806, Code de commerce – obchodní zákoník z roku 1807, Code d’instruction criminelle – zákoník trestního soudního řízení z roku 1808 a Code

¹⁶ UHLÍŘ, Dušan. *Slunce nad Slavkovem*. Třebíč: Akcent, 2017, s. 8. ISBN 978-80-7497-212-6.

¹⁷ Blíže k tématu SCHELLE, Karel. *Právo a právní kultura v rakousko-českém prostředí na počátku 19. století*. In: KOTULÁN, Jaroslav a UHLÍŘ, Dušan (eds.). *Evropa 1805: sborník prací V. mezinárodního napoleonského kongresu konaného v budově veřejného ochránce práv, Brno, 26. – 28. září 2005*. Brno: ČSNS, 2006, s. 369–378. ISBN 80-239-7694-X.

¹⁸ HOLMES, Richard. *Napoleonské války*, s. 22.

pénal – trestní zákoník z roku 1810. Největší význam však měl bezpochyby právě občanský zákoník.¹⁹

Po roce míru začala v roce 1803 znovu válka Francie s Velkou Británií, která trvala nepřetržitě až do konce Bonapartovy vlády. Kromě příprav na konfrontaci těchto rivalů, kde Napoleon plánoval i pokus o překonání kanálu La Manche a vylodění, se však schylovalo i k další válce na bojišti v centru pevninské Evropy. Růst moci Francie byl zjevný a vyvolával další obavy starých monarchií, zejména Rakouska, Ruska a Pruska. **Francie se rychle zotavila z ran revoluce a revolučních válek.** Pod dobře organizovanou správou se dařilo jejímu hospodářství. Konfiskace a rozdrobení šlechtických velkostatků emigrantů mezi rolníky vedlo k intenzifikaci zemědělské výroby. Na druhou stranu je třeba zmínit i to, že to znamenalo rozdrobení pozemkové držby a zánik velkých feudálních celků, což ne vždy automaticky znamenalo i přes zmíněnou intenzifikaci větší efektivitu hospodaření. Státní finance byly v relativně dobrém stavu, ve vybírání panoval pořádek a řád. **Schodky navíc vyrovnávaly válečné reparační porážek.** Všechny zprávy o nepokojích ve Francii byly v tomto období jen zbožným přáním nepřátel Napoleonova režimu. Spolehlivě pracující policejní aparát řízený Josephem Fouché likvidoval v zárodku všechny pokusy o zvrát událostí, vedené zvenčí i zevnitř. Francouzská banka sloužila vládě jako pevná opora potřebných finančních opatření. Při ročním státním rozpočtu přes 500 milionů franků činil však státní dluh asi jednu miliardu franků. Přitom **Napoleonovy přípravy na vylodění v Anglii pohltily státní příjmy za léta 1803–1805.** Napoleon nechtěl vydávat papírové peníze, a protože mu chyběly peníze na hotovost, vázlo vyplácení žoldu vojsku, šetřilo se na jeho materiálním vybavení, a hlavně na nákupu koní. Armáda sice nebyla zdaleka vybavena tak, jak by si císař přál, přesto byla v roce 1805 nejlepší armádou v Evropě.²⁰

Na jaře 1804 byl již Napoleon definitivně rozhodnut změnit formu vlády z republiky na císařství, potřeboval k tomu i podporu dalších známých osobností, chtěl dosáhnout jakési kontinuity a alespoň zdánlivě stmelit různé proudy ve společnosti. Leckdy to bylo přijímáno s rozpaky. To dokládá i následující příběh. Další úspěšný voják a generál Jean-Baptiste Bernadotte byl zklamán z konce republiky, v jejíž zřízení upřímně věřil. Při schůzce s Napoleonem mu však na jeho jednoznačně formulovanou otázku, zda bude s ním či bude

¹⁹ K tématu JÁNOŠÍKOVÁ, Petra; KNOLL, Vilém a STARÝ, Marek. *Napoleonská éra a kodifikace*. In: KOTULÁN, Jaroslav a UHLÍŘ, Dušan (eds.). *Evropa 1805: sborník prací V. mezinárodního napoleonského kongresu konaného v budově veřejného ochránce práv*. Brno, 26. – 28. září 2005, s. 390–391.

²⁰ UHLÍŘ, Dušan. *Slunce nad Slavkovem*, s. 14.

stát stranou, odpověděl, že s ním bude loajálně spolupracovat. Proto byl Bernadotte zařazen mezi prvních 18 maršálů císařství. Šlo o důležitý signál pro celou francouzskou společnost.²¹

Senát 18. května 1804 rozhodl, že se První konzul **Napoleon Bonaparte stane císařem Francouzské republiky**, což bylo stvrzeno i plebiscitem konaným v listopadu 1804, kde bylo 3 521 675 hlasů pro a jen pouhých 2 579 proti. **19. května 1804 byly** tak kromě Jean-Baptiste Bernadotta (v té době 41letého) **jmenování maršály Francie** také Berthier, Murat, de Moncey, Jourdan, Masséna, Augereau, Soult, Brune, Mortier, Ney, Davout, Lannes a Bessiéres k bojové službě.²² I díky povyšování mnohdy původně řadových vojáků na maršály, které bylo inspirující a motivující pro ostatní vojáky také vzniklo známé rčení, že **každý voják nosí ve své tornistře maršálskou hůl**.²³ Na slavnostní recepci Bernadotte pronesl kromě nutných náležitostí v podobě slibu věrnosti také smířlivý proslov, že je připraven bojovat za císařství, po kterém mu Napoleon stiskl ruku a řekl mu, že není jen jeho císař, ale také přítel.²⁴

Limity loajality všech zmíněných maršálů a mnoha dalších důstojníků i občanů prověřily další události a válečná strádání. Napoleon si byl vědom, že věrnost kohokoliv není bezmezná a bude záležet především na tom, jak úspěšná bude jeho vláda. Bernadottův příklon k Napoleonovi pomohl sjednotit cítění v armádě, k jejíž službě se posléze drtivá většina jejich příslušníků hlásila a vnímala ji jako prestižní záležitost. I zde však hrály roli okamžité úspěchy.²⁵

1.2 Korunovace Napoleona císařem

Vlastní intronizaci – uvedení na trůn Napoleona Bonaparta, o jejímž uskutečnění se již nedalo pochybovat, vyvolalo takzvané spiknutí Pichegrua a Cadoudala, které bylo odhaleno v listopadu 1803. Zapleten byl do něj také generál Victor Moreau (vítěz bitvy u Hohenlinden a vojenský hrdina, tedy Bonapartův soupeř), patrně i britská tajná služba a Georges Cadoudal (vůdce šuanských – rojalistických povstalců z Bretaně). Cílem spiklenců bylo zavraždit Bonaparta a nahradit ho novým konzulem. Pučistů se režim různými způsoby zbavil a Bonaparte jako součást bezpečnostních opatření zorganizoval únos mladého vévody

²¹ ELBL, Pavel Benedikt. *Maršál Bernadotte: z bitevního pole až na královský trůn*. Třebíč: Akcent, 2015, s. 196. ISBN 978-80-7497-070-2.

²² K těmto celkem 14 do aktivní služby přibýly ještě čtyři do čestné funkce maršála – Kellermann, Lefebvre, de Pérignon a Serurier.

²³ Na maršálských holicích bylo uvedeno: „Terror Belli Decus Pacis“ – „postrach války, ozdoba míru“.

²⁴ ELBL, Pavel Benedikt. *Maršál Bernadotte: z bitevního pole až na královský trůn*, s. 196.

²⁵ Tamtéž.

d'Enghiena, příslušníka královské rodiny, žijícího v Německu, který se pak stal **obětí justiční vraždy** a byl 21. března 1804 na zámku ve Vincennes popraven výstřely popravčí čety. **D'Enghien byl zcela určitě nevinen**, smyslem jeho zabití bylo nahnat strach nebezpečnějším emigrantům napojeným na původní královský režim, a také zájem Bonapartova okolí prohloubit příkop mezi Napoleonem a Bourbony. Napoleon byl záměrně uveden v tomto případě v omyl. Bývalí revolucionáři se totiž obávali, že se Napoleon s Bourbony usmíří. Odevšad se nyní začaly ozývat návrhy, nepochybně předkládané z Bonapartova popudu, aby byl první konzul prohlášen císařem. Poukazovalo se na to, že dědičné následnictví by stvrdilo a upevnilo režim – zavraždění samotného Bonaparta by tím ztrácelo smysl.²⁶

18. května roku 1804 Napoleon oslavil svoje doposud největší politické vítězství – senát jej prohlásil dědičným císařem Francouzské republiky. Od jeho odchodu z rodné Korsiky přitom uplynulo teprve devět let. Francie se mezitím stala nejmocnější zemí Evropy a Napoleon brzy jedním z jejích nejvýznamnějších vládců. Nesmírný paradox představovala otázka, proč by Francouzi měli chtít císaře, když se před nedávnem zbavili pod gilotinou krále? Revoluční roky sebou přinesly neklidné časy plné chaosu, značného krveprolití a některých přehmatů, leckdy i promarněných šancí na zavedení efektivního systému vládnutí. Vzpomínka na monarchii tak byla pro francouzský lid stále něčím důvěrným a slibující jakousi relativní jistotu. Napoleon přitom promyšleně přichází s něčím novým a do té doby zcela neznámým – umožní totiž lidu, aby jmenování císařem stvrdil svým hlasováním. Císař Bonaparte tak pro občany není monarchou ve starém smyslu slova, ale „**občanským císařem**“. Vše je navíc provázeno i novou symbolikou, císařskými ceremoniály a novými šlechtickými tituly.²⁷

Po vzoru významného středověkého panovníka Karla Velikého touží Napoleon po tom, aby jej na císaře pomazal sám papež. Jenže zatímco Karel Veliký za papežem jel do Říma, nyní musí hlava katolické církve k Napoleonovi do Paříže. Po dlouhém váhání papež Pius VII. nakonec svolí. **Korunovace** a její oslavy jsou stanoveny na **2. prosince 1804**. Napoleon průběh ceremonie, která tu bude (z důvodů své důležitosti a symboliky pro celé napoleonské období) v několika odstavcích popsána, naplňuje s podobnou důsledností a přesností jako svá vojenská tažení. Nařídí zrekonstruovat náměstí před katedrálou Notre Dame. Vnitřek chrámu se za pomoci sametových závěsů a kaširovaných kulis proměňuje v jakési divadelní jeviště. Samotnou dekoraci chrámu, určenou pro tento slavnostní den

²⁶ JOHNSON, Paul. *Napoleon*. Brno: Barrister & Principal, 2015, s. 53. ISBN 978-80-7485-051-6.

²⁷ REBSCHER, Susanne. *Napoleon Bonaparte*, s. 17.

provedli architekti Percier a Fontaine, kteří rozdělili prostor na dva odlišné celky. Na jedné straně stál presbytář s kněžištěm a uzavřeným pódiem a na druhé císařský trůn, umístěný u vstupu do chrámové lodi. Církevní část obřadu se měla odehrát v kněžišti, kde nalevo od oltáře stál trůn pro papeže. Napravo stáli kardinálové a po obou stranách kněžiště arcibiskupové, biskupové a ostatní duchovenstvo. Uprostřed se nacházela dvě křesla určená pro Napoleona a manželku Josefínu.²⁸

Přísný protokol určoval účastníkům, kde budou stát či sedět. Kostel měly dle Napoleonova přání zaplnit tisíce lidí (jen pozvaných hostů bylo na šest tisíc), z toho jenom hudebníků a zpěváků okolo 800. Napoleon si celý průběh události přehrával před ceremonií stále dokola, pro větší názornost si přitom pomáhal malými figurkami návštěvníků. Konečně 2. prosince 1804 v sedm hodin ráno tedy vypukne tato velkolepá událost. Z pevně určených shromaždišť po celé Paříži se dají do pohybu v přesně vypočítaných časových odstupech hodnostáři, duchovenstvo, vojsko, diplomaté a papež, kterého doprovází čestná eskorta. Všichni se ubírají směrem ke katedrále Notre Dame. Úžas Pařížanů nad velkolepou podívanou nebere konce. Konečně ve 12:15 Napoleon a Josefína dorazí do katedrály.²⁹

Všechny zraky se otáčely k císaři oblečenému do purpurového pláště s mečem, který obtáčela zlatem vyšíváná šerpa z bílého saténu. Na hlavě měl zlatý olivový věnec, v pravé ruce svíral žezlo a v levé pak znak spravedlnosti. Historický odkaz symbolizovaly sochy králů Chlodvíka a Karla Velikého. Na bráně byl také císařský znak doplněný odznaky 16 kohort čestné legie.³⁰ Jakmile papež Pius VII. s korunou v dlaních přistoupí k Napoleonovi a chce jej korunovat, dojde k něčemu neočekávanému – **Bonaparte mu ji bere z rukou a korunuje se sám.** A korunu na hlavu pak vloží i své manželce Josefíně. Následuje přísaha na ústavu – tímto gestem **chce Napoleon naznačit, že císařem se stává** nikoli z milosti Boží (jako dřívější panovníci), ale **na přání lidu.**³¹

Zajímavostí při ceremoniálu bylo i to, že při císařské korunovaci měli prestižní roli i maršálové císařství. Byli to oni, kdo nesli odznaky nového císaře. Císařské insignie byly skutečně velkolepé. Jednalo se o zlatou korunu, kterou držel Kellermann, meč nesený Lefebvrem a žezlo svírané Pérignonem. “Královské odznaky“ nového císaře nesli Bernadotte, de Beauharnais a Berthier. V okamžiku, kdy Napoleon vstoupil do katedrály, přistoupila tato trojice vojenských hodnostářů a položila tyto „odznaky“ k oltáři. Posléze se postavili přímo

²⁸ ELBL, Pavel Benedikt. *Maršál Bernadotte: z bitevního pole až na královský trůn*, s. 206.

²⁹ REBSCHER, Susanne. *Napoleon Bonaparte*, s. 17.

³⁰ ELBL, Pavel Benedikt. *Maršál Bernadotte: z bitevního pole až na královský trůn*, s. 207.

³¹ REBSCHER, Susanne. *Napoleon Bonaparte*, s. 17.

naproti císaři. V této pozici je později zvětšil malíř David na svém slavném obraze, který korunovací dokumentoval.³²

26. května 1805 **Napoleon získal navíc ještě další korunu – italskou.**³³ Nejdříve ji formálně nabídne svému bratru Josefovi. Ten ji však, jak se všeobecně očekávalo, odmítne. Napoleon se tak rozhodl za sebe přijmout i italskou korunu.³⁴ Právě toto gesto, které vyvolalo velkou odezvu (byť ne vždy jen pozitivní) v italsky hovořících zemích, bylo **velmi nelibě vnímáno Habsburky** a stalo se dalším impulzem pro Rakousko, aby se začalo chystat na válku, která přišla hned vzápětí a vyvrcholila bitvou u Slavkova. **Ztráta severoitalských držav byla** pro Rakousko skutečně zdrcující, šlo o nejbohatší provincie říše a šlo také o neuralgický bod celé habsburské politiky. Právě toto byl **zásadní důvod k nové válce**, která byla Habsburky i přes varování v podobě mnoha předchozích porážek v bojích s Napoleonem v severní Itálii, nakonec považována za nevyhnutelnou.

1.3 Vojenství na počátku napoleonských válek a jeho další vývoj

Nejpodrobněji zde bude z pochopitelných důvodů popsán stav ve francouzské armádě, protože to byla ona, kdo určoval na počátku napoleonských válek ty nejdůležitější trendy ve vojenství. Stručněji pak bude uveden stav rakouské a ruské armády i s ohledem na tažení roku 1805 a válku třetí koalice, která vyvrcholila bitvou u Slavkova. Situace v dalších armádách (Prusko, Velká Británie, Španělsko, Portugalsko, Švédsko či další) je pak rozebrána průběžně v textu v dalších dílčích podkapitolách a pouze v nezbytné míře sloužící k zorientování u popisovaného děje.

Francouzská revoluce nepřinesla pouze politické a sociální změny, ale také dramatické změny ve vedení války, které vycházely z nových trendů uplatňovaných, prověřovaných a dále vyvíjených na bojištích celé Evropy. **Francouzská armáda tak byla v roce 1805 skutečně armádou nového typu**, která udávala tón a jejíž fungování po opakovaných porážkách začaly napodobovat armády spojenců a členů protifrancouzských koalic. Specifické byly především koordinované pohyby několika armádních sborů (*corps d'armée*) pod velením schopných maršálů, jež samostatně operovaly na širokém území a znemožňovaly nepříteli odhadnout, kam směřuje Napoleonův hlavní úder. Tyto sbory byly složeny

³² EBL, Pavel Benedikt. *Maršál Bernadotte: z bitevního pole až na královský trůn*, s. 207.

³³ Zvaná také jako lombardská železná koruna, jednalo se přitom o jeden z nejstarších korunovačních klenotů v Evropě pocházející pravděpodobně již ze 4. století našeho letopočtu reprezentující mimo jiné symbol křesťanské vlády Langobardského království, které zaniklo až roku 774 po dobytí vojsky Karla Velikého. Jako poslední ji použil Ferdinand I. Dobrotivý roku 1838, který se dal korunovat králem lombardsko-benátským.

³⁴ REBSCHER, Susanne. *Napoleon Bonaparte*, s. 18.

z několika divizí, přičemž každá z nich disponovala všemi druhy zbraní. Jednalo se tedy o malé akceschopné armády v rámci velkého armádního celku. V praxi byl také každý sbor schopen čelit den nebo dva nepřátelskému náporu a poskytnout tak čas ostatním kolonám armády shromáždit se a sevřít protivníka z různých stran. **Specifické bylo i postavení náčelníka štábu³⁵ ve francouzské armádě**, který pro Napoleona dlouho a spolehlivě vykonával **maršál Berthier**, v tomto ohledu šlo o zdaleka nejdůležitějšího maršála, který měl pro tuto štábní práci navíc velký talent a s Napoleonem se znali již od italského tažení 1796–1797 a důvěřovali si. **Logistické zajištění přesunu vojska bylo základním předpokladem úspěchu napoleonských armád.**³⁶

Důležité je však u pojmu logistika připomenout, že s jeho moderním pojetím přišel až o pár let později generál a vojenský teoretik Antoine-Henri de Jomini (1779–1869), který byl účastníkem napoleonských válek.³⁷ Dnes tento pojem zahrnuje vývoj, konstrukci, skladování, přepravu a překládku vojenské techniky a materiálu, dále vše kolem vojenských staveb, přepravy vojáků a přesunů zdravotnických zařízení. **Napoleon měl ve své době zásluhu na tom, že se některé prvky moderní logistiky začaly prosazovat jako první právě ve francouzské armádě.**³⁸ V prvé řadě šlo o zabezpečení zásobování vojsk potravinami, pící a municí, ale také o organizaci zdravotní služby a odvodů.³⁹

³⁵ O několik desítek let později se o generálním štábu vyjadřoval jeden z nejdůležitějších tvůrců moderních metod války pruský generál a německý polní maršál Helmuth von Moltke (1800–1891) jako o „**mozku armády**“, podobně k této pozici přistupoval již Napoleon, který si její důležitosti byl vědom. Moltke dále rozpracoval některé Napoleonovy metody, čerpal však i z Clausewitze a Jominiho. Jeho patrně nejznámějším výrokem je, že: „*Žádný plán nepřezíje první setkání s nepřítelem, přesto je důležité plánovat. Bez plánování si o neúspěch přímo říkáte.*“, který je ovšem leckdy nepřesně a nepatříčně zjednodušován na: „*žádný plán nepřezíje setkání s realitou.*“ K Moltkeho pojetí války viz MOLTKE, Helmuth von. *Moltkes Militärische Werke II*. Berlín: Ernst Mittler und Sohn königliche Hofbuchhandlung, 1900; MOLTKE, Helmuth von. *Moltkes Militärische Werke*. Trebbin: Buchpark, 2017. ISBN 978-3738756302. Dále např. MOLTKE, Helmuth von. *Erinnerungen, Briefe, Dokumente: 1877–1916*. Stuttgart: Der Kommende Tag, 1922; MOLTKE, Helmuth von a HORST, Max. *Moltke: Leben und Werk in Selbstzeugnissen: Briefe-Schriften-Reden*. Lipsko: Dieterich'sche Verlagsbuchhandlung, 1937; postavení a činnosti jednotlivých generálních štábů ve 20. století se věnoval ve své zásadní třídílné práci Mozg armii i sovětský maršál Boris Michajlovič Šapošnikov. K Šapošnikově pojetí ŠAPOŠNIKOV, Boris Michajlovič. *Mozg armii 1–3*. Moskva: Voennyj Vestnik, 1927–1929; dále k tématu FIDLER, Jiří. *Stalinovi maršálové*. Brno: Jota military, 1998, s. 201–202.

³⁶ ŘEPA, Tomáš. *Slavkov – bitva, její souvislosti, legendy i propaganda*. Bulletin Československé napoleonské společnosti 91 (duben 2022), s. 34. ISSN 1213-6999.

³⁷ Jomini přichází mimo jiné s tezí, že taktika – strategie – logistika jsou nejvyšším stupněm války. Více k Jominiho pohledu na vojenství viz JOMINI, Antoine-Henri. *Kritische und militärische Geschichte der Feldzüge Friedrich des Zweiten, verglichen mit denen des Kaisers Napoleon und dem neuen Systeme*. Tübingen: J.G. Cotta, 1811; JOMINI, Antoine-Henri. *Abriss der Kriegskunst*. Berlín: Richard Wilhelmi, 1881.

³⁸ Detailně viz CEMPÍREK, Martin. *K vývoji a změnám logistiky v období napoleonských válek s přihlédnutím ke slavkovskému tažení roku 1805*. In: KOTULÁN, Jaroslav a UHLÍŘ, Dušan (eds.). *Evropa 1805: sborník prací V. mezinárodního napoleonského kongresu konaného v budově veřejného ochránce práv*. Brno, 26. – 28. září 2005, s. 599–628.

³⁹ UHLÍŘ, Dušan. *Vojenská moc v průběhu napoleonských válek*. In: RAKOVÁ, Svatava a LEQUESNE, Christian (eds.). *Jakou Evropu ohlašovala bitva u Slavkova?* Praha: Historický ústav AV ČR, 2006, s. 35. ISBN 80-7286-097-6.

Pojďme si shrnout vývoj, který vedl k vytvoření zmíněné armády nového typu. Napoleon prokázal od svého prvního bojového nasazení při obléhání Toulonu roku 1793, že dokáže s maximálním efektem využít změn, které přinesly revoluční války. V průběhu italského tažení roku 1796 si povšiml a využil potenciálu nově organizovaných bojových divizí. Napoleon zorganizoval armádu v Itálii do čtyř velkých bojových divizí a několika menších jednotek. Velikost a uspořádání těchto divizí se v budoucnu lišily kampaň od kampaně, a to v závislosti na situaci. Divize mu také umožňovaly využít dvě metody manévrování, které se pro něj staly charakteristickými. První byla metoda vnitřních linií, která mu umožňovala rychle soustředit síly, často proti početnějšímu nepříteli. Druhou metodou byl obchvatný pohyb, jehož cílem bylo nasměřovat vlastní síly proti křídlu nebo týlu nepřátelské armády. Vzhledem k tomu, že Francouzi byli nuceni spoléhat pouze sami na sebe (**Napoleon se doslova řídil heslem, že: „válka živí válku“**), dospěl Napoleon k poznání, že systém „rekvírování“⁴⁰ mu umožňuje daleko větší stupeň pohyblivosti než u jeho protivníků.⁴¹

Za zmínku stojí i způsob zásobování francouzské armády za pochodu. Vozatajstvo zajišťovalo přepravu materiálu z jednotlivých skladů (etap) k bojovým jednotkám. Povozy nepřevážely materiál po celé trase, ale doručily převážený náklady pouze do stanovené etapy, kde si ho převzala další služba určená pro daný úsek a vezla ho do další etapy. Vozatajstvo zajišťovalo přepravu proviantu, zdravotnického materiálu a materiál určený pro stavbu táborů. Jednotlivé povozy byly přiděleny jednotkám, aby vezly jejich nejnütnější zásoby. Dopravně zásobovací systém založený na civilních společnostech (konkrétní služba za pevnou cenu) vydržel do roku 1807, kdy byla provedena militarizace společností a byl vytvořen vojenský zásobovací trén. Ukázalo se, že pokud měla být armáda plně akceschopná, musela se spolehnout na své vlastní vozatajstvo.⁴²

Operační pohyblivost a schopnost pohoťově reagovat využíval Napoleon se značnou efektivitou, často ještě v momentě, kdy nepřítel nebyl schopen soustředit své síly k boji. Některé operační principy, které Napoleon využíval, však také svědčily o předrevolučních vlivech, jejich kořeny je možné vysledovat už v dílech dřívějších

⁴⁰ Ani zde však nešlo vždy podle představ, proto i francouzští vojáci často zažívali, že měli při dlouhých pochodech prázdný žaludek. K tématu DAMAMME, Jean-Claude. *Les soldats de la Grande Armée*. Paříž: Perrin, 2002. ISBN 978-2262018627.

⁴¹ BRUCE, Robert B. *Bojové techniky období napoleonských válek 1792–1815: vybavení, bojeschopnost a taktika*. Praha: Deus, 2008, s. 27–28. ISBN 978-80-87087-56-5.

⁴² CEMPÍREK, Martin. *K vývoji a změnám logistiky v období napoleonských válek s přihlédnutím ke slavkovskému tažení roku 1805*. In: KOTULÁN, Jaroslav a UHLÍŘ, Dušan (eds.). *Evropa 1805: sborník prací V. mezinárodního napoleonského kongresu konaného v budově veřejného ochránce práv*. Brno, 26. – 28. září 2005, s. 606–607.

vojenských filozofů. Jedním z těch, kteří jej nesporně ovlivnili, byl Pierre de Bourcet (1700–1780). Jeho dílo mělo na Napoleona takový vliv, že jej často doslovně citoval, když diskutoval o důležitosti plánování operací. Dalším, kteří Napoleona jistými prvky inspiroval (např. využitím pěchotních kolon), byl i Jean Charles, rytíř de Folard (1669–1752). Po taktické stránce Napoleon rovněž čerpal z trendů nastartovaných revolučním vývojem. V původní armádě republiky fungovaly pluky jako „půlbrigády“ – demi-brigády, pak od roku 1803 byly od brigády odděleny jako samostatně operující jednotka. Jednou z taktických formací, která byla Napoleonem často používána, byla smíšená sestava, v níž byly kombinovány linie a kolony. Tato formace poskytovala významnou palebnou sílu pluku rozmístěnému v linii a současně možnost výpadu kolon proti nepříteli, přičemž byla rovněž kryta zranitelná křídla pluku rozvinutého v linii. Využití této formace vyžadovalo vysokou úroveň výcviku a profesionality.⁴³

Pěchota představovala nejpočetnější složku všech napoleonských vojsk, byla hlavní ze všech tří armádních složek a zcela oprávněně ji lze pokládat za královnu i vládkyni bitevních polí. V čele regimentu a důstojnického sboru byl plukovník. Symbolem regimentu byl od roku 1804 napoleonský orel na žerdi praporu. Kvůli orlům na špici žerdi jim vojáci říkali „kukačky“. Tento posvátný symbol chránil zprvu vrchní seržant fyzilírů, od roku 1808 pak orlonoš podobně jako v antickém Římě. Bataliony používaly tři základní taktické formace, kolonu, linii a zejména proti útoku jízdy čtverhran (karé). Vždy šlo pochopitelně o konkrétní situaci a za rozvinutí části mužů do střeleckého řetězu.⁴⁴

Ke skoku ve vývoji napoleonských bojových technik, a to jak na operační, tak na taktické úrovni, došlo v době, kdy Napoleon zastával post prvního konzula a posléze i císaře. Toto období bylo dobou relativního klidu, který mu umožnil kodifikovat a institucionalizovat jeho představy o vedení války. **Napoleonskou syntézu pak zosobňovala Velké armáda – Grande Armée.** To byla hlavní francouzská vojenská síla, včetně kontingentů od spojeneckých států, která byla vždy pod přímým velením Napoleona Bonaparta. **Tyto síly byly tvořeny několika armádními sbory a pravidelně zahrnovaly i Císařskou gardu,** která se postupně rozrostla z poměrně malé formace o čtyřech pěších

⁴³ BRUCE, Robert B. *Bojové techniky období napoleonských válek 1792–1815: vybavení, bojeschopnost a taktika*, s. 28.

⁴⁴ KOVAŘÍK, Jiří. *Napoleonův voják: jaký byl, jak žil a proč bojoval*. Brno: Jan Melvil, 2020, s. 232–235. ISBN 978-80-7555-095-8.

plucích (se schopností palby až třech výstřelů za minutu), dvou plucích jízdy a dělostřelectva do podoby malé elitní a disciplinované armády v rámci velké armády.⁴⁵

Nejdůležitější pokrok na operační úrovni představovalo vytvoření armádních sborů, přičemž sbor soustřeďoval všechny druhy zbraní a každému velel maršál. Tato francouzská vojenská administrativní jednotka se vyvinula z divizního systému, který využívala armáda Francouzské republiky. Přestože byla nyní větší, měla stále mnoho společného s dřívějšími divizemi. Armádní sbor byla kombinovaná jednotka, která zahrnovala pěchotu, jezdecko a dělostřelectvo s nezbytnými podpůrnými jednotkami, jakými byli zdravotníci a ženisté. Stavby sborů se značně lišily. Např. při tažení v roce 1805 měl největší francouzský sbor 41 tisíc mužů, naopak ten nejmenší jich měl pouze 14 tisíc. Jádrem každého sboru byl velký kontingent pěchoty. Za normálních okolností se jednalo o dvě až čtyři divize, z nichž každá se skládala z více brigád, které měly nejméně dva pluky. Každá divize navíc měla svůj vlastní dělostřelecký kontingent středních polních děl. Sbor měl také vlastní jezdecko, a to buď brigádu, nebo divizi lehké jízdy jako jízdní myslivce (chasseurs), husary nebo kopiníky. Kromě dělostřelectva, které tvořilo součást divizí, existoval i dělostřelecký park sboru, který měl obvykle k dispozici nejméně jednu baterii těžkých dvanáctiliberních děl. Dále existovalo množství podpůrných jednotek, k nimž patřili průzkumníci, mostní nebo pontonové jednotky, zbrojíři, zdravotní jednotky a malé jednotky četnictva (gendarmerie), které fungovaly jako vojenská policie. Armádní sbor se stal nejmenší operační jednotkou a byl sestaven tak, aby mohl operovat nezávisle jako součást větší organizace několika sborů. Právě tato organizace poskytovala Napoleonovi značnou operační pružnost a pohyblivost. Tu zvláště na počátku napoleonských válek dokázal efektivně využívat. Napoleon mohl přesouvat jednotlivé sbory po různých trasách, čímž minimalizoval své logistické problémy, a přitom je mohl včas koncentrovat před bitvou.⁴⁶

Kromě toho mohly být **armádní sbory v případě potřeby využity k plnění samostatných úkolů**, protože měly k dispozici veškeré bojové a pomocné jednotky nutné k boji – to v praxi předvedl maršál Davout se svým sborem v říjnu 1806 během bitvy u Auerstádu, kde přitom čelil mnohonásobné přesile pruské hlavní armády. Jednou z pozoruhodných vlastností, kterou se armádní sbor lišil od dřívějších divizí Francouzské republiky, byl kromě vícesložkové organizace také početní stav, podstatně vyšší než u dřívějších jednotek. Ten mu pak zajišťoval odolnost potřebnou v boji. Ukončení

⁴⁵ BRUCE, Robert B. *Bojové techniky období napoleonských válek 1792–1815: vybavení, bojeschopnost a taktika*, s. 29.

⁴⁶ Tamtéž, s. 29–30.

velkých operací na evropském kontinentu v roce 1801 bylo pro Napoleona a francouzskou armádu příležitostí k vytvoření nové formální vojenské struktury. Demi-brigáda byla v roce 1803 opět nahrazena plukem, ačkoliv zůstalo číselné označení, na rozdíl od dřívějších jmen osob nebo názvů oblastí. V roce 1804 byl počet pluků stanoven na 90 řadových pluků a 26 pluků lehké pěchoty. Až do roku 1803 se organizace pluků prakticky neměnila, přičemž jeden pluk měl tři prapory, každý z nich potom osm rot řadového vojska (pěchota a pěší myslivci – chasseurs v případě řadových pluků nebo pluků lehké pěchoty) a jednu elitní rotu (granátníků u řadových pluků a carabinierů u pluků lehké pěchoty).⁴⁷

V září 1803 zahájil Napoleon změnu v organizaci praporů. Počet rot byl snížen z devíti na osm a jedna rota byla označena jako „lehká“ rota voltigeurů (tedy příslušníků elitních jednotek lehké pěchoty). U mnohých jednotek se jednalo spíše o formalitu, protože již dříve měly vyčleněnou jednu rotu, která byla pravidelně používána k akcím v rojnicích. Do těchto rot byli zařazeni nejmenší a nejpohyblivější muži z praporu, od nichž se očekávalo, že budou prapor chránit akcemi v rojnicích. Tito muži byli označeni zelenými a žlutými chocholy a šňůrami na čákách (čepicích) a stejně zbarvenými nárameníky. K jedné změně vnitřní organizace došlo ještě v roce 1808. Na jejím základě měly pluky, teoreticky, udržovat svoje stavy v počtu čtyř polních a jednoho náhradního praporu. V každém praporu byl počet rot dále snížen na šest – čtyři roty pěchoty a chasseurů, v závislosti na typu pluku, jedna rota granátníků nebo carabinierů a jedna rota voltiguerů. Náhradní prapory neměly žádné elitní roty. Je zajímavé, že tento vývoj odráží stálý vzrůst poměrného počtu elitních jednotek v praporu – 11 % v praporu o devíti rotách, 25 % v praporu o osmi rotách a 33 % v praporu o šesti rotách.⁴⁸

Francouzská armáda na počátku napoleonských válek měla před tažením možnost cvičit v mírových podmínkách. V tomto čase si na sebe zvykali jak vojáci, tak jejich velitelé. Každému táboru velel jeden z Napoleonových vysokých důstojníků, který odpovídal za výcvik mužstva. Ne nadarmo se také i proto maršálu Soultovi přezdívalo Železné rameno, protože vojáky svých divizí neustále nutil pochodovat se zbraní na rameni. Jednotky trávily celou dobu výcvikem, do kterého byla zakomponována jak znalost vojenských příruček, tak manévry vlastních praporů. **Aby bylo zajištěno, že výcvik bude probíhat na nejvyšší úrovni, byli k jednotkám vysíláni inspektoři,** kteří kontrolovali postup při zvládnutí různých taktických obrátů a zkoušeli poddůstojníky a nižší důstojníky ze znalostí vojenských

⁴⁷ Tamtéž, s. 31–33.

⁴⁸ Tamtéž, s. 33.

příruček. Kromě toho probíhaly i pravidelné porady na úrovni pluku, na nichž se vyšší důstojníci seznamovali s nařízeními a pokyny. **Očekávalo se, že nižší důstojníci a poddůstojníci předají své znalosti v průběhu výcviku svému mužstvu.** V každém táboře byl stanoven celotýdenní režim. Například v táboře Boulogne u kanálu La Manche byly dva dny v týdnu věnovány školení na úrovni praporu a nácvičku střelby – tedy způsob cvičení, který byl v tehdejších armádách, s výjimkou britské, neznámý. Tři dny probíhaly manévry na vyšší úrovni včetně různých divizí sboru, zatímco neděle byla vyhrazena pro cvičení sboru jako celku. Dvakrát v měsíci probíhaly manévry včetně „cvičení s ostrou municí“, při němž byla k palbě na cíl používána bojová munice.⁴⁹

Stálý výcvik po dobu dvou let se může zdát nebezpečně monotónní. Aby udržel morálku na potřebné výši, Napoleon pořádal rozsáhlé kontroly, které byly rovněž velkolepou podívanou plnou okázalých obřadů. Během jedné slavné návštěvy v srpnu 1804 svolalo 1 300 bubeníků Aux Champs, shromáždění celé armády. Napoleon na něm uděloval zasloužilým důstojníkům a mužstvu vyznamenání Čestné legie (Legion d'Honneur), což bylo první hromadné udílení tohoto řádu vůbec. Při této příležitosti Napoleon prohlásil, že „při vedení lidí záleží na maličkostech“. **Intenzivní výcvik, kterého se rodící Grande Armée na pobřeží Atlantiku dostalo, se bohatě vyplatil,** když byla armáda nasazena na mnoho let trvajících taženích napříč celou Evropou. Byly to právě tábory jako ten v Boulogne, které byly původně určeny pro invazi do Anglie. Po nezdaru tohoto záměru se uplatnily i ve válce třetí koalice. **Jednou z věcí, kterou se Grande Armée lišila v tomto období od svých protivníků, tak jednoznačně byl její kvalitní výcvik.** Byly to především manévry a obraty, které byly prováděny jak na operační, tak na vyšší taktické úrovni a které francouzským vojákům poskytovaly na bojišti rozhodující výhodu pružnosti. Jednou z dalších velkých předností bylo, že **francouzské jednotky byly schopné lépe koordinovat činnost různých formací** v rámci své velitelské struktury v závislosti na tom, co bylo v dané situaci právě potřebné.⁵⁰

Během válečných výprav v letech 1805 až 1807 nebylo výjimkou, že prapory v rámci francouzské brigády operovaly v mnoha různých formacích podle aktuální situace na bojišti. Pokud bylo například nutné, aby brigáda o čtyřech plucích s celkem osmi prapory zaútočila na opevněnou pozici, nebylo problémem, aby tato brigáda postavila jeden nebo dva prapory a voltiguery použila v rojnici ke krytí tří nebo čtyř praporů v útočných kolonách. Zbytek

⁴⁹ Tamtéž, s. 33–34.

⁵⁰ Tamtéž, s. 34.

brigády bylo možné ponechat v záloze nebo rozvinout do linií, což umožňovalo poskytnout palebnou podporu nebo zabezpečit ochranu křídel útočících sil. Rozhodující bylo, že velitel brigády mohl vyčlenit taktické formace pro každou jednotlivou jednotku podléhající jeho velení, aniž by se musel obávat o integritu formace na úrovni pluku nebo brigády.⁵¹

Ohledně dalších změn u francouzské pěchoty byl důležitým rok 1808. Ve 20 člancích dekretu vydaného v Tuileriích 18. února 1808 císař Napoleon kompletně, jasně a stručně stanovil novou organizaci své pěchoty. Každý pluk řadové pěchoty se skládal ze štábu, čtyř válečných a jednoho doplňovacího batalionu. Válečný batalion byl tvořen ze šesti rot (jedné granátnické, jedné voltizérské a čtyř fyzilírských rot) a doplňovací čtyři fyzilírské roty nováčků. Batalion byl určen k výcviku, posádkové službě a doplňování pluku. Pluku velel plukovník. Major měl na starosti administrativu, disciplínu a dohled na plnění povinností. Zároveň mu podléhal doplňovací batalion. Válečnému batalionu velel chef de bataillon, jemuž asistovali jeden adjutant – major a dva adjutanti – poddůstojníci. Nebojovými příslušníky štábu byli mimo jiné pokladník a výplatní důstojník, nejčastěji v hodnostech kapitanů. Dále i právní úředník (justiciál), voják odpovědný za zásobování, vojenský vězeňský dozorce – profous a další. První pomoc na bojišti a zdravotní posádkovou péči zajišťoval při každém batalionu hlavní či pomocný chirurg, jimž asistoval vždy jeden nejnižší pomocný chirurg.⁵²

Zmíněný dekret z roku 1808 zůstal v platnosti až do roku 1815. Přesto si v období 1808–1814 průběh válečných operací vynutil dílčí úpravy organizace řadových pěších pluků. V roce 1809 bylo pro dunajské a 1811 pro ruské tažení znovu zavedeno i plukovní dělostřelectvo. **V reakci na vývoj situace se měnil i počet válečných batalionů některých pluků. Vlivem ztrát během tažení kolísal počet rot i batalionů.** Pluky tak nastupovaly do bitev i s nižším než předepsaným počtem čtyř válečných batalionů. Bataliony vytvořené nad rámec dekretu z února 1808 neměly zpravidla elitní roty, byly složeny jen ze šesti fyzilírských. Reorganizace armády po Napoleonově abdikaci roku 1814 ji přivádí na mírový stav.⁵³

Co se týká zbraní napoleonské doby, tak ty můžeme rozdělit do dvou kategorií podle klasického schématu – chladné a palné. Mezi chladné se řadil palaš, který byl využíván především jezdeckem a který převzal bojovou funkci středověkého meče. Palaš

⁵¹ Tamtéž.

⁵² SAMEK, Jakub. *Řadová pěchota – I. Organizace 1808–1815 (3. část)*. *Historia Militaris 1792–1815*. Měsíčník o revolučních a napoleonských válkách č. 3, roč. 1, s. 2–7. ISSN 2464-6016.

⁵³ Tamtéž, s. 5.

a šavle se lišily nejen tvarem, rozměry, ale i potřebami armád různých zemí. Nejednotnost se ještě prohlubovala užíváním velkého množství ukořistěných zbraní. Pěchota bojovala především krátkými šavlemi a bodáky (bajonety). Z palných zbraní byla nejčastější puška s křesadlovým zámkem a mušketa s doutnákovým zámkem. Na konci 18. století a začátkem 19. století se svého rozvoje a výrazného rozšíření během napoleonských válek dočkal právě bodák, který přitom byl používán už od dob třicetileté války od 40. let 17. století. Hlavní pozornost ovšem byla během napoleonských válek věnována ručním palným zbraním, k nim řadíme pušky a pistole. Až na nepatrné výjimky se jednalo o předovky s křesadlovým zámkem. Křesadlové zbraně již na přelomu 17. a 18. století nahradily levnější pěchotní muškety s doutnákovým zámkem a konstrukčně složitější jezdecké karabiny a pistole se zámkem kolečkovým. Křesadlové zbraně tak měly za sebou stoletý vývoj a z toho důvodu za napoleonských válek docházelo pouze k jejich dílčím úpravám. **V 18. století byla Francie přední puškařskou velmocí** a její výrobky, civilní i vojenské, byly často napodobovány v zahraničí. Předlohou pro mnoho armádních modelů se stala francouzská puška vzor 1777. Jednalo se o systém, neboť na základě shodné konstrukce křesadlového zámku vznikla řada zbraní určených pro různé druhy vojsk a lišících se délkou a dalšími detaily. Vedle pušky pro pěchotu tak existují i další zbraně vzoru 1777 – pušky dragounské, dělostřelecké, námořní, jezdecký musketon i jezdecká pistole. Později byly pušky vzor 1777 drobně upraveny a vznikl tak vzor An IX a nové pistole vzoru An IX a An XIII.⁵⁴

Nyní k dalším důležitým částem armády. **Jízda byla v dobách napoleonských válek nedílnou součástí každé armády.** Jízdní jednotky zajišťovaly životně důležitý průzkum a podrobnou prohlídku terénu během manévrů před bitvou. Rozhodující úlohu sehrávala i na samotném bojišti a po vítězné bitvě sloužila k pronásledování nepřítele. Největší armády měly mohutné jízdní síly. **Když se Napoleon vydal na své tažení roku 1805 patřila francouzská jízda k nejlepším na světě.** Ta pruská byla tradičně velmi obávaná a kvalitní, ale k francouzskému mistrovství jí ještě něco chybělo a válka čtvrté koalice to jen potvrdila. Hlavním důvodem počáteční francouzské dominance jízdních formací byla vynikající organizace a vynikající iniciativní důstojníci kavalerie na všech úrovních velení.⁵⁵ Jinak se i Francouzi potýkali s problémy např. v chovu koní, jejichž stav nebyl moc dobrý a např.

⁵⁴ K tématu chladných i palných zbraní v napoleonských válkách detailně ŠACH, Jan. *Chladné zbraně v napoleonských válkách*. In: BĚLINA, Pavel a ŠEDIVÝ, Ivan (eds.). *Napoleonské války a české země*. Praha: NLN, 2001, s. 209–216. ISBN 80-7106-467-X; DOLÍNEK, Vladimír. *Ruční palné zbraně v napoleonských válkách*. In: tamtéž, s. 216–222.

⁵⁵ BRUCE, Robert B. *Bojové techniky období napoleonských válek 1792–1815: vybavení, bojeschopnost a taktika*, s. 71.

vojenský teoretik Bülow tak ve svých pracích uvádí, že Prusové a Rakušané měli v jistých obdobích lepší koně i jezdeckvo jako celek.⁵⁶

Francouzské armádě královského režimu dominovala šlechta, což nebylo v žádné jiné zbrani patrnější než právě u jezdeckva. Zde na dávné tradice jízdních rytířů navazovali svou službou synové nejvznešenějších rodů Francie. Poměrně rozšířená navíc byla rovněž tzv. noblesse d'épée – tedy služba nižší vojenské šlechty také uvyklé sloužit v královské armádě. Po vypuknutí revoluce a zejména po jakobínském teroru, byl šlechtický důstojnický sbor rozprášen a armáda přišla o většinu svého vyššího velení. Napoleonův nástup k moci představoval velkou změnu v mnohých ohledech, a to včetně kompletní reorganizace a přestavby francouzského jezdeckva. **Napoleon chtěl ze svého jezdeckva vytvořit rozdílový prvek.** Jízdě tak byl věnován čas, úsilí i finance k přezbrojení a opětovnému vybavení jízdního vojska. Vedle povýšení nejlepších a nejstatečnějších vojáků na všech úrovních v souladu s pobídkou „kariéry přístupné všem talentovaným bez ohledu na původ.“⁵⁷ **Mnoha obyčejným jezdcům se tak podařilo dosáhnout vysokých důstojnických hodností** a někteří z nich, jako například **Joachim Murat a Michel Ney se dokonce stali francouzskými maršály** a Murat posléze i díky sňatku s Napoleonovou sestrou Karolínou dokonce i králem.⁵⁸

Francouzské jezdeckvo, především francouzská těžká jízda, bylo dominantní silou na bojištích napoleonských válek. Přestože se vyskytovaly některé elitní pluky spojenců, které o sobě mohly prohlásit, že jsou na stejné úrovni, jako například skotští Greys či ruská Gardová kavalerie, francouzská těžká jízda jako celek nenašla v letech 1803 až 1812 soupeře. Tato situace se však dramaticky změnila během tažení do Ruska. Jednu z největších Napoleonových ztrát během této katastrofální kampaně představovalo zničení francouzského jezdeckva. Je zde však také nutné připomenout, že v Rusku 1812 šlo již o zcela jinou – nepřiliš kompaktní a různorodou armádu, než např. v ostrém kontrastu s národní armádou úspěšného tažení roku 1805, které zakončila bitva u Slavkova. Během následujících válečných operací v letech 1813 a 1814 si francouzské jezdeckvo nebylo schopné zajistit nad svými protivníky takovou převahu, kterou mělo v dřívějších letech.⁵⁹

⁵⁶ K tématu blíže BÜLOW, Adam Heinrich Dietrich von. *Der Feldzug von 1800: militärisch-politisch betrachtet*. Berlín: Heinrich Frölich, 1801.

⁵⁷ BRUCE, Robert B. *Bojové techniky období napoleonských válek 1792–1815: vybavení, bojeschopnost a taktika*, s. 72.

⁵⁸ Tamtéž.

⁵⁹ Tamtéž.

Kromě zajištění dobrých branců dělalo jízdním armádám všech zemí problém **získávání dobrých koní**. Armády napoleonského období dávaly zpravidla přednost jezdeckým koním, kteří byli v kohoutku alespoň 1,5 metru vysokí, přestože lehká jízda používala o něco menších zvířat. To se lišilo podle druhu jezdeckých zbraní. Koně byli většinou dostatečně dospělí pro službu, jakmile dosáhli věku pěti let a poté byli schopni spolehlivě sloužit 10 až 15 let. Téměř všichni jezdečtí koně byly valaši nebo klisny, neboť hřebci byli v blízkosti klisen v říji prakticky nekontrolovatelní. Přes svoji velikost jsou koně zranitelnější než lidé a musí jim být věnována náležitá péče. **Pro příslušníka jezdeckva byla znalost toho, jak daleko je schopen na svém koni dojet a kolik potravy či vody mu musí zajistit, stejně důležitá jako umění na koni bojovat.** Péče o koně tak byla prvořadá, teprve poté se jezdec mohl starat o sebe a své potřeby, **zásadní byla čistota koně.** Jeden z největších problémů s čerstvými branci byla vysoká úmrtnost jejich koní. Například u těch, kteří byli Napoleonem využiti poté, co byla zničena během ruského tažení jeho jízda. Sama Francie nebyla schopna poskytnout dostatek koní pro potřebu do té doby největší armády v evropské historii. Proto musela spoléhat na to, že císařské državy a spojenci v Německu a Itálii dodají dostatek koní pro jezdeckvo a koní k zajištění potahu pro dělostřelectvo a zásobování.⁶⁰

Vážný nedostatek koní, jak už bylo zmíněno, nastal po katastrofálním ruském tažení roku 1812. Kromě ztráty značného množství koní se německé země, na které při jejich zajištění Francie spoléhala, staly bojištěm, a nakonec padly do rukou spojenců. Vzhledem k tomu bylo francouzské jezdeckvo během válečných operací z let 1813 a 1814 podřadnou silou, a to jak velikostí, tak kvalitou. Obnovený bourbonský režim importoval během prvního krátkého Napoleonova exilu velké množství koní z jiných částí Evropy. Roku 1815, po svém návratu k moci, císař Napoleon této skutečnosti plně využil k rekonstrukci svého jezdeckva. V důsledku toho bylo během „sto dní“ francouzské jezdeckvo vybaveno koňmi lépe, než tomu bylo v kterékoliv době po tažení do Ruska. Proto hrálo kritickou roli ve velkých bitvách tohoto posledního Napoleonova tažení.⁶¹

Stejně jako u pěchoty se i u jezdeckva vyskytovaly případy zbabělého chování, simulantství a nekázně. Tyto problémy se týkaly i těžké jízdy, jejíž příslušníci odhazovali během dlouhých pochodů své neskladné vybavení a zbraně, aby si ulehčili svoji situaci. Příslušníci jezdeckva také v některých případech využívali lstí, pomocí kterých zajišťovali, aby jejich zvířata onemocněla nebo začala kulhat – například vkládáním malých kamínků

⁶⁰ Tamtéž, s. 74.

⁶¹ Tamtéž.

pod sedla, aby jejich koně trpěli bolestmi zad. To mužům poskytlo omluvu a mohli se se svými koňmi přesunout dozadu a vyhnout se akci. Případy takového nečestného chování vždy svědčily i o kvalitě velení, které mělo obdobné případy kontrolovat a při zjevném provinění pochopitelně i trestat. V dobách napoleonských válek se také vyskytovaly výstřelky jezdeckta proti civilnímu obyvatelstvu. A to ze strany všech zúčastněných armád. Nedostatek disciplíny byl někdy jedním z mála způsobů, jak si ulevit při vyčerpávající a náročné službě. Svobody, která mu byla při jeho akcích dopřávána, patrně nejvíce zneužívalo lehké jezdeckto. Lehká kavalerie nepředstavovala pro obyvatelstvo vítaný pohled – bez ohledu na to, zda se jednalo o krajany, spojence nebo nepřátele. **Mnozí příslušníci lehké jízdy žili, bojovali a ničili, pohrdali svými životy a o to více i životy ostatních.** V dobách napoleonských válek požívali mezi příslušníky lehké jízdy nejhorší pověsti ruští kozáci, kteří nebyli použitelní jako řadové jezdeckto, bojovali v houfu. Tito divocí kočovníci byli stěží kontrolovatelní na území Ruska, nemluvě o případech, kdy byli vypuštěni proti obyvatelstvu jiných zemí Evropy. Proti nepřístojnostem, kterých se tito nájezdníci dopouštěli, protestovali dokonce i Rakušané a Prusové, tedy ruští spojenci.⁶²

Organizace jednotek jízdy byla u jednotlivých armád odlišná. Například Rakušané a Prusové organizovali svoje jezdeckto do divizí, které byly připojeny k jejich armádám, po reformách z let 1807–1809 pak k jejich mateřským sborům. Tradiční role vyčleňování jízdy na křídla armád či sborů k ochraně jejich křídel pokračovala i v napoleonské éře. Přestože každý francouzský sbor měl přidělenou svoji divizi lehké jízdy, Napoleon vytvořil také samostatné sbory jezdeckta a jízdního dělostřelectva. V den bitvy potom Napoleon shromáždil množství svých jízdních sborů do hrozivých „jízdních záloh“, které se neúčastnily bitvy a byly umístěny ve středu francouzských pozic. Své pěchotě a dělostřelectvu dovolil napadnout nepřítele a rozvinout útok. Když byl pak nepřítel již oslaben, vypustil svoje jezdeckto do mohutného výpadu proti slabému místu nepřítele. Přestože byl Napoleon svým výcvikem a zaměřením důstojníkem dělostřelectva, dokázal ocenit údernou sílu jízdy v bitvě. Často to byly právě útoky jednotek „jízdních záloh“, které rozhodly či definitivně stvrdily výsledek střetnutí, případně bitvu zachránily jako například v bitvě roku 1807 u Preussisch Eylau – Pruského Jílového, kde závěr bitvy zakončil drtivý jízdní útok Francouzů proti postupující ruské pěchotě a odvrátil tak jasnou porážku, bitva poté skončila krvavou remízou.⁶³

⁶² Tamtéž.

⁶³ Tamtéž.

Alespoň schematicky k situaci i ve francouzském dělostřelectvu, na které Napoleon jako původně dělostřelecký důstojník kladl v každém tažení vždy velký důraz. V roce 1785 absolvoval (po předchozím vojenském učilišti v Brienne-le-Château) mladý Napoleon Bonaparte prestižní vojenskou školu (École militaire) v Paříži a stal se poručíkem (nejdříve podporučíkem) v pluku La Fère Královského sboru dělostřelectva. Jeho nejvyšším velitelem zde byl starý generál Jean-Baptiste Vaquette **de Gribeauval**. Po dlouhé sérii politických bitev Francie zavedla nový **převratný dělostřelecký systém** v Evropě (královský rozkaz zavádějící **systém Gribeauval** vstoupil v platnost 15. října 1765) rozvíjený později i během napoleonských válek, který reagoval na vzrůstající potřebu lehkých polních děl schopných manévrovat s bataliony v poli.⁶⁴

Když byl systém Gribeauval zaveden, původně se týkal jen děl a houfnic, moždříve byly zavedeny až roku 1785. Výhoda celého systému byla zřejmá, došlo ke značnému nárůstu počtu těžších polních děl, jež díky své omezené váze a lépe řešeným lafetám a kolesnám byly lehčí a mohly s polní armádou snáze držet krok. Na 100 batalionů vzrostl počet 8 a 12liberních děl ze 60 na 160, což by skutečně revoluční nárůst palebné síly. Bylo sice potřeba více koní a povozů, ale celková hmotnost děl, lafet a povozů se snížila. Byly také efektivněji zapřažené, takže dělostřelecký trén nové armády byl mnohem kratší a méně náchylný k přetrhávání a nehodám, které jej zpomalovaly. Francouzská armáda naráz přešla od relativně slabého a zastaralého systému polního dělostřelectva k jednomu z nejobávanějších a nejmodernějších v Evropě. Nové dělostřelectvo také lépe zasahovalo svůj cíl, neboť se zmenšil prostor mezi průměrem vývrtu hlavně a průměrem dělostřelecké koule. Pro zamíření tu namísto prostého vrubu vyraženého svrchu na zadní části děla sloužilo nastavitelné hledí. **Dostřel se také vylepšil**, takže děla Gribeauval, ač výrazně lehčí, snáze zasahovala své cíle na větší vzdálenost. Účinný dostřel se pohyboval dle ráže u koule mezi 800 a 1 000 metry, u hrubého kartáče dle ráže mezi 300 a 700 metry a u kartáče dle ráže mezi 300 a 500 metry.⁶⁵

Obsluhu polního dělostřelectva značně zkvalitnilo několik Gribeauvalových jednoduchých, avšak osvědčených nápadů. Dělostřelci byli vystrojeni popruhy, tažnými lany nesenými na řemeni přes rameno, s nimiž mohli snadno přetáhnout svá děla do požadované pozice. Zaměřování velice zefektivnily sady zvedáků a šroub, který zvedal hlaveň k náměru rychleji a přesněji. V zadní části lafety pak byla umístěna muniční bedna, při převozu vsazená

⁶⁴ CHARTRAND, René. *Napoleonova děla 1792–1815: polní dělostřelectvo*. Praha: Grada, 2008, s. 2. ISBN 978-80-247-2417-1.

⁶⁵ Tamtéž, s. 2–3.

mezi bočnice. Když bylo dělo připraveno k akci, bednu posadili na kolesnu a okamžitě se mohla použít jako zdroj munice. Zadní část lafety a kolesnu spojoval dlouhý provaz. Dělo tak mohlo být taženo určitou vzdálenost, aniž by bylo zapřaženo za kolesnu. Navíc zaoblený konec lafety bránil v zadření se do země. Větší kvalitu zaznamenal také materiál. Lafety byly zhotoveny důkladněji a masivněji, u náprav se použilo železo namísto dřeva, které se lámalo. Od roku 1764 se bronz k odlití děl vyráběl ze směsi jedné libry cínu na každých deset liber mědi. Děla byl odlita pevně, s jádrem k vyvrtání. Díky vrtacímu stroji vynalezenému Maritzem, odlévačem děl ze Štrasburku, se hlavně vyvrtávaly horizontálně, ve své ose a přesně uprostřed. Jedním z nejdůležitějších aspektů systému navrženého Gribeauvalem se stal princip jednotnosti všech součástí. Cílem bylo, aby se dala jakákoli část lafety, kolesny či povozu zaměnit. **Jednotné náhradní díly představovaly velkou výhodu.** Gribeauval stanovil specifikace, jež byly rozkresleny a distribuovány všem dělostřeleckým dílnám, aby se všechny části shodovaly v co největší míře. V novém systému také byla změněna organizace obsluhy tak, že dělostřelci zůstávali natrvalo u kusů stejné ráže, čímž dosahovali mnohem vyšší odbornosti. Dalším kladem bylo, že muži získali ke svým zbraním bližší vztah, což zajišťovalo, že byl materiál udržován v dobrém stavu.⁶⁶

Napoleon jako konzul již v roce 1800 vydal dekrety o zformování vojenských batalionů dělostřeleckého trénu. Každý se skládal ze šesti rot přidělených pěšímu a jízdnímu dělostřelectvu. Generál Marmont byl pověřen jeho organizací, což obnášelo především nábor, uniformy, výcvik a přidělení bývalých civilních vozků k rotám. Ti poté zůstali podřízeni vojenským zákonům a disciplíně. Každé polní dělo pěšího dělostřelectva a povoz byly taženy čtyřmi koni, šesti v případě 12liberních děl. Nejdříve Konzulární a poté Císařská garda měla vlastní rotu trénu pro své dělostřelecké kontingenty. V roce 1801 existovalo osm pěších dělostřeleckých pluků, šest jízdních dělostřeleckých pluků, dva bataliony pontonýrů, osm batalionů trénu a jedna jízdní rota Konzulární gardy – dohromady 28 196 důstojníků a mužů. Vznikly rovněž nové štábní kanceláře, byly posíleny školy a jednotky, takže když se Napoleon stal roku 1804 císařem, početní stav dělostřelectva dosahoval 35 865 důstojníků a mužů a počty v následujícím desetiletí neustále rostly. Také dělostřelectvo Císařské gardy, která měla lepší výcvik a rychlejší palbu, posilovalo, jeho jízdní dělostřelectvo dosáhlo v roce 1806 síly pluku a roku 1809 k němu přibýlo i pěší dělostřelectvo. Postupně poskytlo dělostřelectvo Císařské gardy Napoleonovi zálohu 198 děl. Do března 1814 dosáhl početní stav všech různých dělostřeleckých jednotek celkem 80 273

⁶⁶ Tamtéž, s. 3–11.

důstojníků a mužů, ačkoliv k tomuto datu, takřka měsíc před Napoleonovou první abdikací, byla nejspíše reálná čísla o dost nižší. I to však dokládá, jak důležitá byla pro velký národ spolehlivá dělostřelecká služba, jak ji definoval Napoleon.⁶⁷

Jako shrnutí u francouzského dělostřelectva během období napoleonských válek je už třeba jen uvést, že 2. května 1803 komise navrhla nový „systém roku XI“ (systém An XI), který zahrnoval: krátké 24liberní dělo, dlouhé 12liberní dělo, krátké 12liberní dělo, dlouhé 6liberní dělo, krátké 6liberní dělo, 3liberní horské dělo, 24liberní (5 palců 6 čárek) houfnici a 24 liberní (5 palců 6 čárek) moždíř. Z celkového pohledu dával navržený systém přednost těžkým kalibrům. Namísto 4 a 8 liberních děl mělo polní dělostřelectvo disponovat 6liberními a krátkými 12liberními děly. V lednu 1809 byl Napoleon informován o tom, že systém roku XI sestává pouze ze 6liberních děl, 3liberního horského děla a houfnice ráže 5 palců a 6 čárek. Jiné ráže z předchozích dob však byly i nadále používány také, to se týkalo zvláště španělského tažení. **Z hlediska nasazení dělostřelectva na bojišti je třeba ještě dodat, že koule byly užívány proti sevřené formaci, granáty proti rozptýlenější formaci a kartáče pro boj zblízka**, který měl svým děsivým účinkem i značný psychologický dopad. **Moždíře sloužily při obléhání.** Dělostřelectvo se díky Gribeuvalově skvělému systému a jeho dalším vylepšením během napoleonské éry stalo ze statického podpůrného prostředku pěchoty **nezávislou a manévrující zbraní**, zasahující hromadně a soustředěně rozhodujícím způsobem do bitvy, stalo se hlavním nástrojem francouzských vítězství a bylo od té doby obdobným způsobem zasazováno ve všech velkých válkách 19. a 20. století.⁶⁸

Nyní již stručněji **k rakouské branné moci** na počátku napoleonských válek. Působením arcivévody Karla došlo v rakouské armádě roku 1802 ke zrušení doživotní vojenské povinnosti. Císař František upravil patentem ze 4. května 1802 vojenskou povinnost tak, že jí podléhali muži od 18 do 40 let a po odvodu bylo nutno odsloužit u pěchoty, pontonýrů a vozatajstva 10 let, u jezdeckta 12 let a u dělostřelectva a ženijních sborů 14 let. Roli v rozdílné délce služby hrála i potřebná odbornost. Od vojenské služby byli i nadále osvobozeni šlechta, duchovenstvo, úřednictvo a další, mimo jiné ženatí všech stavů nebo vdovci s nezaopatřenými dětmi, ale třeba i akademičtí umělci a herci stálých společností. Roku 1811 však byla délka vojenské služby sjednocena u všech armádních složek na 14 let.⁶⁹

⁶⁷ Tamtéž, s. 12–14.

⁶⁸ Tamtéž, s. 23–33.

⁶⁹ KOUDELKA, Milan. *Rakouská řadová pěchota 1797–1805 (1. část)*. *Historia Militaris 1792–1815*. Měsíčník o revolučních a napoleonských válkách č. 2, roč. 1, s. 11. ISSN 2464-6016.

Generálové velící rakouským armádám nejčastěji pocházeli z nejrůznějších území habsburské monarchie, což vyplývalo z její mnohonárodnostní povahy, a skýtali jakýsi průřez Svatou říší římskou národa německého, jejíž formální hlavou byli Habsburkové až do jejího rozpadu v roce 1806. Po Velké francouzské revoluci vstoupila do rakouské armády také řada francouzských emigrantů, kteří se připojili k alsaským a irským vojákům, kteří v ní sloužili už dříve. Většina z budoucích generálů začínala svou vojenskou dráhu jako kadeti. Buď vstoupili přímo do pluků a postupovali v hodnostech, protože se nejlépe osvědčili, nebo absolvovali Vojenskou Tereziánskou akademii ve Wiener Neustadtu či Inženýrskou školu v Gumpensdorfu u Vídně. **Rakouští generálové pocházeli z různorodého prostředí** jak společenského (často včetně princů a příslušníků vyšší šlechty), tak geografického. Mnozí i s původem z českých zemí. Podléhali přitom řádnému služebnímu postupu podle délky služby či podle urozenosti (na rozdíl od Francouzů, kde jako důsledek revoluce zcela rozhodovaly zásluhy), mimořádná povýšení byla vzácná. Řada z nich podobně jako francouzští maršálové přitom začínala v armádě od píky.⁷⁰

Celá rakouská branná moc měla v roce 1805 okolo 310 tisíc mužů ve zbrani. Její podstatnou část tvořila pěchota, která měla být v prvních měsících toho roku doplněna aspoň na mírový stav 220 tisíc mužů v 62 pěších plucích a 17 plucích hraničářských. Do tohoto stavu však chybělo nejméně 20 tisíc mužů. Z celkového počtu 62 pěších pluků bylo 15 pluků uherských. Byly verbovány v Uhrách, které si zachovaly i pod žezlem Habsburků svou zemskou ústavu a kterých se ani vojenské reformy předchozích let nedotkly. Uherští vojáci rakouské armády proto sloužili jako dříve doživotně. 46 takzvaných německých pěších pluků bylo tvořeno vojáky z dědičných zemí monarchie, tedy i z Čech a Moravy. V míru měly podle nedávné reformy po pěti praporech, z nichž první, vybraný z nejsilnějších a nejurostlejších vojáků, byl prapor granátnický. Zbývající čtyři prapory byly pěšácké neboli střelecké. Každý prapor se přitom skládal ze čtyř rot. V okamžiku vyhlášení války vytvářel každý pluk dodatečně ještě šestý, záložní prapor, složený většinou z nováčků, který zůstával v doplňovacím okrese pluku. Válečný stav německého pěšího pluku měl činit 3 900 mužů. Uherské pluky měly ve válce jen pět praporů, ale vyšší válečný stav – 4 200 mužů. Realita byla však značně odlišná. Vedle pěších pluků patřilo k rakouské pěchotě 17 hraničářských

⁷⁰ HOLLINS, David. *Rakouští vojevůdci za napoleonských válek 1792–1815*. Praha: Grada, 2007, s. 3–4. ISBN 978-80-247-1894-1.

pluků mužů z Balkánu, které vykonávaly svou službu na jižní hranici monarchie, kde byly hrází proti turecké hrozbě.⁷¹

Rakouská pěchota, oblečená do svých charakteristických bílých kabátů, nesla s sebou do války neblahé dědictví dřívějších let. Nebyla až na malé výjimky schopna průzkumné služby, nebyla cvičena v obsazování osad, ani neuměla svádět drobné šarvátky. Za běžných přesunů se pohybovala neuvěřitelně nízkou rychlostí 2–3 kilometrů v hodině, což odpovídalo tehdy platnému vojenskému předpisu, který stanovil délku vojenských kroků 60 cm a tempo 60–80 krok v minutě. Toto tempo se zvyšovalo jen zcela výjimečně. Navíc nebyla rakouská pěchota cvičena ve střelbě na jednotlivé cíle, ale **pouze v salvách**, a to se jí ve střetnutích s francouzskou pěchotou mnohokrát vymstilo.⁷²

Rakouské jezdeckvo na počátku napoleonských válek tvořilo osm pluků kyrysnických, šest dragounských, deset pluků husarských, šest švališerských, tři pluků hulánských a jednoho pluku hraničářských husarů. Kromě základního rozdělení na lehkou a těžkou jízdu se v rakouské armádě uplatňovalo dělení jezdeckých pluků podle zemí původu. Kyrysníci, dragouni a švališeři byli počítáni k takzvané jízdě německé, protože byli verbováni v západních zemích monarchie, hlavně v českých a rakouských zemích. Převážnou většinu z nich však ve skutečnosti představovali jezdci pocházející z Čech a Moravy. Husarské pluky naproti tomu byly označovány jako jízda uherská, doplňovaná ze zemí uherské koruny. Tři hulánské pluky zavedené v rakouském jezdeckvu se rekrutovaly především z Haliče.⁷³

Těžká jízda nesla své označení nejen proto, že k ní byli vybíráni muži vyšších a robustnějších postav než k jízdě lehké, ale především proto, že jezdila na těžších a mohutnějších koních. Kyrysníci měli navíc hrudník chráněný ocelovým předním kyrysem. Koně pro jezdeckvo získávala rakouská armáda hromadnými nákupy na koňských trzích nebo volnými nákupy, kterými doplňovaly svůj stav sami jednotky. Hlavní zbraní kyrysníka byl rovný palaš, který vážil 1,4 kg a jehož čepel byla dlouhá 86 cm. Kromě toho byl každý kyrysník vyzbrojen dvěma pistolemi v pouzdrech po obou stranách sedla a 16 mužů eskadrony karabinami. Dragouni byli rovněž ozbrojeni palašem, párem pistolí a karabinou, chyběl jim však kyrys jako součást výzbroje, charakteristická pouze pro kyrysnické jednotky.

⁷¹ UHLÍŘ, Dušan. *Slunce nad Slavkovem*, s. 45–46.

⁷² Tamtéž, s. 46.

⁷³ Tamtéž, s. 48.

Lehké jezdectvo používalo jako sečnou zbraň zakřivenou šavli. Švališěři a husaři nosili do boje karabinu, hulání pár pistolí a čtyři metry dlouhé kopí.⁷⁴

Rakouské dělostřelectvo představovaly tři složky – pevnostní, obléhací a polní. Z nich největší význam mělo polní dělostřelectvo jako přímý účastník srážek s nepřítelem v bitvách. Avšak i ono mělo v rakouské armádě dlouho jen omezený vliv na průběh válečných operací. Bylo tvořeno čtyřmi dělostřeleckými pluky po 2 800 mužích a nestejném počtu děl. Tyto pluky existovaly jen v době míru a skládaly se každý z 16 rot. Cvičily se jen na cvičných dělech, zatímco děla určená pro válku byla uložena v arzenálech a vyvážela se až v okamžiku mobilizace. Tehdy také byly rozpuštěny jednotlivé dělostřelecké pluky a jejich roty byly přidělovány k pěším plukům. V době, kdy ve francouzské armádě disponovaly dělostřelectvem divize a armádní sbory, bylo rakouské dělostřelectvo rozkouskováno mezi prapory pěchoty. Každý pěší pluk měl přiděleno 6 až 15 tříliberních a šestiliberních děl, podřízených dělostřeleckému důstojníkovi, který dostával rozkazy od štábu pluku. Od pluku obdržel i určitý počet pěšáků jako podavače munice. Těsné spojení s plukem, které trvalo i v boji, bránilo účelnějšímu soustředění a umístění dělostřelectva, což snižovalo celkový účinek použití dělostřelectva na bojišti.⁷⁵

Kromě dělostřelectva, přidělovaného pěchotě, měla rakouská armáda původně několik rot dělostřelectva jezdeckého, jež byly opatřeny silnější a rychlejší příprěží a byly přidělovány dělostřelectvu. V roce 1805 nebyla však ani jedna jezdecká rota pojízdná, neboť jejich koňské příprěže byly z úsporných důvodů rozprodány. V rakouském dělostřelectvu sloužilo dostatek zkušených a technicky vzdělaných odborníků, kteří přivedli tento druh zbraně na poměrně vysoký stupeň dokonalosti. Za dřívějších válek také dosahovalo rakouské dělostřelectvo určitých úspěchů, a mělo proto o svých vlastních kvalitách vysoké mínění. To už však neplatilo roku 1805, kdy francouzská artilérie svou modernější organizací i způsobem boje ve velké koncentraci děl a baterií zahájila novou éru také v dějinách dělostřelectva.⁷⁶

Nyní ke stavu v carském Rusku, jehož mohutnou armádu tvořilo na konci 18. století velké množství jednotek – pěší granátnické, mušketýrské a myslivecké pluky, jízdní kyrysnické, dragounské, husarské pluky, dělostřelecké a inženýrské vojsko, carská garda a kozácká jízda. Pro cara Pavla I. byla armáda tou největší zálibou. Snažil se přitom carskou armádu formovat po pruském vzoru, což nesli ruští vojáci velmi nelibě. Potěmkinovské

⁷⁴ Tamtéž, s. 48–49.

⁷⁵ Tamtéž, s. 47.

⁷⁶ Tamtéž, s. 47–48.

a suvorovské novoty se rušily, zavládl pruský dril. Výcvik vojska tomu odpovídal, na výsluní se ocitla především již zastaralá řadová – lineární taktika. Těžkopádnost a strnulost – takový byl stav armády carského Ruska v předvečer napoleonských válek.⁷⁷

Základem ruské vojenské síly byla zejména její pěchota. Tvořilo ji 110 pluků, které byly svou vnitřní organizací napodobením pruských pluků Bedřicha Viléma II. V ruské armádě se rozlišovaly dva druhy pěšího vojska, jak již bylo zmíněno – granátnické (celkem 13) pluky, které měly při plném počtu mít 2 256 mužů, přičemž granátnický pluk se skládal ze tří praporů o síle 700 mužů rozdělených do čtyř rot. Granátníci byli podobně jako v rakouské armádě vybíráni z mužů vyšších a statnějších postav a původně byli kromě pušek vyzbrojeni ručními granáty, které v boji zapalovali pomocí doutníků a vrhali proti nepříteli. To se však dávno před napoleonskými válkami kvůli riziku použití této i pro vlastní muže nebezpečné zbraně již neužívalo. Označení granátníci jim už zůstalo a v každé armádě tvořili elitu pěších jednotek. Problematická jak u ruské, tak rakouské pěchoty byla na počátku napoleonských válek nepřesná střelba.⁷⁸

Kromě granátníků pak ruskou pěchotu tvořili mušketýrské (celkem 77) pluky, které svou výzbrojí a způsobem boje odpovídaly řadové rakouské pěchotě. I mušketýři byli organizováni do pluků po třech praporech o 700 mužích a stejném předepsaném počtu jako v případě granátnických pluků. Ekvivalentem lehké pěchoty bylo 20 mysliveckých pluků, které se skládaly ze tří praporů rovněž o čtyřech rotách. Specifické u myslivců bylo to, že byli vybaveni pouze lehkou výzbrojí, byli mnohem pohyblivější a při střelbě efektivnější díky pušce s drážkovanou hlavní. Myslivci byli určeni pro bojové akce mimo formace bojových linií a kolon. Na základě dobrých výsledků v boji a vyšší morálky, než u jiných jednotek byl jejich počet po reformě roku 1806 navýšen z 20 na 32 pluků.⁷⁹

Na tomto místě si zaslouží připomenutí ruský vojevůdce Alexandr Vasiljevič **Suvorov**.⁸⁰ Carští vojáci pocházející z nejrůznějších koutů země patřili vždy k těm v boji velmi houževnatým a statečným, projevovalo se však jen málo nových myšlenek a vojenské invence jako takové. Když to navíc doprovázela nedostatečná organizace armády a špatné velení, porážky na bojišti byly nevyhnutelné. Výjimku představoval právě Suvorov, kterému se podařilo v ruské armádě probudit **nové prvky vojenského myšlení**, které pak ovlivnily

⁷⁷ KLÁTIL, Karel. *Ruská pěchota 1797–1801 (1. část)*. Historia Militaris 1792–1815. Měsíčník o revolučních a napoleonských válkách č. 1, roč. 1, s. 8. ISSN 2464-6016.

⁷⁸ UHLÍŘ, Dušan. *Slunce nad Slavkovem*, s. 62–63.

⁷⁹ Tamtéž, s. 63.

⁸⁰ Blíže k postavě vojevůdce Suvorova a jeho zásadám viz MICHAJLOV, Oleg Nikolajevič. *Suvorov*. Praha: Naše vojsko, 1986.

několik generací ruských velitelů. Již koncem 18. století to byl právě on, kdo vystupoval proti šablonovitosti, pedantství a neměnnosti lineární taktiky, naopak prosazoval schopnost improvizace a přizpůsobení armády konkrétní bojové situaci. Jedním z důvodů nutných změn byla neschopnost Rusů manévrovat podle pravidel lineární taktiky. Suvorov dopřával větší prostor iniciativě důstojníků a vojáků, což vedlo k lepší výkonnosti. Naučil ruského vojáka využívat výhod bodákového útoku. Jako velitel ruského expedičního sboru v Itálii a ve Švýcarsku roku 1799 opustil na sklonku života i vojenské kariéry lineární taktiku docela a uplatnil taktiku bojových srazů a rozptýlených tvarů. Nový způsob boje přinesl armádě velké úspěchy. Na základě neshod s carem Pavlem I. nebyly však Suvorovovy zásady přijímány, stará doktrína tak zůstávala pro armádu závaznou. Byla to však **Suvorovova koncepce**, která zapustila kořeny v uvažování mnoha ruských důstojníků, kteří se považovali za jeho žáky a jeho teoretické práce studovali jako základní příručky vojenské vědy.⁸¹

Nyní **k ruské jízdě**, ruské řadové jezdecktvo sestávalo z 46 pluků. Z toho počtu bylo šest pluků kyrysnických a 26 dragounských, které se označovaly jako jízda těžká. K lehké jízdě se počítalo 10 pluků husarských a po roce 1803 i jeden pluk hulánský. Pluk těžké jízdy se skládal z pěti eskadron, lehké jezdecké pluky měly deset eskadron. Každá jezdecká eskadrona řadové jízdy byla tvořena 120 řadovými jezdci na dobrých koních domácích plemen. K tomu přistupoval ještě štáb, hudebníci a nebojovní. Rozsáhlý a poměrně dobrý chov koní umožňoval ruské armádě udržovat jezdecktvo na poměrně vysokých početních stavech. Ruská řadová jízda se skládala z jezdců, kteří dobře ovládali své koně. U kyrysníků a dragounů byl sečnou zbraní palaš, u husarů a hulánů šavle. V roce 1805 ještě nebyl u kyrysníků ve výzbroji kyrys, ten byl zaveden až roku 1812. Vedle řadové jízdy měla carská armáda k dispozici i početnou jízdu neřadovou, kterou představovali především kozáci, k nimž dále patřili i jízdni vojska Baškirů, Kalmyků, Tatarů a dalších vyzbrojených často ještě i luky a jinými primitivními zbraněmi. Kozák byl představitelem nepravidelného jezdecktva. Možnosti kozácké jízdy však byli přes veškerou statečnost v boji, při pronásledování či při průzkumu velmi omezené, neboť v roce 1805 ještě nebyli cvičeni pro boj v sevřeném tvaru. V bitvě tak neznamenali téměř nic. 100 tisíc nepravidelných jezdců ruské armády se dělilo do proměnlivého počtu pluků. Kozácký pluk se skládal přibližně z 500 jezdců v pěti sotních (jedna sotňa se skládala přibližně ze 100 jezdců). V roce 1805 ještě neměli kozáci

⁸¹ UHLÍŘ, Dušan. *Slunce nad Slavkovem*, s. 62.

ani jednotnou uniformu, šlo tedy o pestré směs různých výstrojních součástek v různých barvách.⁸²

Elitním sborem ruské armády byla carská garda. Byla to privilegovaná část vojska se samostatným velením. Ve stavu roku 1805 se skládala z 11 praporů pěchoty, 17 jezdeckých eskadron a jednoho praporu dělostřelectva. Vznikla za Petra Velikého jako osobní carovo vojsko. **Základem gardy byly tři granátnické pěší pluky** – Preobraženský, Semjonovský a Izmajlovský, pluky s nejstarší tradicí v celé ruské armádě (nejpozději z nich vznikl Izmajlovský roku 1730). Později ke gardě přibyl i tělesný gardový jízdní pluk, další jezdecký takzvaný kavalergardský pluk a postupně ještě pluky granátnický, myslivecký, husarský, kozácký apod. Původně se garda rekrutovala převážně ze šlechty a hrála také důležitou roli v palácových převratech 18. století. Měla svůj podíl také na posledním z roku 1801, při němž byl zavražděn car Pavel. Od druhé poloviny 18. století mohli do gardy vstupovat i nešlechtici a těch časem přibývalo. I přesto zůstala garda výkvětem carského dvora a pohádkovým leskem svých uniforem se lišila od řadového vojska. Už v počátcích své existence byla garda považována za školu, která má vychovávat důstojnické kádry pro armádu. Její výcvik sloužil za vzor ostatním jednotkám. Důstojnická hodnost v gardě odpovídala o dva stupně vyšší hodnosti řadové armády. Pěší gardové pluky se skládaly ze tří praporů, Preobraženský ze čtyř. Jízdní pluky měly pět eskadron. Gardové dělostřelectvo bylo tvořeno jedním praporem o čtyřech rotách s celkovým počtem 48 děl. Velitelem gardy v tažení roku 1805 i v následujících válkách byl carův mladší bratr velkokníže Konstantin Pavlovič.⁸³

Ke stavu ruské armády na počátku napoleonských válek je třeba na závěr uvést i to, že to byla zejména vražda cara Pavla I. v roce 1801, která ve svém důsledku odstartovala opětovnou modernizaci ruské armády, která přebírala trendy ze zahraničí vždy až s odstupem. I přesto se **gatčinská tyranie** – tedy **mechanický dril s využitím staromódních uniforem pruského typu**⁸⁴ ještě nějakou dobu udržela díky oblíbenci cara Pavla I. Alexeji Arakčejevovi, který stále uplatňoval svoji moc i za vlády cara Alexandra I. a byl postrachem vojáků a důstojníků, intrikánem bez vojenských zkušeností, který se každému boji zdaleka vyhnul. Na druhou stranu Arakčejevova reforma dělostřelectva po roce 1805 znamenala významný posun jak v kvantitě, tak v kvalitě ruské artilerie. Ruské dělostřelectvo přitom mělo dobrou pověst již dlouhodobě. Polní dělostřelectvo bylo původně organizováno do

⁸² Tamtéž, s. 64–65.

⁸³ Tamtéž, s. 66–67.

⁸⁴ HAYTHORNTHTWAITE, Philip J. *Ruská armáda za napoleonských válek 1799–1814*. Brno: Computer Press, 2009, s. 3. ISBN 978-80-251-2690-5.

samostatných praporů, ale od roku 1800 byly tyto prapory vždy po dvou zformovány v dělostřelecký pluk. V roce 1805 ještě nebyla organizace dělostřelectva ustálená. Do sestavy praporů byly zařazovány v různém počtu roty pěšího i jezdeckého dělostřelectva. Celkem disponovalo ruské polní dělostřelectvo 1 100 děly různé ráže.⁸⁵ V roce 1808 se Arakčejev stal dokonce ministrem války, roku 1810 však rezignoval a ve funkci ho nahradil Barclay de Tolly. Právě tento carský důstojník skotského původu se následně stal pro ruskou armádu zdrojem dalších pozitivních změn.⁸⁶

Kde se vůbec brali ve válkách napříč Evropou nasazení vojáci? Francie byla v roce 1798 první zemí, která zavedla **konskripci**, protože dobrovolnické schéma s ohledem na potřebu zvyšovat počty vojáků bojujících na několika frontách už se použít nedalo. Do té doby se armáda všude v Evropě doplňovala pouze verbováním či nucenými odvody. Z pohledu vojenského šlo o nesmírný krok kupředu, který nakonec postupně převzaly i další evropské země, včetně soupeřů Francie. Například Rakousko roku 1804. Konskripční model přinesl pro danou věkovou kategorii **všeobecnou brannou povinnost**, neodváděl ale celé ročníky, jen určité počty. Města a vesnické obvody dostávaly předepsané kvóty, nejdříve poměrně nízké. Ještě na počátku napoleonských válek se odváděl na venkově každý patnáctý a ve městě každý sedmý z mladíků na seznamech. Délka vojenské služby byla nejprve stanovena na pět let, poté prodloužena na osm let. Služba se ale stala fakticky neomezenou s odůvodněním, že se Francie nachází ve válečném stavu. Ustálilo se však pravidlo, že po desetileté službě měl voják na vybranou, buď mohl za lepších podmínek dál sloužit nebo byl vyřazen. Po pěti letech pak dostal další nabídku a po dalších pěti letech ještě jednu. Tito délesloužící vojáci a poddůstojníci pobírali vyšší služné a odlišovali se služebními proužky na rukávu – jeden za deset let.⁸⁷

Dezertér utíkající před vojenskou povinností měl mizivou šanci, neboť celou Francií projížděly četnické patroly, které zběhy a muže vyhýbající se odvodu chytaly. Zatýkaly každého, kdo se jim zdál podezřelý, zejména ty, kteří byli oblečeni v kusech uniforem a nemohli se prokázat cestovním rozkazem. Konskripce, které připravovaly řadu rodin o dědice a případné živitele, představovaly zejména na venkově nenáviděnou záležitost. Nelze ale tvrdit, že by se kvůli nim města a venkov vylidňovaly. Odvody činily v letech Napoleonova císařství (1804–1814, roku 1815 již konskripce z časových důvodů neproběhla) zhruba 7 % osob daných věkových kategorií, zatímco v letech 1. světové války dosáhly 20 %.

⁸⁵ UHLÍŘ, Dušan. *Slunce nad Slavkovem*, s. 65.

⁸⁶ HAYTHORNTHWAITE, Philip J. *Ruská armáda za napoleonských válek 1799–1814*, s. 3.

⁸⁷ KOVAŘÍK, Jirí. *Napoleonův voják: jaký byl, jak žil a proč bojoval*, s. 44–45.

Sledování objemu konskripcí v letech 1805–1815 jasně ukazuje, že vše záviselo na celkové situaci. V období do konce války s rakouským císařstvím roku 1809 tvoří roční maximum rok 1808 při 175 225 odvedencích. Za to mohl začátek války za Pyrenejemi a příprava na předpokládaný konflikt s Rakouskem. Roku 1810, kdy se válčilo jen na Pyrenejském poloostrově šlo o naprosto zanedbatelný počet v řádu několika málo stovek. Rok 1811 ale přinesl ostrý vzestup v důsledku příprav na tažení do Ruska a rok 1813 kvůli porážce v Rusku a vytvoření šesté protifrancouzské koalice představoval s 1,2 milionem odvedenců (tedy pětinasobek konskripce roku 1812) absolutní vrchol.⁸⁸

Pár slov k **vojenskému trestnímu právu** v napoleonské Francii. Obecné trestní právo bylo souzeno soudci z povolání, obhajobu zastávali advokáti, a především bylo založeno na skutečně moderních trestních kodexech. Naproti tomu vojenské trestní právo bylo souzeno důstojníky, kteří zpravidla nebyli školenými právníky. Vojenská justice tvořila v období napoleonských válek samostatné právní odvětví. Nahlížení na trest jako takový, zejména z hlediska jeho aplikace, prošlo velkou změnou, výrazně ovlivněnou názory předrevolučními. Dezerce byla pro tehdejší vojenské právo velmi důležitou oblastí, které byla věnována největší pozornost. Násilí mezi vojáky pak bylo upraveno velmi široce a neurčitě. Pro soudní řízení před všemi vojenskými soudy, které postupně měnily svoji organizaci, byl charakteristický zejména důraz na rychlost řízení.⁸⁹ **Vojenská justice** se v tomto období proměňovala i v jiných evropských zemích, což reagovalo i na zaváděné armádní reformy.

A nyní na závěr pojednání o úrovni vojenství během napoleonských válek pár slov i o **každodenním životě vojáků i civilistů**. Důležité je zmínit, že **dopad na místní** vesnice a jejich obyvatele **během bojů byl drastický**. Vesničané se téměř každé procházející armády báli a měli proč, téměř vždy to s sebou totiž neslo rekvírování a někdy i násilné excesy. Sice to nesnese srovnání s násilnostmi např. z období třicetileté války a cíleným vypalováním a drancováním celých měst, ale i tak po vojácích zůstávali škody a ožebračení obyvatelé. Zpět k životům vojáků. **Vojenský tábor měl zohledňovat tři základní potřeby vojáka, tedy najít jídlo, uvařit ho a vyspat se**. Tábor a ubytování v něm mělo vojákům zajistit alespoň základní komfort po jejich vyčerpávajících pochodech napříč celou Evropou v průběhu napoleonských válek. V každém případě šlo především o tři potřeby, které vojenský tábor měl zohledňovat, tedy nejprve najít jídlo, uvařit ho a vyspat se. A od toho se odvíjelo vše ostatní. Typický vojenský tábor se skládal z mnoha plátěných stanů, přičemž vojáci museli hlavně

⁸⁸ Tamtéž, s 48–49.

⁸⁹ CIHLÁŘ, Jiří. *Vojenské trestní právo ve Francii v období 1789 až 1815*. Magisterská diplomová práce. Plzeň 2015, s. 55–57.

improvizovat dle podmínek, ve kterých se měli utábořit. Zásadně to ovlivňovalo především počasí a roční doba, ve které se válčilo. Často také vojáci kvůli nedostatku času či zmrzlé zemi, do které nešlo zatlouct kolíky, spali pod otevřeným nebem zcela bez stanů. Společně s vojenským hodnostním vzestupem následoval i vzestup společenský a materiální, ten se projevoval i na životě důstojníků a vyšších velitelů na taženích ať už jejich lepší stravou, tak i ubytováním. To platilo u všech armád, u spojenců však hrálo velkou roli především to, že ti nejvyšší důstojníci se zpravidla rekrutovali z řad vysoké šlechty, jejich život tak byl mnohem pohodlnější ve všech aspektech.⁹⁰

Napoleonské války jsou také spjaty s počátkem **konzervace potravin**, které se pak hodily na tažení. S konzervací potravin přišel francouzský kuchař Nicolas Appert až roku 1809. Po mnohých pokusech se zrodila první konzerva. Byla však odlišná od těch, co známe dnes. Měla totiž podobu skleněné nádoby se širokým hrdlem, která byla uzavřena korkovou zátkou, a ještě zalitá voskem. Tyto nádoby se poté sterilizovaly v horké vodě. Metoda konzervování potravin tímto způsobem vzešla ve známost pod názvem appertizace. Ohledně stravy je třeba dále uvést, že denní dávka vojáka napoleonské armády činila 1,5 kg, z toho polovinu měl tvořit chleba. K plukům náležel odpovídající trén, často však byl i několik dní pochodu od čelních jednotek, vojáci tak byli odkázáni často sami na sebe a schopnost sehnat něco k jídlu. Tehdy i dnes stále platí pravidlo: „*Voják se stará, voják má.*“ Dlouhá tažení provázely i hlad, s tím spojené utrpení, strádání a nemoci. V dobách hojnosti, po vítězném tažení či v míru, si vojáci naopak dokázali dopřát. Války zrodily mnoho receptů na vaření, které se pak předávaly dalším generacím.⁹¹

Po taženích dostávali vojáci ubytovací lístky. To se nazývalo v době míru či války **kvartýrování**, nedobrovolní hostitelé z toho pochopitelně nebyli nadšeni, každý voják měl u hostitele zajištěné místo u stolu a jídlo. To se týkalo jak vojáků, tak důstojníků. Na rozdíl od pobytu v posádkách, kde byla vyžadována disciplína a nějaká pravidelná činnost, zde to neplatilo. Významně se lišilo ubytování v dobách mírových a v dobách válečných, kdy se zpravidla spalo pod širým nebem.⁹²

Během napoleonských válek se také zdokonalovala zdravotní služba a péče s ní spjatá. Každý voják se bál zranění, mnohdy se jednalo o doživotní zmrzačení. Před bitvou se záměrně oblékaly kusy čistého oblečení a prádla, které snižovaly riziko infekce

⁹⁰ KOVAŘÍK, Jirí. *Napoleonův voják: jaký byl, jak žil a proč bojoval*, s. 108–116, 126–131.

⁹¹ Tamtéž, s. 116–125.

⁹² Tamtéž, s. 126–131.

při poranění. Podobně jako v jiných oblastech i v otázkách zdravotní péče určovala Napoleonova armáda nejnovější trendy, byť by se to z dnešního pohledu zdálo i tak zoufale nedostatečné a primitivní. Vojenská zdravotní služba byla ve Francii založena dekretem už v roce 1793. Existovaly 3 typy nemocnic – stálé, dočasné a mobilní. Uplatňoval se princip rychlé operace, co nejdříve po utrpěném zranění, nejčastěji již v polní ambulanci. Na úrovni pluku existovala funkce vrchního chirurga, ten měl k dispozici další podřízené. **Zakladatelem akutní medicíny** (často provázené amputacemi) a asi nejznámějším lékařem napoleonských válek se stal **Dominique Jean Larrey**. Larrey byl též prvním, který nedělal vůbec žádný rozdíl mezi vlastním a nepřátelským zraněným. Larreyova vstřícnost, soucítění s poraněnými a obětavost byly proslulé až legendární a získaly si úctu a respekt vojáků a politiků všech bojujících stran. Larrey se stal roku 1798 hlavním chirurgem při Bonapartově tažení do Egypta (posléze působil jako hlavní chirurg gardy) a poté i osobním lékařem Napoleona a za své zásluhy získal titul baron.⁹³ Zajímavou osobností s velkými zásluhami a dramatickým osudem byl i **hlavní chirurg Grande Armée baron Pierre-François Percy**.

Válka sice byla téměř výhradně mužská záležitost, ale v táboře byly přítomny i ženy. Byly to ty, které táhly s armádou a staraly se o armádní služby, tedy markytánky, kantýnské či pradelny (ve francouzské armádě měl mít každý batalion nejméně dvě), zkrátka ženy starající se o jídlo a zásoby. Některé manželky vojáků také doprovázely své muže i při taženích. Naprosto výjimečně některé ženy i bojovaly (častokrát v převleku za muže) a samozřejmě některé ženy také vykonávaly u vojska nejstarší řemeslo. S ohledem na značné rozšíření pohlavních chorob však šlo vždy do jisté míry o velké riziko. Mnoho žen se také staralo o své malé děti a také zůstaly s armádou. **Pokud se chtěl voják oženit, musel získat souhlas nadřízeného**. U důstojníků napoleonské armády povolovalo sňatky ministerstvo války, u poddůstojníků rada pro správné záležitosti. Manželky důstojníků měly zakázáno důstojníka doprovázet na tažení, mohly jej pouze navštívit v posádce.⁹⁴

⁹³ K tématu dále KOVAŘÍK, Jiří. *Napoleonův voják: jaký byl, jak žil a proč bojoval*, s. 206–218.

⁹⁴ Tamtéž, s. 140–148.

2 NAPOLEONSKÉ VÁLKY 1805–1807

2.1 Válka třetí koalice

Začátkem května 1805 nastoupil Napoleon triumfální cestu po Itálii, za níž se dal **26. května korunovat v Miláně železnou⁹⁵ lombardskou korunou na krále italského.** Vzápětí po korunovaci následovaly nové úpravy vnitřních poměrů v Itálii. Ligurskou republiku, pokračovatelku někdejší janovské republiky, která byla až dosud francouzským protektorátem, připojil Napoleon po formální žádosti janovského senátu začátkem června k Francii. Obdobně naložil i s jinými drobnými státy na severu Itálie. Při setkání s neapolským velvyslancem dal nepokrytě najevo, že dny vlády Bourbonů v jižní Itálii jsou sečteny, že nebude dlouho trvat a stihne je osud jako vládce ostatních italských států. 30. června 1805 vjel Napoleon i s císařovnou Josefínou za dunění děl a hláholu zvonů do Janova, aby přijal hold obyvatel prastaré námořní republiky. Ministr zahraničí Talleyrand dostal za úkol vysvětlit rakouskému a pruskému dvoru provedené změny a označit je za nepodstatné a nedůležité pro politiku obou zemí. Napoleon věřil, že jeho nové zásahy na italské půdě budou ve Vídni a v Berlíně přijaty bez protestů. Nemýlil se, pokud šlo o Prusko. Ovšem rakouská reakce byla horší, než očekával. Pro Rakousko se stal janovský případ poslední kapkou, kterou pohár trpělivosti Habsburků přetekl. Rakousko se tímto okamžikem definitivně rozhodlo pro válku a reagovalo ostrou nótou Napoleonovi.⁹⁶

V roce 1805 se tak vytvořila třetí protifrancouzská koalice.⁹⁷ Amienský mír byl jen krátkou přestávkou mezi válkami a třetí koalice podnikla proti Francii útok, v němž Velká Británie zajistila financování a námořní síly a Rakousko a Rusko poskytlo vojáky. Plán rakousko-ruských sil počítal zejména s operacemi v severní Itálii, ale bohužel pro spojence byl příliš složitý a neměl jednotné velení. 24. srpna 1805 vyhlásilo Rakousko Francii válku a napadlo francouzského spojence Bavorsko. Počínaje 25. srpnem 1805 se tak postupně celkem sedm sborů Grande Armée – Velké armády, jak byla hrdě nazvána, dalo na pochod do nitra Evropy proti Rakousku a Rusku. Napoleonova bleskurychlá reakce byla příznačná pro jeho způsob válčení. Jeho armáda byla shromážděna v Boulogne na pobřeží kanálu La Manche, kde se chystala k invazi do Anglie. Bylo však jasné, že k úspěchu takového plánu by potřeboval Napoleon převahu na moři, kterou nemohl zajistit, a to ani poté,

⁹⁵ Říkalo se jí „železná“ protože v ní byl údajně zakován hřeb z Kristova kříže.

⁹⁶ UHLÍŘ, Dušan. *Slunce nad Slavkovem*, s. 29–30.

⁹⁷ K tématu BARATTO, Marco. *Třetí koaliční válka 1805: projekt Austerlitz 2005: sborník přednášek slavkovské konference „Evropské aliance 18. století – aliance Evropy kolem impéria Velkého národa. Slavkovská bitva a její pozadí“ a studií vztažených k událostem roku 1805*. Třebíč: Akcent, 2004. ISBN 80-7268-301-2.

co do války vstoupilo Španělsko a přidalo se na francouzskou stranu. Když si Napoleon vyjasnil situaci, a to ještě před osudnou námořní bitvou u Trafalgaru, rozhodl se místo toho vyslat po několika cestách více než 200 tisíc mužů směrem k Dunaji.⁹⁸

V době, kdy se rakouská vojska, která vstoupila na území francouzského spojence Bavorska, pomalu soustřeďovala a z Ruska pozvolna postupovala armáda, jíž velel Kutuzov, Napoleon táhl vstříc nepříteli. Chtěl zasadit Rakušanům úder dříve, než se spojí s ruskou armádou a než by mohlo do války zasáhnout i váhající a válku proti Francii taktéž zvažující Prusko. **Francouzi rychlými přesuny překvapili a předstihli Rakušany a v polovině října 1805 Saultovy, Neyovy a Lannesovy sbory obešly z křídel rakouskou armádu pod velením podmaršálka Karla Macka von Leiberich⁹⁹ a donutily ji ustoupit k Ulmu.** Mack se pokoušel manévrovat, nevyužil však všech možností a stáhl se do Ulmu. Tím umožnil francouzské armádě, aby ho obklíčila ze všech stran.¹⁰⁰

Např. 6. armádní sbor maršála Neye začal překračovat Rýn již 27. září 1805, ani ne měsíc poté, co vyrazil na cestu. **I rychlost přispěla k tomu, že Rakušané byli dokonale zaskočeni**, svého protivníka podcenili, neměli informace o jeho počtu a záměrech. Hlavní rakouská armáda se nacházela v Itálii, protože panovalo přesvědčení, že to bude nejdůležitější válčiště celé kampaně obdobně jako několikrát v nedávné minulosti. Mackovy jednotky zůstaly pasivně čekat v okolí Ulmu až do momentu, kdy už bylo pozdě a jejich obklíčení se uzavřelo. 14. října 1805 se odehrála důležitá bitva, díky které vůbec mohlo dojít k uzavření obklíčení. Maršál Ney obsadil klíčový most přes Dunaj u Elchingenu. Setkal se sice s tuhým odporem a původně útočil kvůli momentu překvapení bez dělostřelecké přípravy na rakouské pozice, ale postupně jedna vlna francouzských vojáků za druhou překračovala řeku. Maršál byl celou dobu v přední linii mezi svými vojáky a opět projevil bezpříkladnou osobní statečnost. Manévr levého křídla Neyových sil odřízl podstatné části Rakušanů ústupovou cestu, čímž bitva skončila francouzským triumfem. Zajat byl i podmaršálek Werneck. Maršál Ney byl za tuto bitvu jmenován vévodou z Elchingen.¹⁰¹

Pro pochopení **katastrofy u Ulmu** a některých dalších nedostatků u rakouských jednotek, které se projevily i u Slavkova je zde na místě uvést, že celá organizace rakouské armády i její velení byly nepružné a zastaralé, což zvláště vynikne ve srovnání s operativní

⁹⁸ HOLMES, Richard. *Napoleonské války*, s. 24.

⁹⁹ Detailně k postavě Karla Macka viz HOLLINS, David. *Rakouští vojevůdci za napoleonských válek 1792–1815*, s. 46–48.

¹⁰⁰ MANFRED, Albert Z. *Napoleon Bonaparte*. Praha: Svoboda, 1983, s. 368–369.

¹⁰¹ ŘEPA, Tomáš. *Maršál Ney – nejstatečnější ze statečných*. Bulletin Československé napoleonské společnosti 84 (červenec 2020), s. 47. ISSN 1213-6999.

a na svou dobu moderní organizací armády francouzské. Proto také téměř každá válečná konfrontace rakouského vojska s Francouzi opakovaně končila porážkou Rakušanů. Nepříspěvalo to k dobrému morálnímu stavu rakouské armády. Bojová morálka Rakušanů tak byla vesměs na slabé úrovni (to se pochopitelně netýká všech útvarů, zejména ne těch elitních), rakouská armáda platila už od válek s Pruskem z poloviny 18. století za outsidera evropských armád. Marně se snažila křísit tradici zašlé slávy z dob slavného a brilantního vojevůdce období baroka – prince Evžena Savojského. Špatná strategie, užívání překonané lineární taktiky (obvyklé u všech feudálních armád té doby) a zaostalá organizace rakouského vojska, donucovací systém spjatý s brutálními tělesnými tresty, kastovnictví důstojníků, pestré národnostní složení jednotek, a hlavně nedostatek zájmu prostého vojáka na výsledku boje, který vedl odumírající feudální svět proti francouzské revoluci a jejímu nástupci Napoleonovi, to byly hlavní příčiny porážek a nízké bojové morálky této armády. Polovičaté reformy (s výjimkou poměrně zdařilé josefínské reformy, která umožnila zastavit Fridricha Velikého a pruskou armádu ve válce o bavorské dědictví 1778–1779) a příliš časté reorganizace nemohly rakouskou císařskou armádu vyvézt z její trvalé krize.¹⁰²

Ráno 16. října 1805 byl Ulm bombardován. Už **20. října 1805** byla situace neúnosná, **Mackovy obklíčené jednotky kapitulovaly**. Zajato bylo toho dne nejméně 25 tisíc Rakušanů, což jsou ty nejpravděpodobnější počty. Po návratu do Rakouska podmaršálek Mack v důsledku svého selhání a porážky upadl u císařského dvora v nemilost a byl roku 1806 postaven před vojenský soud. Ten ho odsoudil k trestu smrti. Rakouský císař František mu však udělil milost a změnil rozsudek na dvacet let vězení. Veškeré vojenské počty mu byly odebrány. Z žaláře Mack vyšel již v r. 1808 na základě přímluv u císaře. Zlomený a zahanbený odjel na svůj zámek ve Vyklanticích a žil tam v ústraní. Jen zpovzdálí pak sledoval převratné události napoleonských válek. Jeho vojenské počty mu byly vráceny až v prosinci 1819. Mack vstoupil do dějin jako typ vojenského teoretika zcela odpoutaného od praxe.¹⁰³

Pro rekapitulaci událostí je nutné uvést, že ve střetnutí o Ulm šlo o sérii šarvátek a manévřů, proto se také někdy hovoří o **ulmském manévru**. Rozhodující přitom byl „**ulmský obchvat**“ s předstíraným hlavním směrem útoku od Černého lesa, ve kterém sehrál důležitou roli maršál Murat. Napoleon přesunul většinu své armády v oddělených sborech kolem hlavní rakouské armády pod Mackovým velením u Ulmu na Dunaji východně od ní.

¹⁰² UHLÍŘ, Dušan. *Slunce nad Slavkovem*, s. 49–50.

¹⁰³ HOLLINS, David. *Rakouští vojevůdci za napoleonských válek 1792–1815*, s. 48.

Posléze stočil své sbory západním směrem, aby Macka obklíčil.¹⁰⁴ Zajímavostí ve srovnání s pozdějšími konflikty je fakt, že se tento úspěšný Napoleonův plán snažila zopakovat i Schliefenova ofenzíva proti Francii na začátku první světové války v roce 1914 a ztroskotala na tom, že její severní obchvat nebyl dostatečně dotažen. O obdobný manévr se úspěšně pokusil v roce 1991 americký generál Norman Schwarzkopf během operace Pouštní bouře proti jednotkám iráckého diktátora Saddáma Husajna. Manévr s pokusem obejít nepřátelské jednotky a zaútočit ze směru, odkud není úder očekáván, není tedy v dějinách vojenství nijak výjimečný. U Ulmu roku 1805 však šlo o výjimečně zdařilé využití obchvatu, které mělo zásadní vliv i na další průběh vojenské kampaně.¹⁰⁵

Kapitulace Rakušanů u Ulmu 1805 byla pro Francouze slavným dnem. Entuziasmus, který Napoleon dokázal rozdmýchat u svých vojáků a důstojníků, dosáhl vrcholu. Z obklíčení uniklo v Kienmayerově sboru nejméně 12 tisíc mužů, rovněž Jelačičův sbor, který se potupně kapitulaci vyhnul, disponoval alespoň osmi tisíci vojáků. Ulmem skončila pro Napoleona první část tažení. Jen zřídkakdy vyjdou válečné plány vojevůdců tak, jak vyšly Napoleonovi za tohoto tažení. **Bojový duch francouzské armády, její připravenost a organizace pod schopným velením slavily triumf nad nesrovnatelně horším protivníkem.** Byly to právě **chyby Rakušanů, které přispěly k hladkému uskutečnění Napoleonova záměru.** Hlavní síly rakouské monarchie byly zlomeny u Ulmu a Francouzům se otevřela cesta na Vídeň. Na ní se jim mohl postavit jen početně mnohem slabší sbor Podolské armády generála Kutuzova.¹⁰⁶

Mackova porážka měla nepříznivé následky také na italském bojišti. Arcivévoda Karel, který si ve velení na italské frontě zatím nevedl špatně, musel reagovat na události, které vyvrcholily u Ulmu a postupně odeslal některé své útvary do Tyrol a Německa. Proti maršálu Massénovi tak disponoval méně než 80 tisíci vojáky. 25. října se arcivévoda dozvěděl o katastrofě u Ulmu a rozhodl se svést s Massénou bitvu. Ve třídní srážce u obce Caldiero ve dnech 29. až 31. října¹⁰⁷ nejprve odrazil Massénovu armádu k Veroně, ale pak musel začít ustupovat, aby chránil Vídeň a hledal nejkratší cestu do Rakouska, při které se chtěl spojit s armádou svého bratra arcivévody Jana. Na tuto hrozbu zase musel reagovat Napoleon a urychlil další pohyb své armády. První francouzské jednotky vstupují na území Rakouska 27. října 1805. **Hlavní naděje spojenců na zvrát v kampani**

¹⁰⁴ KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie válčení*. Praha: Knižní klub, 2016, s. 509. ISBN 978-80-242-5122-6.

¹⁰⁵ Dále k tématu ulmského manévru např. viz DUFFY, Christopher. *Austerlitz 1805*. Londýn: Shoe String Press, 1977, s. 42–51. ISBN 978-0854221288.

¹⁰⁶ UHLÍŘ, Dušan. *Slunce nad Slavkovem*, s. 115–117.

¹⁰⁷ KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie válčení*, s. 510.

se primárně pojily již s přicházející carskou armádou. Generál Kutuzov byl přítomen v Braunau na západní rakouské hranici od 14. října. Ruská Podolská armáda byla složena z celkem pěti kolon. Do Braunau po dlouhém pochodu provázeném ztrátami (nemocní a opozdilci) nakonec dorazilo asi 40 tisíc mužů.¹⁰⁸

2.3 Bitva u Trafalgaru a její důsledky

Bojové akce u Trafalgaru představují jenom krátké období námořního konfliktu mezi Velkou Británií a Francií, jenž začal roku 1793 a skončil v roce 1815. Měly však rozhodující význam. Byly nejenom demonstrací britské námořní síly, ale také jejího nezastupitelného místa jako hlavního účastníka války, vedené v měřítku dosud nevídaném a překonaném teprve první světovou válkou. V rámci těchto bojových akcí představuje **bitva u Trafalgaru, která se odehrála 21. října 1805**¹⁰⁹ jedno z největších námořních střetnutí historie a poslední velkou bitvu dřevěných válečných loďstev. V průběhu několika málo hodin Nelson navždy odvrátil hrozbu francouzské invaze a zajistil bezpečnost Velké Británie na moři na zhruba dalších 100 let. Bylo to vítězství poznamenané pouze Nelsonovou smrtí, ačkoliv jeho skon mu ve vrcholném okamžiku konečného vítězství zajistil legendární postavení, přetrvávající až do našich dnů.¹¹⁰

Námořnictvo v éře Napoleona odvozovalo svou sílu z počtu „lodí v linii“.¹¹¹ To byly plachetnice se třemi stěžni, vyzbrojené těžkými děly, proto také byly postaveny, a bojovaly v první linii bitvy, kde zblízka kontrolovaly pozice protivníka. Mezi nepřátelskými flotilami nebyl po technické stránce žádný zásadní rozdíl, a proto bylo pro úspěch nejdůležitější námořnické umění a taktika, se kterou mohl admirál co nejvíce využít síly větru a přílivu. Nejlepší bylo získat nad protivníkem „převahu v počasí“; v roce 1794 tak admirál Howe několik dní manévroval v Atlantiku, než měl francouzské loďstvo po větru. Námořní jednotky bojovaly obvykle v řadě, pokud ovšem zůstaly takto seřazené obě strany, mohly sice jedna druhé způsobit vážné škody, ale přesto měly námořní bitvy jen málokdy jednoznačný výsledek. Lodě stavěné ze dřeva měly ohromnou schopnost pohlcovat poškození z dělostřeleckých soubojů. Častokrát byly lodě (např. loď Achille právě u Trafalgaru) potopeny až při požáru s následným výbuchem ve skladu střeliva. Když se chtěli námořníci

¹⁰⁸ UHLÍŘ, Dušan. *Slunce nad Slavkovem*, s. 119–121.

¹⁰⁹ KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie válčení*, s. 500–501.

¹¹⁰ FREMONT-BARNES, Gregory. *Trafalgar 1805. Nelsonovo vrcholné vítězství*. Praha: Amercom SA 2010, s. 7. ISBN 978-83-261-0635-4

¹¹¹ K tématu taktiky řadových lodí podrobně KOVAŘÍK, Jiří. *Trafalgar: anatomie námořní bitvy*. Praha: Elka Press, 2008, s. 157–169. ISBN 978-80-87057-05-6.

zmocnit loď protivníka, museli se obvykle dostat na palubu, což bylo v lineární bitvě téměř nemožné. **Britští admirálové se ale stále více pokoušeli tato zažitá pravidla změnit.** U Camperdownu roku 1797 prolomil Duncan holandské linie a ukořistil celkem devět nepřátelských lodí. Stejně „porušení pravidla“ také stálo za velkým vítězstvím admirála Horatio Nelsona u Trafalgaru.¹¹²

Začátkem roku 1805 nařídil Napoleon admirálu Villeneuvovi vylákat Nelsonovu flotilu z blokády Francie a kanálu La Manche do Západní Indie a poté se vrátit k flotile kotvící v západofrancouzském Brestu, kde by následně tyto zde shromážděné eskadry umožnily a provedly **invazi přes uvolněný kanál La Manche do Anglie.**¹¹³ První úkol sice Villeneuve úspěšně splnil, ale při návratu do domovských vod jej vysílila další operace, která vyvrcholila 22. července 1805 v neúspěšném boji u mysu Finisterre¹¹⁴ s dalším britským admirálem Calderem. Plavil se tak na jih od Viga a u Cádiz se **spojil se spojeneckou španělskou flotilou.** K bitvě v tento moment již nebyl žádný strategický důvod, protože rozkaz jednotkám Napoleonovy Velké armády o zrušení plánu invaze do Anglie nahrazený rozhodnutím o dlouhém přesunu směrem do srdce Evropy proti rakousko-ruské koalici, již byl vydán. Španělský admirál Gravina jako starší a zkušenější těžce nesl podřízenou roli vůči Villeneuvovi, kterého navíc osobně nesnášel. **Dva nejvyšší spojenečtí velitelé tak nebyli v bitvě schopni efektivně spolupracovat.** Obecně měli Francouzi a Španělé spory ohledně nejvhodnější strategie, jejich síly působily sice na papíře impozantně, ale velitelům chyběl promyšlený plán, čeho by chtěli v souboji s britským loďstvem dosáhnout. **Admirál Villeneuve i tak vyslal 20. října na moře 33 svých řadových lodí v linii.** Když se tato flotila příštího dne střetla **s britským loďstvem, jehož linii tvořilo 27 řadových lodí,** měla mírnou početní převahu, ale v ovládnutí lodí a výzbroji měli výrazně navrch Britové, což se v bitvě projevilo.¹¹⁵

Nelson se chtěl vyhnout možnosti tradiční námořní bitvy. Nelson byl nejzkušenější a nejúspěšnější velitel britského královského loďstva té doby. Svým překvapeným námořním kapitánům předložil jinou strategii vedení námořní bitvy – **Nelsonův chvat.** Ten spočíval ve snaze získat bojovou převahu tím, že se **flota zaměří na jediné místo nepřátelské bojové linie a prorazí ji** co nejrychleji, jak jen bude možné. Proto **Nelson navrhl zaútočit ve dvou kolonách,** které se pohybují kolmo k nepřátelské řadě, rychle rozdělí nepřátelské linie

¹¹² HOLMES, Richard. *Napoleonské války*, s. 26.

¹¹³ Více k tématu možné invaze do Anglie KOVAŘÍK, Jiří. *Trafalgar: anatomie námořní bitvy*, s. 18–31.

¹¹⁴ KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie válčení*, s. 509.

¹¹⁵ HOLMES, Richard. *Napoleonské války*, s. 26.

na menší části a jednotlivě je zničit. Jedna část měla být zničena polovinou britské floty, zatímco druhá polovina britské floty měla bránit zbytku nepřátelského loďstva zasáhnout do boje. Jeho odvážný plán s důrazem na vymanévrování nepřítele nebyl úplnou novinkou, v několika případech už byl s různým výsledkem proveden, ale přece jen znamenal riziko i pro útočníka. Tato, jak se později ukázalo – úspěšná taktika, ale měla na dlouhou dobu změnit způsob námořního boje. **Nelson byl přesvědčen o úspěchu.** Věděl, že může takovou taktiku ospravedlnit **na základě lepší morálky svých posádek, jejich námořnického a dělostřeleckého umění.**¹¹⁶

Bitva začala přesně podle Nelsonova plánu. Britové zaútočili ve dvou liniích kolmo na pravé křídlo spojené španělsko-francouzské floty. Jedna britská kolona pod velením viceadmirála Couthberta Collingwooda obklíčila zadní část nepřátelské floty a začala ji ničit přesnou palbou. Druhá kolona, které velel Nelson, se rychle probila středem nepřátelské formace, rozdělila ji na dvě části a bránila přední polovině překvapené floty v pomoci napadené druhé polovině. Již zmiňované riziko spočívalo v tom, že Nelson vystavil své vedoucí lodě, včetně své vlastní pod slavným názvem *Victory*, smrtící podélné palbě několika nepřátelských lodí, a to předtím, než budou schopné zaměřit své boční salvy. V sázce na to, že se vrhne doprostřed se svojí v ten moment již poničenou takeláží (výstroj plachetní lodě tyčící se nad palubou) a prořídlymi posádkami, hrály zásadní roli výcvik a odvaha. Úspěch měla také zaručit jistota, že bude každý britský kapitán pokračovat v kýlové brázdě lodě před sebou. Lodě tak pluly přesně a rychle kurzem té lodě, která vedla celou kolonu. V tomto případě šlo o Nelsonovu velitelskou loď *Victory* a Collingwoodovu velitelskou loď *Royal Sovereign*.¹¹⁷

V poledne 21. října 1805 padly první výstřely bitvy u Trafalgaru.¹¹⁸ Collingwoodova *Royal Sovereign* rozrazila nepřátelskou linii zhruba ve 12:20. Díky novému měděnému oplátování dna dokázala plout rychleji než většina lodí té doby, a tak byla vystavena nepřátelské střelbě pouhých 10 minut, než doplula k francouzsko-španělské linii. Do zhruba 14 hodin, tedy pouhé dvě hodiny po proražení spojenecké linie, Collingwoodova divize prakticky porazila nepřátelskou zadní eskadru. Byl to pozoruhodný výkon, ale vítězství nemohlo být zajištěno bez toho, že by neuspěla Nelsonova kolona.¹¹⁹ Nelsonova kolona postupovala pomaleji, z toho důvodu také byla vystavena delší dobu boční nepřátelské palbě

¹¹⁶ FREMONT-BARNES, Gregory. *Trafalgar 1805*, s. 37–38.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 38.

¹¹⁸ Podrobný popis bitvy pro srovnání viz KOVAŘÍK, Jiří. *Trafalgar: anatomie námořní bitvy*, s. 303–434.

¹¹⁹ FREMONT-BARNES, Gregory. *Trafalgar 1805*, s. 49.

(cca 40 minut), aniž by mohla odpovídat. Přes veškeré škody se **Victory** s Nelsonem na palubě probojovala až k vlajkové francouzské lodi **Bucentaurus**, na jejíž palubě velel admirál Villeneuve. Ty se nakonec **po 13. hodině utkaly v přímém boji**. Do boje s Victory se navíc dostala i další a v tomto případě elitní francouzská loď Redoubtable. Byl to právě výstřel francouzského odstřelovače z Redoubtable, který zasáhl dle uniformy a v předchozích bojích na moři ztracené pravé ruky snadno rozpoznatelného admirála Nelsona. Šlo tedy patrně o cílený útok, střela prošla levým ramenem a uvízla v páteři, což znamenalo smrtelné zranění bez možnosti operace. Nelson se nechal odnést do podpalubí a zkoušel si zakrýt tvář kapesníkem, aby své zranění, které mohlo mít negativní účinek na morálku britských vojáků a námořníků, před posádkou utajil. Před svou smrtí se ještě dozvěděl, že bitva skončila vítězstvím jeho floty. Zhruba v 16:30 nebojácný admirál a tvůrce vítězné strategie **Nelson svým zraněním podlehnul**. Velení loď Victory poté, co byl Nelson vyřazen z boje, převzal kapitán Hardy a celého britského loďstva viceadmirál Collingwood.¹²⁰

Bitva však již byla rozhodnuta, britský záměr se zdařil – francouzsko-španělská linie byla proražena a přes veškeré ztráty to byli právě Britové, kdo měli v boji loď proti lodi, posádky proti posádce navrch včetně pokusů získat nepřátelskou loď ztečí a zajmout. Sám admirál **Villeneuve se na své poškozené vlajkové lodi Bucentaurus ocitnul v bezvýhodné situaci**, kdy nemohl ovlivnit další průběh bitvy, jeho loď byla zmrzačená a bez stěžňů, na jeho signály dalším lodím v dohledu, aby pro něj byl vyslán člun a mohl tak velet na palubě jiné loď, nikdo neodpovídal. Vlastní čluny byly ostřelováním zničeny. Pro Villeneuvea nezbyl tak jiný scénář, než stáhnout vlajku a vzdát se britské eskortě, které odevzdal svůj kord. Velká část lodí byla poseta troskami, padlými, umírajícími, raněnými a zalita jejich krví. Znehybněna zůstala i španělská Santísima Trinidad – zdaleka největší nasazená spojenecká loď s třemi řadami děl na obou stranách, kterých měla v součtu k dispozici 140, což představovalo ohromnou palebnou sílu. Poslední spojeneckou nadějí zůstaly lodě na čele kolony, které doposud nezasáhly do boje. Ty byly pod velením kontradmirála Dumanoira, který kdyby se nevrátil do boje, mohl být postaven před vojenský soud. Manévr se mu však nezdařil podle představ a návrat do bitevní vřavy trval velmi dlouho. Záhy tak svůj pokus o návrat do boje vzdal a zamířil se zbývajícími loděmi na jihovýchod ke Cádizu.¹²¹

¹²⁰ Tamtéž, s. 58–60, 72.

¹²¹ Tamtéž, s. 72–73.

Je třeba konstatovat i to, že přes horší morálku spojeneckých posádek i jejich velitelé bojovali statečně a velmi častým úkazem bitvy bylo to, že se loď vzdala až po smrti kapitána a většiny důstojníků. **Některé lodě navíc ztratily i polovinu či více posádky.** Před 18. hodinou příznačně pro celý výsledek bitvy v apokalyptickém výjevu také explodovala prachárna francouzské lodě Achille, ze zhruba 500 mužů na začátku bitvy zůstalo naživu pouze asi 100. Den naplněný krutým bojem po tomto vyvrcholení končil a střelba pozvolna utichla. **Skvělá disciplína britských námořníků se projevila i v tomto okamžiku, posádky se věnovaly svým běžným povinnostem. I to byl důsledek drilu, který dlouhodobě podstupovaly.** U spojenců naopak vygradovalo zklamání z výsledku bitvy, šok z vysokých ztrát a naprosté vyčerpání. **Britské loďstvo přesvědčivě porazilo svého nepřítele, zajalo nebo zničilo 18 z 33 řadových bitevních lodí, což představovalo 55 % jejich stavu na začátku střetnutí.** Tento úspěch byl výsledkem pečlivého plánování stejně tak jako tvrdého boje, jak Collingwood glosoval po bitvě, tedy že rozhodně nešlo o náhodu, ale důsledek systému a zdařilé a efektivní kombinace nasazených sil. **Žádná britská loď nebyla ztracena, ačkoliv mnohé utrpěly ohromné škody a ztráty byly těžké na obou stranách.**¹²²

Historikové odhadují španělské ztráty na 1 038 zabitých či utopených a 1 385 raněných, včetně admirála Graviny, kterému byla v bitvě roztržena levá paže. Ze svých zranění se nikdy plně nezotavil a 9. května 1806 ve věku 49 let v Cádizu v důsledku těchto zranění zemřel. **Ačkoliv oficiální francouzské záznamy neexistují, hodnověrné odhady hovoří o přibližně 3 370 zabitých či utopených a více než 1 160 zraněných.** Bylo zabito nebo zraněno 26 vlajkových důstojníků a kapitánů spojeneckého loďstva a **přibližně 7 tisíc Francouzů a Španělů padlo do zajetí,** včetně samotného Villeneuvea, což představuje 25% ztráty. Villeneuve byl svým mdlým výkonem v bitvě zahanben, v britském zajetí mu bylo povoleno účastnit se Nelsonova pohřbu. Poté byl propuštěn a vrátil se do Francie. 22. dubna 1806 v západofrancouzském Rennes byl nalezen mrtvý¹²³, dodnes se historikové neshodují, zda šlo o sebevraždu, která by vzhledem k okolnostem, posměchu okolí a hanbě na základě výsledku bitvy u Trafalgaru, byla pochopitelná nebo zda šlo o vraždu zinscenovanou Napoleonem. Tyto dvě teorie jsou i nadále zdrojem sporů. Tragický konec Nelsona známe, paradoxní zůstává, že **všichni tři nejvyšší velitelé v důsledcích bitvy přišli o život.** Z Nelsona výsledek bitvy učinil národního hrdinu a je dodnes považován za jednoho z nejtalentovanějších a nejiniciativnějších námořních velitelů všech dob. **Britské ztráty**

¹²² Tamtéž, s. 77.

¹²³ KOVARÍK, Jiří. *Trafalgar: anatomie námořní bitvy*, s. 6–8.

v bitvě byly pozoruhodně malé, 499 důstojníků a mužů zabitých (kromě Horatio Nelsona také kapitáni Duff a Cooke) a 1 214 raněných, tedy přibližně 10 % celkového stavu.¹²⁴

Bitvu u Trafalgaru završila i mořská bouře, která se strhla o den později. Řada spojeneckých lodí ukořistěných Brity se tak následně potopila 22. října 1805. Nakonec zůstaly v držení Britů pouze jedna francouzská a tři španělské lodě. Bitva měla významné důsledky jak z krátkodobého, tak dlouhodobého hlediska. Navzdory ztrátě svého největšího vojevůdce, Velká Británie takové vítězství zoufale potřebovala, neboť jenom pár dní předtím dorazila zpráva, že Napoleon během svého pochodu k Dunaji v Ulmu obklíčil a zajal armádu mnoha desítek tisíc Rakušanů. Nelsonovo tělo bylo veřejně vystaveno v honosné hale nemocnice v Greenwichi. Citové výjevy veřejnosti nad Nelsonovým úmrtím¹²⁵ byly tak intenzivní, že se vláda rozhodla uspořádat národnímu hrdinovi státní pohřeb.¹²⁶

V průběhu tří měsíců po bitvě se britští vojáci usadili na Sicílii a zajistili ostrov jako stálou britskou základnu po zbytek napoleonských válek. Jelikož Britové drželi také Maltu a Středozevní moře ovládalo královské válečné námořnictvo, francouzská expanze do východního Středomoří byla daleko méně pravděpodobná než kdykoliv předtím. Protože Británie porazila Francii na moři rozhodujícím způsobem, mohla přejít v boji proti Napoleonovi do ofenzivy. Pouhé tři roky po Trafalgaru dokázala vylodit vojáky a zásoby na Pyrenejském poloostrově, a tak otevřít v boji proti francouzskému císařství novou frontu. Boje na poloostrově, vedené pozdějším vévodou z Wellingtonu, znamenaly v letech 1808–1814 pro francouzskou armádu těžké břímě, zatímco naopak **britská námořní nadvláda umožnila zasílat Wellingtonovi posily a zásoby bez jakéhokoliv odporu nepříteli.** Ve stručnosti, **Trafalgar omezil Napoleonovu vládu pouze na kontinent** a zároveň umožnil Velké Británii postavit se Francii na místě, jež bylo až do roku 1812 hlavním pozemním válčištěm.¹²⁷

Z dlouhodobého hlediska představuje Trafalgar nejvýznamnější námořní bitvu moderní doby. Označuje jak začátek, tak konec jedné éry – **začátek více než stoleté britské námořní nadvlády** a postupný konec námořních bitev pod plachtami, stejně tak jako dvou století námořní rivality mezi Británií, Francií a Španělskem. Nelson dosáhnul svého cíle –

¹²⁴ FREMONT-BARNES, Gregory. *Trafalgar 1805*, s. 77.

¹²⁵ KOVAŘÍK, Jiří. *Trafalgar: anatomie námořní bitvy*, s. 430–434.

¹²⁶ FREMONT-BARNES, Gregory. *Trafalgar 1805*, s. 85–87.

¹²⁷ Tamtéž, s. 89.

zničit francouzsko-španělské loďstvo, a tím odstranit hrozbu invaze na Britské ostrovy, a to s ohromujícím úspěchem. Sto let po skončení napoleonských válek byla britská nadvláda na mořích nenapadnutelná. Bitva se odehrála v době, kdy se rozbíhala průmyslová revoluce. Jelikož Velká Británie byla neoddiskutovatelnou vládkyní moří, národ měl zajištěn přísun i export surovin a dovoz potravin pro příliš velkou populaci, takže nemusela spoléhat na obživu jen z domácích zdrojů. Byly zabezpečeny trasy k zámořským trhům a položeny základy imperiálního rozmachu v měřítku, jaké nemělo období od vrcholných dnů říše Římské.¹²⁸

Ani po bitvě u Trafalgaru neměli Britové vše pod kontrolou. Francouzské námořní (neboli korzárské) lodě, tedy soukromé válečné lodě s vládním „pověřením k zajímání“ často unikaly ze zablokovaných přístavů a napadaly obchodní lodě. Tito nájezdníci (mezi nejznámější patřili např. Surcouf, Broquant, Souville a další) způsobili sice neuvěřitelné škody, např. jen v letech 1793–1800 utrpěli Britové ztrátu téměř tří tisíc obchodních lodí. Ani to však nebylo rozhodující. Když to srovnáme s pozdějšími konflikty, ani výsledky francouzských korzárů nikdy nedosáhly škod, které za obou světových válek způsobovaly Britům ponorky. **Britská nadvláda nad moři a oceány stvrzená bitvou u Trafalgaru ochromovala obchod po moři, což podvazovalo možnosti francouzské ekonomiky, a nakonec hrálo významnou roli i v dalším průběhu napoleonských válek.**¹²⁹

2.3 Bitva u Slavkova, její průběh a následky

Vraťme se nyní zpět do pozemních bojů války třetí koalice, protože ty byly pro celé tažení rozhodující. **Ruská armáda pod velením Kutuzova musela svádět tvrdé ústupové boje,** například u Kremže. **Po několika krvavých šarvátkách padla Vídeň 13. listopadu 1805 bez boje do rukou Francouzů.** Po bitvě u Schöngrabern (někdy se užívá také pojmenování podle dalšího blízkého města Hollabrunn) 16. listopadu 1805 se ruská Podolská armáda dokázala odpoutat od nepřítele a stáhnout se k Olomouci. Zde se setkala s druhou ruskou Volyňskou armádou, kterou vedl sám car Alexandr I. Všechny jednotky jistící tyl francouzské armády v srdci nepřátelského území byly v pohotovostním stavu v očekávání, jestli nebudou povolány do boje k rozhodující bitvě celého tažení. **Napoleon obdržel zprávu o porážce u Trafalgaru ve Znojmě a pochopil, že ztratil kontrolu na moři, a proto usiloval ukázat, že na pevnině je určujícím činitelem Francie a on jako císař.** V momentě, kdy spojenecké rusko-rakouské armády ustupovaly na Moravu a francouzská vojska postupně obsadila

¹²⁸ Tamtéž.

¹²⁹ HOLMES, Richard. *Napoleonské války*, s. 26.

již zmíněnou Vídeň a poté i Brno, **schylovalo se tak k rozhodujícímu střetnutí celého tažení třetí koalice.**¹³⁰

Bylo to jednoznačně v zájmu Francie, protože zásobovací trasy se velmi protáhly a blížila se zima, vojáci byli již dlouhými pochody znaveni a daleko od domova. V Brně tak Napoleon strávil v roce 1805 při přípravách bitvy u Slavkova i po jejím ukončení podstatně více času než přímo na slavkovském bojišti. Byl si vědom významu budoucího střetu. Brno císaři a jeho armádě nedobrovolně poskytl potřebné zázemí, v měšťanských domech byli ubytováni důstojníci, vojáci i ustájeni koně a obyvatelé města i okolních vesnic nesli plnou tíhu příprav na velkou bitvu. Napoleon sám přespával v Místodržitelském paláci po dobu týdne (dnešní Moravské náměstí vedle kostela svatého Tomáše) a bezprostředně před bitvou i jinde v okolí Brna poblíž bojiště (osada Kandie v Líšni). Během bitvy i po ní byly v místních kláštřích a lazaretech ošetřovány tisíce raněných a nemocných a shromažďování zajatí vojáci.¹³¹

Na Špilberku také získali překvapení Francouzi velké zásoby, konkrétně 3 tisíce centů střelného prachu, zhruba 60 děl, 6 tisíc pušek, mnoho uniforem, vojenských bot a potravin.¹³² Po bojích u Hollabrunu se ruská armáda dokázala odpoutat od nepřítele a stáhnout se k Olomouci. Zde se setkala s druhou ruskou Volyňskou armádou, kterou vedl sám car Alexandr I. Generál Kutuzov jako vrchní velitel a Alexandr měli rozdílný názor na další vedení války. Velmi zkušený Kutuzov, který ve válkách s Tureckem přišel o oko, se chtěl vyhybat střetnutí a vyčkat na příchod armády arcivévody Karla z Itálie a dalších posil, ale car podporován svým dvorem trval na ofenzivě proti, podle jeho názoru oslabeným, francouzským jednotkám. Francouzská armáda a její přední hlídky byly vysunuty po obsazení Brna 20. listopadu 1805 až k Vyškovu. Zde došlo pro spojence k vítězné jízdě srážce, která povzbudila spojenecké velitele a utvrdila je v chybném přesvědčení, že francouzská vojska se chtějí vyhnout bitvě a jsou ve velké početní nevýhodě. **2. prosince 1805 byla pak svedena bitva u Slavkova.**¹³³

Bitva u Slavkova¹³⁴ je jednou z nejpodrobněji popsanych událostí vojenské historie, je to ukázka skvělého taktického manévru ze středu francouzské linie při dodržení původního plánu na vylákání protivníka na záměrně zeslabené jižní křídlo.

¹³⁰ Tamtéž.

¹³¹ ŘEPA, Tomáš. *Slavkov – bitva, její souvislosti, legendy i propaganda*, s. 35.

¹³² UHLÍŘ, Dušan. *Slunce nad Slavkovem*, s. 189.

¹³³ CASTLE, Ian. *Slavkov 1805: o osud impérii*. Praha: Amercom SA, 2010. ISBN 978-83-261-0628-6.

¹³⁴ Dále k tématu SAMEK, Jakub (ed.). *Bitva u Slavkova a válka roku 1805: sborník dokumentů a studií k 200. výročí*. Třebíč: Akcent, 2005. ISBN 80-7268-361-6.

Postavení a rozestavení francouzské armády před bitvou se dochovalo.¹³⁵ V následné šachové partii **hrály klíčovou roli jednotky maršála Davouta**, protože to byly ony, které vázaly v poměrně malých počtech (cca 12 tisíc proti asi 40 tisícům) největší koncentraci protivníka, v bitvě za to také zaplatily vysokými ztrátami, přičemž na bojiště postupně přicházeli další francouzští vojáci bez toho, aniž by si mohli odpočinout. Jejich přesný počet přitom není dodnes znám. Některé jednotky Davoutova sboru po obdržení rozkazu k přesunu 29. listopadu odpoledne dokonce urazily nejméně 120 km během necelých dvou dní, a to po vymezených trasách během chladného počasí počínající zimy s plnou výstrojí a výzbrojí. Na tu dobu šlo skutečně o úctyhodný výkon svědčící o kvalitě nasazených jednotek. Osobně byl Davout přítomen na bojišti již 1. prosince pozdě večer a referoval Napoleonovi o situaci svého sboru.¹³⁶

Francouzské armádě pomohla i mlha, která část francouzských sil v údolí skryla. Spojenci dosud nevěděli, s jakými silami se střetnou, počítali však s mnohem menším počtem, než jaká byla skutečnost. Napoleon naopak mohl vidět na Prateckém návrší pohyby spojeneckých vojsk, které předvídal a které zakomponoval do svého bitevního plánu. Spojenci velmi podcenili schopnost Napoleona zkoncentrovat sílu své armády, pohyblivost francouzských jednotek byla skutečně pozoruhodná a v té době mimořádná. Když se však vrátíme ke zmíněné mlze, počasí významně ovlivnilo průběh bitvy – **legenda o slavkovském slunci**¹³⁷, které jedné straně pomůže (Francie) a druhou poškodí (rusko-rakouští spojenci), tedy v tomto ročním období běžný meteorologický jev, získala další rozměr a lesk. Napoleon z tohoto momentu učinil legendu a dovedně využil náhody. Napoleon velící v první fázi bitvy ze Žuráně, udílel ráno poslední rozkazy maršálům, a ti se ihned poté rozjeli ke svým jednotkám.¹³⁸

Ve francouzském vojsku byli výborní velitelé, řada z nich čerství maršálové (Davout, Soult, Lannes, Murat, Bernadotte, Bessièeres), kteří si chtěli vysloužit další vítězné vavříny. Statistiky nasazených vojáků se dodnes poněkud rozcházejí.¹³⁹ **Napoleon (asi 75 tisíc mužů) nalákal u Slavkova své soupeře**, kteří měli početní převahu **(asi 90 tisíc mužů, z toho**

¹³⁵ SAMEK, Jakub. *Ordre de bataille francouzské armády v bitvě u Slavkova 2. prosince 1805*. Historia Militaris 1792–1815. Měsíčník o revolučních a napoleonských válkách č. 2, roč. 1, s. 22–25. ISSN 2464-6016.

¹³⁶ ŠŤOVÍČEK, Michal. *Železný maršál: Louis Nicolas Davout*. Třebíč: Akcent, 2019, s. 59. ISBN 978-80-7497-262-1.

¹³⁷ MANFRED, Albert Z. *Napoleon Bonaparte*, s. 373.

¹³⁸ ŘEPA, Tomáš. *Slavkov – bitva, její souvislosti, legendy i propaganda*, s. 38.

¹³⁹ UHLÍŘ, Dušan. *Slunce nad Slavkovem*, s. 282; HOLMES, Richard: *Napoleonské války*. Příloha map u bitev a jejich popis – bitva u Slavkova 2. prosince 1805, mapa č. 4; KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie válčení*, s. 510; KOLEKTIV AUTORŮ. *Bitvy, které změnily svět*. Praha: Euromedia Group, 2019, s. 146. ISBN 978-80-7617-708-6.

75 tisíc Rusů), ke svedení bitvy v terénu, který si sám zvolil – rozhodnutí Napoleona vyklidit pozice na Prateckém návrší se ukázalo pro výsledek bitvy klíčové a díky tomu, že s nimi také hrál psychologickou hru, kdy se záměrně tvářil jako slabý a bojí se nevyhnutelné porážky. To dokládá i známé vyjednávání před bitvou 29. listopadu mezi Napoleonem a knížetem Dolgorukovem, který se navíc choval velmi arogantně, sebejistě a požadoval i od Francouzů vyklizení Bruselu a celé Belgie.¹⁴⁰

Na Napoleonově straně byl propracovanější bitevní plán.¹⁴¹ Autorem bojového plánu spojenců s cílem rozdělit francouzské jednotky a zatlačit je k ústupu směrem na Vídeň, byl náčelník generálního štábu generálmajor Franz von Weyrother. Jeho záměr stanovil, aby tři kolony pod velením generála Buxhöwdena (1. Dochturova, 2. Langeronova, 3. Przybyszewského) již v 7 hodin ráno 2. prosince 1805 zahájily sestup z Prateckého návrší a zaútočily na Napoleonovo pravé křídlo.¹⁴² Pletly se u toho přitom vzájemně do cesty a zdržovaly se, další potíž mezi spojeneckými veliteli byla i v jazykové bariéře. Paradoxem zůstává i to, že spojenečtí velitelé spolu často hovořili spíše francouzsky než ve svých mateřských jazycích.¹⁴³

Před bitvou Napoleon předstíral váhavost a obavu ze střetu, protože si přál, aby spojenci došli k mylnému závěru, že se jeho armáda chystá ustoupit. Chtěl spojence vylákat k útoku na své pravé křídlo, což by při jejich úspěchu vedlo k tomu, že by mu odstříhli ústupovou cestu na Vídeň. Francouzský císař zamýšlel, že jeho vojáci udělají zrcadlově obráceně stejný manévr – obsadí Pratecké výšiny a rozdělí tak spojenecké formace na dvě části a pak je odděleně rozdrtí.¹⁴⁴ Francouzský maršál Davout na pravém Napoleonově křídle, blížící se od Rajhradu, se jim měl postavit na Zlatém potoce a dostat je do sevření mezi své jednotky a Francouze útočící z Prateckých výšin do údolí. Jádro spojenecké armády se tak mělo ocitnout v kleštích, ze kterých by nebylo úniku. Při útoku od Jiříkovic k Prateckému návrší dobyly divize Saint-Hilaira a Vandamma během dopoledne prostor Prateckého návrší.¹⁴⁵ Dostaly se tím do týlu nepřátelských hlavních sil sestupujících do údolí Zlatého

¹⁴⁰ UHLÍŘ, Dušan. *Slunce nad Slavkovem*, s. 235–236.

¹⁴¹ HANÁK, Jaromír. *Slavkovské bojiště: průvodce krajinou bitvy „tří císařů“*. Brno: Ave, 2015, s. 17. ISBN 978-80-86831-05-3.

¹⁴² UHLÍŘ, Dušan. *Slunce nad Slavkovem*, s. 265–270; KOVAŘÍK, Jiří. *Slavkov 1805 – Napoleonův největší triumf*. Třebíč 2013, s. 403. ISBN 978-80-7268-983-5.

¹⁴³ ŘEPA, Tomáš. *Slavkov – bitva, její souvislosti, legendy i propaganda*, s. 38.

¹⁴⁴ ŠTOVÍČEK, Michal. *Železný maršál: Louis Nicolas Davout*, s. 62.

¹⁴⁵ CASTLE, Ian. *Slavkov 1805: o osud impérii*, s. 61.

potoka a rozdělily tak spojeneckou armádu. Právě tento manévr je právem považován za rozhodující okamžik celého střetnutí 2. prosince 1805.¹⁴⁶

První výstřely bitvy u Slavkova však padly již v pozdních nočních hodinách 1. prosince 1805 ve chvíli, kdy se před Telnicí (místo, kde bitva začala i skončila), kterou střežilo 100 až 150 pádských a korsických tirailleurů, objevila půleskadrona rakouských švališerů z předvoje 1. kolony podmaršálka Kienmayera.¹⁴⁷ Francouzi začali protivníka ostřelovat, což k tomuto úseku bojiště přilákalo pozornost jak Napoleona, tak generála Legranda. Ten kolem půlnoci poslal tirailleurům na pomoc 1. prapor 3. řadového pluku a Rakušané byli nuceni vesnici vyklidit. Nicméně tento ústup byl jen dočasný, neboť po dvou hodinách se vrátili doprovázeni jednotkou hraničářů a pokusili se dobýt Telnici zpět.¹⁴⁸

Jejich útoky však byly Francouzi ukrytými za zídkami zahrad a v oknech domů opakovaně odraženy, navíc generál Legrand do Telnice odeslal zbytek 3. řadového pluku. Podmaršálek Kienmayer, vědom si taktického významu vesnice, vyslal vojáky do opětovného útoku asi kolem páté hodiny. Jejich první dva náporů byly odraženy ještě před vsí, teprve třetí úder řetěz francouzských voltizérů a tirailleurů prolomil. Rakušané však byli opět odraženi vojáky ukrytými v úvozech před vesnicí a čtyřmi děly i pěchotou ve vesnici samotné. Jen část hraničářů se probila mezi chalupy, ale bez podpory byli brzy nuceni své pozice s vysokými ztrátami vyklidit. Nyní se čekalo na **nápor dalších spojeneckých kolon na tomto úseku dle spojeneckého bitevního plánu od rána a během dopoledne 2. prosince 1805.**¹⁴⁹

Tíhu bojů zde na francouzském pravém křídle nesla zejména Friantova divize. K dispozici měl Davout na jižním křídle francouzské linie během počátku bitvy pouze asi 4 tisíce pěšáků a kolem 1500 jezdců jedné divize. Proti nim stálo v určitých momentech až 35 tisíc Rakušanů a Rusů. Maršála Davouta to neznepokojovalo, nebyl typem vojevůdce, který podléhá panickému stresu a měl důvěru ve své vojáky. Boj na jižním křídle začal již brzy po půlnoci 2. prosince a postupně sílil tím, jak se do boje zapojovalo stále více jednotek. Boj o Telnici, která několikrát změnila držitele, se stal pověstným. Po 9. hodině ranní převzal Davout velení na tomto úseku osobně, když začal řídit obranu Sokolnic i další postup v okolí Telnic. K dispozici měl jen malý počet děl, i tak zejména Friantova divize prokázala v boji proti značné přesile velké odhodlání a statečnost.¹⁵⁰ V poledne už bylo

¹⁴⁶ ŘEPA, Tomáš. *Slavkov – bitva, její souvislosti, legendy i propaganda*, s. 39.

¹⁴⁷ ELBL, Pavel Benedikt. *Maršál Bernadotte: z bitevního pole až na královský trůn*, s. 238.

¹⁴⁸ UHLÍŘ, Dušan. *Slunce nad Slavkovem*, s. 286–287.

¹⁴⁹ CASTLE, Ian. *Slavkov 1805: o osud impérii*, s. 48–49.

¹⁵⁰ ŘEPA, Tomáš. *Slavkov – bitva, její souvislosti, legendy i propaganda*, s. 39.

Davoutovi jasné, že se Napoleonův manévř v podobě Soultova útoku přes Pratecké výšiny zdařil a o francouzském vítězství nebylo pochyb, Davout tak začal postupně vytlačovat spojenecké vojáky z pozice, které tak zdlouhavě a na několikrát krvavě dobývali celé ráno a dopoledne.¹⁵¹

Pokud se nyní dostaneme i k popisu dalších významných míst bitvy, kam se pravidelně vodí delegace navštěvující bojiště, **zásadní jsou pro rozhodující momenty bitvy především tři místa – Žuráň, Santon a vrchol Prateckého kopce s památníkem Mohyly míru.** Žuráň – návrší a zároveň hrobka zčásti uměle vytvořená z hlíny a kamení v období stěhování národů, němý svědek slavného střetnutí z roku 1805 i dalších významných historických událostí. Tím vším je vrch Žuráň.¹⁵² Napoleon zde velel během první fáze bitvy u Slavkova.¹⁵³ V den bitvy byl Napoleon už brzy ráno na nohou a uděloval maršálům další instrukce před bitvou. Zkusit se vcítit do tehdejší atmosféry je věřím velmi zajímavé nejen pro milovníky historie a bitvy u Slavkova. Vojáci zkřehlí zimou zde čekali na povely svých velitelů. Mnozí z nich doufali, že tento den ukončí jejich dlouhou pouť a oni se budou moci konečně vrátit zpět do svých domovů. Svírali přitom v ruku své zbraně, Francouzi svému císaři mohli důvěřovat, bojoval s nimi už dlouho, uměl s nimi mluvit a povzbudit je, tuto schopnost prokazoval během celé kariéry, dokonce již ve svém prvním bojovém vystoupení u Toulonu v roce 1793.¹⁵⁴

Ticho a napětí se i tak toho dne ráno jistě dalo krájet. V půl osmé zazářil na východním obzoru a nad hřebenem kopce za Holubicemi kotouč rudého slunce.¹⁵⁵ Jeho východ a západ orámoval začátek a konec krvavé bitvy. Jak už bylo zmíněno, Napoleonovi slunce prokázalo službu mimo jiné i tím, že postupně rozptýlilo mlhu a osvětlilo Pratecký vrch se spojeneckými vojáky, kteří začali sestupovat směrem do údolí k Telnici a Sokolnicím. Naproti tomu jeho vlastní vojsko, Soultův 4. sbor v čele se dvěma divizemi vynikajících generálů Saint-Hilaira a Vandamma, zůstalo i nadále skryto pod pláštěm mlhy. Právě jim připadla rozhodující úloha bitvy – prorazit střed spojenecké linie.¹⁵⁶

Zhruba v osm hodin ráno zvedl Napoleon pomalu svou pravou ruku do výšky a pak dal rázným pohybem svým jednotkám znamení: „Ukončeme tuto válku úderem hromu!“

¹⁵¹ ŠTOVÍČEK, Michal. *Železný maršál: Louis Nicolas Davout*, s. 67.

¹⁵² ŘEPA, Tomáš. *Slavkov – bitva, její souvislosti, legendy i propaganda*, s. 38.

¹⁵³ KOVAŘÍK, Jiří. *Slavkov 1805 – Napoleonův největší triumf*, s. 489.

¹⁵⁴ ŘEPA, Tomáš. *Slavkov – bitva, její souvislosti, legendy i propaganda*, s. 38–39.

¹⁵⁵ UHLÍŘ, Dušan. *Slunce nad Slavkovem*, s. 289.

¹⁵⁶ CASTLE, Ian. *Slavkov 1805: o osud impérii*, s. 53–64.

vykřikl.¹⁵⁷ To, co následovalo, připomínalo **lví skok**. Tak se tomuto slavnému manévru od té doby říká. Ohledně Žuráně ještě připomeňme drobnou zajímavost dobře dokládající Napoleonovu schopnost motivovat a mluvit ke svým vojákům – citát vytesaný na pamětní desce: „**Vojáci! Můj národ vás přivítá s radostí a stačí řeknete-li: byl jsem v bitvě u Slavkova, aby se odpovědělo: hle, hrdina.**“¹⁵⁸

Oproti Žuráni v centrální části bojiště se Santon stal významným opěrným bodem v jeho severní části. Přírodní návrší bylo před bitvou francouzskými ženisty uměle srovnáno a opevněno třemi pásy okopů (ty jsou dodnes částečně zachovány!), aby vytvořilo palebná postavení pro 18 děl s ochranou 17. lehkého pěšího pluku. Na západní straně kopce byla umístěna polní kuchyň. Původní mariánská kaple na vrcholu byla vojáky také stržena (znovu postavena roku 1832). Oblast kolem Santonu a při císařské silnici z Brna na Olomouc obsadily pěší jednotky 5. armádního sboru maršála Lannese (Suchetova divize severně od silnice a Caffarelliho divize jižně) a záložní jízda maršála Murata (lehké jezdecké divize generálů Kellermanna, Treillarda a Milhaua na křídlech, Waltherova dragounská divize a dvě těžké jezdecké divize generálů Nansoutyho a d'Hautpoula v záloze mezi Santonem a Žurání).¹⁵⁹ Proti nim, od rozcestí u Holubic po Kovalovice stálo ruské vojsko generálporučíka knížete Bagrationa¹⁶⁰, který měl svůj štáb na Staré pozořické poště. Jeho 15 praporů pěchoty (Pskovský, Archangelogorodský a Staroingermanlandský mušketýrský pluk, 5. a 6. myslivecký pluk), 48 jezdeckých eskadron (Pavlogradský a Mariupolský husarský pluk, Tverský a Petrohradský dragounský pluk a carevnický kyrysnický pluk) a 42 děl¹⁶¹ později doplnilo jezdecktvo smíšené rusko-rakouské 5. kolony pod velením podmaršálka knížete Liechtensteina.¹⁶²

Zatímco na jihu bojiště probíhaly střety už od časného rána, zde na severu obě strany vyčkávaly – ruská kvůli tomu, že ještě neobdržela rozkazy z velitelství a Liechtensteinovo jezdecktvo se zdrželo na cestě od Křenovic, kde se křížilo s pěšími jednotkami 3. kolony. **Vojska se dala do pohybu až po osmé hodině.** Bagration narazil na houževnatou francouzskou obranu Santonu, a tak se vrch pokusil obejít severně a vpadnout

¹⁵⁷ UHLÍŘ, Dušan. *Slunce nad Slavkovem*, s. 294.

¹⁵⁸ KOLEKTIV AUTORŮ. *Morava napoleonská: evropské dějiny na dosah*. Brno: Regionální rozvojová agentura Jižní Moravy, 2012, s. 37. ISBN 978-80-260-6295-0; ŘEPA, Tomáš. *Slavkov – bitva, její souvislosti, legendy i propaganda*, s. 39.

¹⁵⁹ HOLMES, Richard. *Napoleonské války*. Příloha map u bitev a jejich popis – bitva u Slavkova 2. prosince 1805; CASTLE, Ian. *Slavkov 1805: o osud impérií*, s. 68–69.

¹⁶⁰ Více k osobě tohoto schopného ruského vojevůdce, včetně jeho role v bitvě u Slavkova viz ELBL, Pavel Benedikt. *Generál Bagration: legenda ruské armády*. Třebíč: Akcent, 2010. ISBN 978-80-7268-693-3.

¹⁶¹ UHLÍŘ, Dušan. *Slunce nad Slavkovem*, s. 328.

¹⁶² CASTLE, Ian. *Slavkov 1805: o osud impérií*, s. 65–72.

do týlu Suchetovy divize.¹⁶³ **Rusové obsadili Tvarožnou a při dělostřelecké palbě smrtelně zranili velitele jedné z francouzských brigád generála Valhuberta.**¹⁶⁴

Z obce však byli opět vytlačeni. Francouzi si nemohli dovolit ztratit takto důležitou pozici. Kníže Bagration nedostal v průběhu bitvy žádné instrukce a řídil se čistě vlastním vojenským instinktem. Nutno podotknout, že velmi úspěšně. I díky jeho velení byla **severní část bojiště jediným místem, kde nebyli spojenci drtivě poraženi.** Svou přítomností a dovedným manévrováním znemožnil Bagration dokončit původní Napoleonův záměr a úplný rozvrat spojenecké linie.¹⁶⁵ Caffarelliho divize napravo od Sucheta postupovala na Holubice¹⁶⁶ a úzce spolupracovala s Muratovým jezdectvem, které bylo obratně nasazováno v mohutných srážkách s ruskými hulány, husary a dragouny.¹⁶⁷ **Zde došlo k mohutné jezdecké bitvě. Nerozhodně zde skončilo střetnutí asi 12 tisíc jezdců obou stran.**¹⁶⁸

Francouzi však postupně získávali i zde na severu převahu a zatlačovali spojence směrem na Holubice a Rousínov. Do tohoto litého boje nastoupila jako poslední z disponibilních spojeneckých formací a bojem ještě netknutá záloha – **elitní carská garda.** Její velitelé znali svou úlohu podle dispozice, ale přišli do naprosto neočekávané situace.¹⁶⁹ Místo aby postupovali coby záloha za vítězíci kolonami, ocitli se z chodu okamžitě v první linii a byli u Blažovic napadeni Lannesovými jednotkami.¹⁷⁰ Kníže Liechtenstein v čele rakouské části 5. kolony pokrýval nechráněný levý bok gardy a ta byla následně nasměrována na Staré Vinohrady, aby se naposledy pokusila zvrátit pro spojence fatální situaci na Prateckých výšinách ve prospěch spojeneckých zbraní.¹⁷¹

Byl to právě **vrchol Prateckého kopce**, kde od roku 1912 na popud Aloise Slováka stojí Mohyla míru – významný evropský mírový památník, který **se stal rozhodujícím místem bitvy u Slavkova!** Zajímavostí je, že ani spojenci, ani Francouzi nečekali, že se přesně zde střetnou. Přesto se Pratecké výšiny staly dějištěm nejprudších bojů celé bitvy trvajících několik hodin, některým jednotkám už docházel střelný prach a přešly do útoků

¹⁶³ ELBL, Pavel Benedikt. *Generál Bagration: legenda ruské armády*, s. 189.

¹⁶⁴ Generál Valhubert byl nejvýše postavený francouzský důstojník, který zemřel na následky zranění v bitvě u Slavkova. KOLEKTIV AUTORŮ. *Morava napoleonská: evropské dějiny na dosah*, s. 24–25.

¹⁶⁵ ELBL, Pavel Benedikt. *Generál Bagration: legenda ruské armády*, s. 196–201.

¹⁶⁶ CASTLE, Ian. *Slavkov 1805: o osud impérii*, s. 73.

¹⁶⁷ ELBL, Pavel Benedikt. *Maršál Bernadotte: z bitevního pole až na královský trůn*, s. 242.

¹⁶⁸ UHLÍŘ, Dušan. *Slunce nad Slavkovem*, s. 338–351.

¹⁶⁹ ELBL, Pavel Benedikt. *Generál Bagration: legenda ruské armády*, s. 191.

¹⁷⁰ KOVAŘÍK, Jiří. *Slavkov 1805 – Napoleonův největší triumf*, s. 519.

¹⁷¹ HOLMES, Richard. *Napoleonské války*. Příloha map u bitev a jejich popis – bitva u Slavkova 2. prosince 1805.

na bodáky. Na spojenecké straně se těchto bojů účastnila především Kolowratova kolona v jejichž řadách bojovalo i určité množství vojáků z českých zemí. Spojenci zde byli nakonec drtivě poraženi. **Po realizaci lvího skoku¹⁷² a dobytí Prateckého návrší maršál Soult ovládl střed bitevní linie.** Generál Vandamme postupoval dál na Staré Vinohrady do mezery, která se vytvořila ve spojenecké linii mezi 4. kolonou na jedné straně a carskou gardou, jezdeckem a Bagrationem na straně druhé.¹⁷³

Krátce po jedenácté hodině opustil Napoleon Žuráň a vydal se za Vandammem, za nímž postupovaly také zálohy, kromě Císařské gardy také Bernadottův 1. sbor.¹⁷⁴ V císařově hlavě se již rodil manévr, který měl z nečekané situace a dosaženého úspěchu vytěžit maximum. Nejprve však bylo třeba tento úspěch ještě naposledy uhájit před posledním zoufalým pokusem spojenců zvrátit situaci na tomto rozhodujícím úseku bojiště. Jak generál Kutuzov, tak i ruský car Alexandr po proražení centra spojenecké linie viděli a pochopili, že bitva je ztracena, boj však pokračoval dál. **Do pohybu se dala i ruská carská garda (kavaleriagarda), aby znovu dobyla Pratecké návrší.**¹⁷⁵ Napoleon spolu se svou Císařskou gardou sledoval průběh boje zblízka z návrší Staré Vinohrady.¹⁷⁶

Mezi 12:15–12:30 se ve směru od Křenovic začaly u Prateckých výšin objevovat ruské gardové jednotky, které se vyvázaly z boje u Blažovic. Ruská carská garda čítala asi 10 tisíc vojáků a sloužila v ní elita ruské společnosti. Velel jí mladší bratr ruského imperátora Alexandra, velkokníže Konstatin Pavlovič. Dva francouzské pluky zde svedly marný boj (i když první útok ve formaci karé ještě statečně odrazily) s ruskou gardovou jízdou. Přitom přišly i o svoji zástavu – orlici.¹⁷⁷ To byl pro Francouze nejpotupnější moment jinak slavného dne. Tyto vojenské insignie navazovaly na tradici antického Říma a pro všechny vojáky bylo ponižující přijít o orla – standartu své jednotky.¹⁷⁸ Napoleon okamžitě vyčlenil část své osobní eskadrony, jízdní granátníky a jízdní myslivce, aby pěchotě pomohla. Částečně je při prvním pokusu zastavila kartáčová palba z ruských děl. I přesto někteří jezdci pronikli dovnitř ruské formace. Odtud byli však rychle vytlačeni. Plukovník Morland, který tento útok vedl, zaplatil za svůj neúspěch životem.¹⁷⁹

¹⁷² UHLÍŘ, Dušan. *Slunce nad Slavkovem*, s. 307–327.

¹⁷³ ELBL, Pavel Benedikt. *Generál Bagration: legenda ruské armády*, s. 194.

¹⁷⁴ CASTLE, Ian. *Slavkov 1805: o osud impérií*, s. 78.

¹⁷⁵ KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie válčení*, s. 511.

¹⁷⁶ KOVAŘÍK, Jiří. *Napoleonova tažení I. – Vítězné roky*. Třebíč 2003, s. 179.

¹⁷⁷ UHLÍŘ, Dušan. *Slunce nad Slavkovem*, s. 354.

¹⁷⁸ ŘEPA, Tomáš. *Slavkov – bitva, její souvislosti, legendy i propaganda*, s. 42.

¹⁷⁹ UHLÍŘ, Dušan. *Slunce nad Slavkovem*, s. 356.

Napoleon nařídil druhý útok jízdních myslivců. Ten byl mnohem úspěšnější a ruská garda byla přinucena ustoupit, zanechávajíc za sebou stovky mrtvých a raněných. **Souboj elitních jednotek na Prateckých výšinách nemohl výrazněji ovlivnit průběh celé bitvy, přesto však vstoupil do dějin.** Jednak proto, že se v něm utkaly elitní jednotky obou armád, a také proto, že byl dalším důkazem sebranosti a efektivnosti nasazování jednotlivých složek francouzské armády. Carskou jízdní gardu nakonec odrazila až císařská jízdní garda pod velením maršála Bessiéra a generála Rappa. Do boje tak nakonec zasáhly všechny síly (včetně cca 100 mameluků na francouzské straně) těchto elitních útvarů obou panovníků, přičemž **vítězně z tohoto boje vzešli i přes těžké ztráty jednoznačně Francouzi,** kteří také získali několik cenných zajatců.¹⁸⁰ Právě tato scéna inspirovala i malíře Françoise Gérarda k ikonické malbě, kde generál Rapp přivádí před Napoleona zajatého knížete Repnina.¹⁸¹

Abychom shrnuli výsledky boje na francouzském pravém křídle, je třeba uvést, že i zde brzy odpoledne přešel maršál Davout se svými jednotkami do generálního útoku. V tento moment si to již mohl dovolit, protože i když byl stále v početní nevýhodě, věděl, že do boku a do zad jeho protivníků brzy vpadnou francouzští vojáci, kteří prorazili spojeneckým středem sestavy. **Sokolnický zámek se opět octil ve francouzských rukou.** Generál Przybyszewski, Polák v ruských službách se v beznadějném obklíčení po statečném odporu vzdal, Langeronova a Dochturovova **spojenecká kolona byla nucena se dát na ústup po velkých ztrátách a většina jejich počtu nakonec také upadla do zajetí. Ve čtyři hodiny odpoledne boj v prostoru jižního křídla utichl.** Friantova divize, u které zůstává otázka, kolik z jejích vojáků přesně dorazilo na bojiště, utrpěla procentuálně největší ztráty ze všech nasazených jednotek na francouzské straně¹⁸², i to svědčí o intenzitě bojů a strádání, kterým si její vojáci prošli. Po bitvě byli její vojáci na konci sil, hladoví a nevyspalí. Padlých bylo cca 325, zraněných na 1 660. Pokud by její vojáci nápor nevydrželi, celá bitva mohla dopadnout naprosto jinak, pro Davouta bylo následně poněkud hořkým soustem, že téměř veškerou slávu sklidili maršál Soult a sám Napoleon. Realizaci jejich plánu však umožnila jen heroická výdrž Davoutových vojáků na jižním křídle, což někdy zůstává ne zcela doceněno.¹⁸³

Odpoledne tak bylo završeno obklíčení a neutralizace spojeneckých jednotek, které celý den zle dotíraly na pravé francouzské křídlo. Tím francouzské divize konečně

¹⁸⁰ KOVAŘÍK, Jiří. *Slavkov 1805 – Napoleonův největší triumf*, s. 509–512.

¹⁸¹ ŘEPA, Tomáš. *Slavkov – bitva, její souvislosti, legendy i propaganda*, s. 42.

¹⁸² ŠTOVÍČEK, Michal. *Železný maršál: Louis Nicolas Davout*, s. 73.

¹⁸³ KOLEKTIV AUTORŮ. *Bitvy, které změnilý svět*, s. 146–147.

vyprostily maršála Davouta z problémů, a přitom obklíčily a zajaly tisíce spojeneckých vojáků.¹⁸⁴ Levé spojenecké křídlo se tak zcela rozpadlo, jen nemnoho vojáků se zachránilo útekem. **Konec bitvy se odehrál u Zatčanského a Měninského rybníku, šlo o boj na hrázi mezi oběma rybníky.** Kolem 200 spojeneckých vojáků se u těchto rybníků v momentě, kdy pod nimi prasknul led (navíc ostřelovaný francouzskými dělostřelci), utopilo. Legenda o tisících utonutých (legenda o „jezerech“) je však pouhou Napoleonovou propagandou.¹⁸⁵ **Jediné místo, kde se spojenci dokázali spořádaně stáhnout, byla severní částí bitevní linie,** kde došlo i k již zmíněné velké jezdecké bitvě na dohled od Santonu. Zásahu na tom měl především schopný a iniciativní velitel kníže Bagration.¹⁸⁶

Bitva u Slavkova skončila triumfálním francouzským vítězstvím. Ztráty byly velké na obou stranách, padlých raněných a zajatých spojenců však bylo násobně více, přes 21 tisíc. Spojenci přišli také o více než 100 děl. U Francouzů šlo o něco přes 8 tisíc mužů. Statistiky se dodnes trochu rozcházejí! Rakousko bylo nuceno po bitvě žádat o velmi nevýhodný mír¹⁸⁷, Rusko ve válce, byť silně oslabené, pokračovalo. Napoleon navíc jednal jako suverén a povýšil své spojence ještě během přítomnosti v Brně – Bavorsko a Württembersko na království a Bádensko na velkovévodství. **Jedním ze zásadních důsledků bitvy bylo, že v roce 1806 prohláší rakouský císař František I. Svatou říši římskou za definitivně rozpuštěnou,** protože ztratila vliv a účel. Sám byl tedy jejím posledním císařem (jako František II.).¹⁸⁸

Ihned poté, co dozněly poslední výstřely bitvy u Slavkova, začala tato významná událost žít svým dalším životem plným legend, vyprávění a vstoupila do řady memoárů či lidových písní. **Napoleon svá vítězství dokázal jako výborný propagandista vytěžit nadvakrát.** Kromě samotných vítězných bitev se svými mnohdy zásadními politickými následky, tak zafungovala i působivá prohlášení o nich, okořeněná příběhy plných hrdinství, odvahy a marné snahy nepřátel čelit Napoleonově chrabré armádě. I to ve svých důsledcích vytváří obraz o dějinách, které pak přebírají další generace. Nejinak tomu bylo v případě Slavkova, kde legendy o bitvě působí dodnes. Napoleon měl jedinečně vyvinutou schopnost působit na psychiku svých vojáků i veřejné mínění.¹⁸⁹ Slavkov bývá dodnes právem

¹⁸⁴ ŠTOVÍČEK, Michal. *Železný maršál: Louis Nicolas Davout*, s. 68–72.

¹⁸⁵ CASTLE, Ian. *Slavkov 1805: o osud impérií*, s. 80–87.

¹⁸⁶ ELBL, Pavel Benedikt. *Generál Bagration: legenda ruské armády*, s. 196–198.

¹⁸⁷ CASTLE, Ian. *Slavkov 1805: o osud impérií*, s. 88.

¹⁸⁸ PERNES, Jiří. *Evropské dějiny v datech*, s. 152.

¹⁸⁹ UHLÍŘ, Dušan. *Válka roku 1805 a její „druhý život“ aneb ošidnost historické paměti*. In: FASORA, Lukáš; HANUŠ, Jiří a MALÍŘ, Jiří (eds.). *Napoleonské války a historická paměť: sborník příspěvků ze stejnojmenné*

připomínán, konají se vzpomínkové akce v krásných dobových uniformách, utrpení vojáků a civilistů jako by zavál prach času, zůstal zejména odlesk slávy jednoho velkého triumfu – slávy, které se alespoň symbolicky na slavkovském bojišti může dotknout každý z nás. Slavkovské slunce, které zračí velký úspěch, může jednou zasvítit pro každého z nás!

2.4 Válka čtvrté koalice

Bitva u Slavkova skončila jednoznačným francouzským vítězstvím, neskončila však válka. **Rusové se stahovali na východ** přes Slovensko Dukelským průsmykem zpět do Ruska. **S Rakušany bylo dohodnuto příměří**, které bylo obzvláště důležité i pro jednotlivé maršály jako např. Bernadotta, který se vracel do Jihlavy, a to ustanovením, že francouzské jednotky budou okupovat určité části Moravy včetně jihlavského kraje. Situace v okolí Jihlavy se totiž po odchodu Bernadottových divízi¹⁹⁰ ke Slavkovu nevyvíjela pro bavorský sbor generála von Wredeho dobře a v epizodní bitvě u Štoků¹⁹¹ byl Rakušany v průběhu tří dnů a dalších souvisejících šarvátek mezi 3. a 5. prosincem 1805 poražen. Poté, co se arcivévoda Ferdinand dozvěděl o výsledku bitvy u Slavkova, okamžitě se z prostoru jihlavského kraje začal stahovat a dodržel tak podmínky sjednaného příměří. **Válku mezi Rakušany a Francouzi definitivně ukončil Prešpurský mír 26. prosince 1805, který přišel Habsburky velmi draho a výrazně přepsal hranice Evropy.**¹⁹²

Po bitvě u Slavkova ve válce nadále pokračovalo Rusko a Velká Británie, všichni aktéři však zůstávali v napětí, zda do války také vstoupí Prusko, které vůči Francii projevovalo čím dál větší nepřátelství. Problémem se ukázalo i dřívější působiště maršála Bernadotta, tedy Hannoverko, které Napoleon nabídnul za dojednání míru navrátit zpět Velké Británii, za jiné územní korekce je však již dříve nabídnul Prusku. V září 1806 napochodovalo pruské vojsko do Saska, přičlenilo si jeho armádu a pruští diplomaté dali Francii neakceptovatelné ultimátum požadující vyklizení německých území od Francouzů až po řeku Rýn. Lhůta měla vypršet 8. října 1806. **Válka čtvrté koalice tak začala 9. října 1806.**¹⁹³

konference konané ve dnech 21.-22. dubna 2005 v Brně. Brno: Matice Moravská, 2005, s. 15–20. ISBN 80-86488-23-3.

¹⁹⁰ ELBL, Pavel Benedikt. *Maršál Bernadotte: z bitevního pole až na královský trůn*, s. 235.

¹⁹¹ KOUDELKA, Milan. *Rakouské jednotky v bitvě u Štoků*. *Historia Militaris 1792–1815*. Měsíčník o revolučních a napoleonských válkách č. 2, roč. 1, s. 36–39. ISSN 2464-6016.

¹⁹² CASTLE, Ian. *Slavkov 1805: o osud impérii*, s. 88.

¹⁹³ ELBL, Pavel Benedikt. *Maršál Bernadotte: z bitevního pole až na královský trůn*, s. 263.

Francouzská armáda byla opět připravena, Napoleon rozdělil sbory jednotlivých maršálů s cílem, aby se mohly v případě potřeby spojit nebo bojovat samostatně, pruská armáda byla obávaný protivník a mnozí vojáci i důstojníci se cítili být přímými pokračovateli úspěšné vojenské tradice krále válečníka Fridricha Velikého. Tehdejší Prusko však bylo jiným státem, než tomu bylo v tento moment. V řadě oblastí Prusové zaspali a nereflektovali na moderní trendy vojenství, zejména lineární taktika se vojensky vyčerpala. Generální štáb byl přestárlý a jeho práci stěžovala i osobní rivalita jednotlivých velitelů. To vše se mělo v následujících střetech s Grande Armée, i přes ztráty u Slavkova stále nejelitnější a nejefektivnější vojenské síly té doby, rychle ukázat.¹⁹⁴

Prusové měli k dispozici nejméně 150 tisíc mužů, Napoleon jen o něco málo více.¹⁹⁵ Na jeho straně však byla pohyblivost a předvídatost záměrů protivníka. Chyba pruských generálů a krále Fridricha Viléma III. byla také v tom, že pohyb armád sebevědomě nijak nekonzultovali s jediným spojencem, který jim mohl s významnými silami přispěchat na pomoc – s carským Ruskem. **Svým způsobem se tak v pruském podání zopakovala spojenecká chyba z války třetí koalice, kdy to byli naopak Rakušané, kteří vstoupili do války před tím, než jim mohli na pomoc přispěchat ruské oddíly.** Hned na úvod války v říjnu 1806 vpadlo 166 tisíc napoleonských vojáků z prostoru svého soustředění v Bavorsku do Saska. Francouzská armáda rychle překročila zvlněné pásmo Durynského lesa a postupovala mnohem rychleji, než Prusové očekávali. Francouzi postupovali ve třech sledech, vpravo maršálové Soult a Ney a jejich sbory, na středu Bernadotte, Davout, Murat a sám Napoleon a vlevo Lannes a Augereau. Do prvního kontaktu s nepřítelem se dostaly právě Bernadottovy jednotky. Tentokrát měl Bernadotte k dispozici i jízdu a počínal si velmi iniciativně, na pomoc k jeho jednotkám se navíc přidávalo i Muratovo jezdecktvo. **Hned v prvním střetu tak Prusové mohli poznat, že toto tažení bude velmi náročné a když se dostanou pod tlak, tak jim hrozí právě díky francouzské pohyblivosti a sehranosti mezi pěchotou (lehkou i řadovou) a jízdou velké nebezpečí.**¹⁹⁶

¹⁹⁴ ŘEPA, Tomáš. *Bitva u Auerstädtu*. Bulletin Československé napoleonské společnosti 88 (červenec 2021), s. 30–31. ISSN 1213-6999.

¹⁹⁵ HOLMES, Richard. *Napoleonské války*, s. 30.

¹⁹⁶ ELBL, Pavel Benedikt. *Maršál Bernadotte: z bitevního pole až na královský trůn*, s. 265.

2.5 Bitvy u Jeny a Auerstädtu

Vrchní pruský velitel Hohenlohe a vévoda z Brunshwicku si po prvních střetech uvědomili, že Durynský les překračuje celá protivníková armáda, zahájili proto promyšlený ústup k Erfurtu. **K rozhodujícímu střetnutí došlo 14. října 1806¹⁹⁷**, šlo však hned o **dvě souběžné bitvy**, které proběhly zároveň. Císař Napoleon bojoval bitvu, kterou díky své síle v místě střetnutí s téměř 100 tisíci mužů, kteří postupně přicházeli na bojiště proti zhruba 50 tisícům vojáků soupeře prakticky nemohl prohrát. Naopak maršál Davout svedl svou samostatnou bitvu proti více než 60 tisícům vojáků hlavní pruské armády vedené přímo pruským králem Fridrichem Vilémem III. jen s asi 27 tisíci vlastních mužů. Šlo tedy o zhruba dvojnásobnou přesilu Prusů. Muži maršála Davouta však byli vojáci a důstojnický sbor, kteří spolu navzájem strávili již delší dobu a věděli, že mají výjimečnou kvalitu a skvělou disciplínu. To sehrálo v bitvě u Auerstädtu svoji významnou roli. Bitva se odehrávala především v okolí obce Hassenhousem, o něco větší nejbližší město však byl právě Auerstädt, podle kterého získal tento střet své jméno.¹⁹⁸

Nejprve stručněji k **bitvě u Jeny**. Napoleon se domníval, že stojí vstříc celé pruské armádě. Bitva byla zahájena za husté mlhy. Pruská armáda byla rozptýlena na 20 km široké frontě mezi Jenou a Výmarem. Napoleon obsadil příkrou výšinu Landgrafenberg, ovládající Jenu na levém břehu řeky Sály.¹⁹⁹ V noci ze 13. na 14. října 1806 nashromáždil **Napoleon** na Landgrafenbergu více než 40 tisíc mužů. Brzy **ráno 14. října pak zaútočil**, aby získal prostor pro manévrování. Po první srážce se střídavým úspěchem na obou stranách se Prusové pod velením generála Tauenziena začali stahovat k Hohenloheho hlavním silám. Mezitím na francouzském pravém křídle Soult rozdrtil oddíly generála Holtzendorffa. V tom okamžiku dorazil na bojiště i maršál Ney a dychtivě a bez rozkazu zaútočil v pozicích mezi jednotkami maršála Augereaua a Lannese. Zpočátku si vedl dobře, ale Prusové jej brzy odrazili. Hohenlohe však ani v tento moment nevyužil dílčí výhody, která se mu po Neyově chybě nabízela. Váhavě se tak zastavil u Vierzeheiligen a následně utrpěl těžké ztráty při dalším náporu. Když Napoleon viděl, co se děje, rozzlobeně rozkázal všeobecný postup, při kterém vytlačil Prusy z bitevního pole. Po poledni už císař věděl, že má po ruce přes 50 tisíc mužů a Prusové přestávali mít šanci cokoliv zvrátit. Hrozil jim obchvat, a mohli už jen zabránit tomu, aby se porážka nezměnila v katastrofu. Do pravého křídla sice ještě přispěchal Prusům

¹⁹⁷ KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie válčení*, s. 513–515.

¹⁹⁸ ŘEPA, Tomáš. *Bitva u Auerstädtu*. Bulletin Československé napoleonské společnosti 94 (prosinec 2022), s. 26–28.

¹⁹⁹ HRYCH, Ervín. *Velká kniha vojevůdců, bitev a zbraní*. Praha: Regia, 2000, s. 431. ISBN 80-86367-06-1.

na pomoc se svými jednotkami generál Rūchel, ale bitva již byla ztracena, jeho jednotky napadeny a rozprášeny i za pomoci francouzských kyrysníků.²⁰⁰

Hodnocení maršála Neye v bitvě u Jeny je rozporuplné, protože projevil sice velký zápal a touhu po další slávě, ale zároveň zbrklost, díky které se jeho vojáci ocitli na určitý čas téměř obklíčení pruskou přesilou. Ney i tak rozpoutal další fázi bitvy, na jejímž konci zůstala většina pruské armády zničena nebo zajata. Neyovy jednotky zavčas v útoku podpořily Lannes, Soult a Augereau. Ney pak dál pruské ustupující jednotky pronásledoval až do Výmaru. Při postupu Pruskem padaly do zajetí další desetitisíce pruských vojáků. Gloriola neporazitelné armády a vítězného státu hrdě čerpajícího z odkazu Fridricha Velikého byla zapomenuta, Prusko se vojensky, politicky a mocensky začalo hroutit jak domeček z karet. I po dvou porážkách v jednom dni však ve válce pokračovalo a doufalo v brzký příchod ruských posil.²⁰¹

Nyní obsáhleji k **bitvě u Auerstädtu**, která se konala ve stejný den jako bitva u Jeny. Davoutův 3. sbor byl již od brzkého rána 14. října 1806 na nohou a operoval dle Napoleonova rozkazu, že má vpadnout Prusům u Jeny, o kterých se domníval, že jde o hlavní pruskou armádu, do zad. V cestě nebojácného maršála však ve skutečnosti stála právě ona hlavní pruská armáda, se kterou svedl toho dne bitvu, díky které si získal konečně zasloužené uznání a adekvátní zhodnocení svých vojevůdcovských kvalit. Maršál Bernadotte, který měl Davouta podpořit nebyl nikde poblíž a nechal 3. sbor bojovat samotný. Jednalo se o jeden z největších poklesků jeho vojenské kariéry, za který byl málem postaven před vojenský soud. Role maršála Bernadotta však není jednoznačná. Hlavní střet se očekával u Jeny, navíc o den později, než jak k tomu ve skutečnosti došlo. Rozkazy, které maršál Bernadotte obdržel, byly nejasné, tak se chybně rozhodl svůj postup zastavit u Dornburgu. Pokud by pokračoval dál, patrně by dokázal podpořit Davouta v bitvě u Auerstädtu, který čelil dvojnásobné přesile. Už tak špatné vztahy mezi těmito dvěma maršály to definitivně pokazilo. Svůj díl viny nepochybně nesl i maršál Berthier, jehož rozkazy byly v tomto případě dvojnásobné.²⁰²

Maršál Davout o pomoc Bernadotta žádal po vyslaném kurýrovi hned po začátku střetnutí kolem osmé hodiny ráno. Bernadottovy jednotky však na bojiště včas nedorazily a ani se nezapojily do pronásledování ustupujících Prusů. Napoleon sám navíc jen nerad

²⁰⁰ HOLMES, Richard. *Napoleonské války*. Příloha map u bitev a jejich popis – bitva u Jeny 14. října 1806, mapa č. 5.

²⁰¹ KOVAŘÍK, Jiří. *Maršál Ney: Napoleonův nejstatečnější*. Třebíč: Akcent, 2007, s. 234–238. ISBN 978-80-7268-410-6.

²⁰² ELBL, Pavel Benedikt. *Maršál Bernadotte: z bitevního pole až na královský trůn*, s. 269.

a postupně přiznával, že hlavní bitvu vybojoval jeho maršál, a ne on sám. Ať to již bylo s Bernadottovou rolí u Auerstädtu jakkoliv, vyvolalo to v nasazených jednotkách pruského tažení negativní odezvu, protože to skutečně vypadalo, že Davoutovi nepřispěchal na pomoc záměrně. Sám Bernadotte sebekritiku připustil, když se vyjádřil, že se dopustil chyby a patrně byl podrážděný z toho, že by měl od Davouta přijímat něco jako rozkazy a iniciativně by postupoval nad rámec císařových rozkazů. Celá záležitost nakonec utichla a je pravděpodobné, že byla do velké míry přikrášlena mnoha autory, kteří na tyto události měli vlastní svérázný pohled a leckdy i negativní postoj vůči Bernadottovi i pro jeho pozdější angažmá na straně nepřátel napoleonské Francie. Napoleon se sám dopouštěl chyb, které se v několika případech snažil svést na své generály a faktem také zůstává, že pragmaticky vyznával heslo, že účel světí prostředky. Maršál Bernadotte nebyl za svoji neúčast v bitvě u Auerstädtu nakonec nijak potrestán.²⁰³

Vraťme se však k samotné bitvě, Francouzi na první útok pruské jízdy v 7 hodin ráno zareagovali disciplinovaně a okamžitě se seřadili do čtverce (karé) s dělostřelectvem po stranách. O půl deváté se začala zvedat mlha. Později slavný maršál Blücher, který v této bitvě také bojoval, sebevědomě vyhlásil, že Francouze porazí sám jen svým jezdeckem. Vévoda z Brunshwicku, který měl svěřeno vrchní velení, byl přesvědčený, že proti němu stojí jen slabé oddíly, žádné pochyby na sobě nedal znát i proto, že na bojišti byl přítomen i pruský král. Střetnutí takového rozsahu bylo vlastně pro obě strany velkým překvapením. Blücherova o další jednotky posílená jízda se zarazila o hradbu francouzských pěšáků divize generála Gudina, kteří stříleli jednu salvu za druhou a chránili se seskupeni do karé. Ztráty jezdců narůstaly, ale v útocích nepolevovali celou více než hodinu. Chyběla jim podpora pěchoty, a tak se jednalo o velmi neúspěšnou taktiku. Blücher se na chvíli ocitl i pod svým zabítým koněm. Nakonec se pruská jízda otočila a stáhla. Drama toho dne tím však teprve nabíralo obrátek.²⁰⁴

Davout očekával příchod Friantovy divize svého 3. sboru, ta dorazila po 9. hodině, divize generála Moranda však ještě byla na cestě. Velká výhoda pro Francouze se ukázala v Brunshwickově váhavosti během celé bitvy. Před desátou hodinou ozářilo bojiště slunce. Generál von Schmettau útočil levým křídlem, chyběl však dostatečný důraz k proražení francouzské linie. V 10 hodin byl útok znovu obnoven, ale sám von Schmettau utrpěl hned dvě zranění a byl z bojiště odnesen. Velení jeho divize převzal Scharnhorst. Silně se bojovalo

²⁰³ Tamtéž, s. 284.

²⁰⁴ ŠTOVÍČEK, Michal. *Železný maršál: Louis Nicolas Davout*, s. 86–89.

především o Hassenhausen ve středu linie, ten byl důkladně bráněn 21. řadovým regimentem, jenž využil důkladně krytí v zástavbě. Jedna pruská jednotka za druhou se o tuto hráz rozbíjela po delší dobu. Velení na tomto úseku nakonec převzal sám Brunswick, Prusové i s podporou dělostřelectva opět vyrazili do útoku. V momentě, kdy Brunswick koordinoval další výpad, byl zasažen kulkou do hlavy a byl odnesen z bojiště. Zranění se nakonec ukázalo jako smrtelné.²⁰⁵ Prusy to rozkolísalo, velení poté převzal sám král, který ovšem nebyl obeznámen s celkovou situací a neměl povědomí o předchozích rozkazech²⁰⁶, navíc rozhodně nebyl rozhodným velitelem a skutečným vojevůdcem.²⁰⁷

Po 11. hodině dorazila k Hassenhausenu i velká část Morandovy divize. Vojáci tohoto uskupení byli nasměrováni na pruské pravé křídlo. I zde se odehrál souboj francouzské pěchoty seřazené do čtverců s pruskou jízdou, skvělý výcvik a vysoká morálka Francouzů se projevila v boji například za situace, kdy nechali pruskou jízdu přijít až na 15 kroků a teprve potom zahájili zničující palbu. Byli raněni další pruští velitelé. Nekoordinované pruské útoky pokračovaly dál, ale bez valného výsledku. Po evakuaci Brunschwicka nebyl nikdo schopen armádu efektivně vést. V 11:45 jižně od Hassenhausenu probíhal intenzivní souboj početnějšího pruského dělostřelectva s francouzským, které však prokazovalo velké zkušenosti. Vždy, když měli Prusové pocit, že se jim Francouze podařilo umlčet, zaútočili, a vždy byli znovu a znovu odrazení s těžkými ztrátami.²⁰⁸

Přesně v poledne maršál Davout usoudil, že bitva dostoupila svého vrcholu a že se blíží bod zlomu, značně rozložený pruský protivník se nedokázal i přes dvojnásobnou početní převahu prosadit proti Francouzům. Zaváhání zejména v počátku bitvy je mělo přijít draho. S tím se pojí i známý Davoutův citát, který měl v tento moment pronést: „*Fridrich Veliký řekl, že vítězství náleží velkým a silným batalionům. Pruský král lhal – náleží tvrdošijným, jako jsme my.*“²⁰⁹ Davout měl k sebevědomému vystupování důvod, jeho vojáci obstáli a dokázali improvizovat a obstát i pod velkým tlakem kombinovaných útoků, rychle měnit sestavu a navzájem se podporovat na nejohroženějších úsecích, přitom všem je maršál mistrovsky koordinoval.²¹⁰

Maršál Davout v tento moment přikázal, aby jeho sbor přešel do celkového protiútku. Friant na nepřátelském levém křídle, Morand při čelním útoku. Pluky se daly do pohybu

²⁰⁵ KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie válčení*, s. 514.

²⁰⁶ ŠTOVÍČEK, Michal. *Železný maršál: Louis Nicolas Davout*, s. 92.

²⁰⁷ ŘEPA, Tomáš. *Bitva u Auerstädtu*, s. 30.

²⁰⁸ ŠTOVÍČEK, Michal. *Železný maršál: Louis Nicolas Davout*, s. 94–95.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 95.

²¹⁰ ŘEPA, Tomáš. *Bitva u Auerstädtu*, s. 30.

a rozpoutala se další krvavá řež, Prusové bojovali statečně a houževnatě, i zde se však prokázala bojová kvalita Davoutova sboru. Prusové postupně začali couvat, zpočátku koordinovaně a spořádaně, stále kladli silný odpor. Pruský král značně znepokojený obratem v bitvě zareagoval vysláním záloh včetně svého osobního pluku na nejohroženější úseky. Nápor Morandovy divize však už nešel zastavit a neustále sílil, pruská první linie byla převálcována, do rukou Francouzů padlo mnoho pruských děl a standart.²¹¹

Prusové posléze zahájili celkový ústup, který se místy začal měnit na útěk. Vojáci tak hrdí na tradici Fridricha Velikého prchali před poloviční armádou, které se na začátku bitvy vysmívali. Jednotky generálů Gudina, Frianta i Moranda na nepřítele i nadále tvrdě dotíraly, mnoho Prusů padlo do zajetí, ztraceno bylo téměř celé pruské dělostřelectvo. Ve 14 hodin, kdy byla bitva již dávno rozhodnuta stále probíhal tvrdý boj s pruskou gardou, který kryla ústup ostatním pruským jednotkám. I ta se nakonec dala na čím dál méně organizovaný ústup. Pruský král propadl deziluzi, na návrhy Blüchera na protiútok veškerým zbývajícím jezdeckem nedbal. Raněn byl i 81letý maršál von Möllendorf, který nechtěl za žádnou cenu opustit bojiště, pamatoval dobu, kdy na něco takového nebyl zvyklý a nechtěl se s vidinou fatální porážky smířit.²¹²

V 16 hodin započala závěrečná fáze bitvy či spíše již honu na zbývajících pruské jednotky v prostoru bojiště. Severní část Auerstädtu byla v plamenech, který Prusové založili schválně, aby hustý kouř kryl jejich ústup. I Francouzi však již byli vyčerpaní, neměli navíc na bojišti větší počty jezdeckva, které by Prusy také dále potrápily. V 16:30 bitva definitivně skončila drtivým francouzským vítězstvím. Francouzské regimenty se utábořili tam, kde se právě zastavily. Poražené již nadále spíše symbolicky pronásledovali jen jezci Vaillanesovy brigády. V bitvě utrpěl Davoutův sbor značné ztráty, čtvrtina mužů padla nebylo byla zraněna (cca 7 tisíc), padl generál Debilly a raněn byl i generál Morand. Ztráty Prusů však byly zhruba dvojnásobné včetně 3 tisíc zajatců a 115 ukořistěných děl.²¹³ Mezi zajatci byl i proslulý teoretik vojenského umění Carl von Clausewitz, který na vlastní kůži pocítil sílu napoleonských armád, což jeho názory na vojenství nepochybně ovlivnilo.²¹⁴

V bitvě u Auerstädtu se neodehrál jen klasický souboj dvou armád, byl to i souboj dvou rozdílných koncepcí a vojenského myšlení. Pruská lineární linie se ukázala překonanou, a to zejména ve vztahu k neschopnosti reagovat na terénní podmínky.

²¹¹ KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie válčení*, s. 514.

²¹² ŠTOVÍČEK, Michal. *Železný maršál: Louis Nicolas Davout*, s. 98.

²¹³ KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie válčení*, s. 514.

²¹⁴ CLAUSEWITZ, Carl von. *O válce*. Praha: Academia, 2008. ISBN 978-80-200-1598-3.

Pruští generálové té doby se ovšem neřídili ani důležitou poučkou Fridricha Velikého, totiž přizpůsobit se okolnostem a improvizovat, proto pro ně bitva dopadla zničující porážkou. Na pruské straně také selhala součinnost všech tří druhů zbraní, bylo hned několik momentů, kdy jezdeckvo, pěchota nebo dělostřelectvo zůstávalo v útočné akci nepodpořeno nikým dalším. Takový útok měl potom jen malou a neefektivní průraznost a nemohl uspět.²¹⁵

Maršál Davout a jeho skvěle sehraný důstojnický štáb naopak předvedl své schopnosti v plném rozsahu. Díky velké iniciativnosti, houževnatosti a schopnosti improvizovat a koordinovat své pohyby, dosáhl jedinečného vítězství v nejslavnější bitvě své kariéry. Proti francouzským čtverhranům se ani tehdy zřejmě nejlepší evropská jízda nedokázala prosadit. Maršál byl přitom všem neustále přítomen na bojišti přímo v žáru bezprostředního boje. Během jednoho dne se tak maršál Davout vyšvihl mezi nejlepší vojevůdce své doby. Ne nadarmo se pak říkalo, že **Napoleon u Jeny téhož dne zvítězil v bitvě, kterou nemohl prohrát, maršál Davout naopak zvítězil v bitvě, kterou vyhrát nemohl.** Napoleon za toto vítězství Davouta odměnil i titulem vévoda z Auerstädtu.²¹⁶ Pruský král se po bitvě začal stahovat k Výmaru, navíc se dozvěděl i o porážce u Jeny, tolik obávaná pruská bojová síla se de facto během jednoho dne zhroutila a válka dále pokračovala jen s vidinou brzkého příchodu početných ruských armád z východu Evropy na pomoc Prusku.²¹⁷

25. října 1806 vjel maršál Davout v čele svého jezdeckva do Berlína²¹⁸, Napoleon poté učinil totéž v doprovodu svých maršálů o den později. Byl to přitom právě Davoutův 3. sbor, který dostal jako vyznamenání za své výkony rozkaz jako první vtáhnout do Berlína, na což byli jeho vojáci patřičně hrdí. Tím se uzavřel příběh bitvy u Auerstädtu, která není tak akcentovaná a známá jako jiné bitvy napoleonských válek, vzhledem ke svému výsledku si však pozornost jistě zaslouží a může sloužit i jako inspirace pro současné a třeba i budoucí střety, kdy proti sobě stojí síly neporovnatelné velikosti, ale výsledek tomu následně nemusí odpovídat. Síla na papíře a síla mysli a odhodlání jsou totiž zcela odlišné kategorie.²¹⁹

²¹⁵ ŠŤOVÍČEK, Michal. *Železný maršál: Louis Nicolas Davout*, s. 101–102.

²¹⁶ Perličkou zůstává i fakt, že všem Davoutovým potomkům bylo v roce 1996 rozhodnutím obecní rady na věčné časy uděleno čestné občanství města Auerstädtu.

²¹⁷ Tamtéž, s. 119.

²¹⁸ HOLMES, Richard. *Napoleonské války*, s. 34–35.

²¹⁹ ŘEPA, Tomáš. *Bitva u Auerstädtu*. Bulletin Československé napoleonské společnosti 94 (prosinec 2022), s. 31.

2.6 Další průběh tažení, ruská porážka a mír v Tylži

Co se týká dalšího průběhu tažení, je třeba zmínit, že **Prusové mnohdy dál odhodlaně vzdorovali**. U Halle se odehrála krvavá řež, ve které se jednotky maršála Bernadotta střetly s vévodou Württemberským, pruské síly byly z velké části zničeny, a to i přesto, že měly výbornou obrannou pozici. Závěrečné bodákové útoky ukončily odhodlání Prusů k dalšímu odporu. Za toto střetnutí Napoleon Bernadotta pochválil. Následně byl také obklíčen Magdeburg – velká pevnost plná zásob a potřebného materiálu a otevřela se cesta na Berlín. Zbytky zničené pruské armády se stahovaly severovýchodně od Berlína. Nakonec se i sám vrchní pruský velitel kníže Hohenlohe odhodlal v Prenzlau 28. října 1806 Francouzům vzdát. Bernadottův sbor i vzhledem k dosavadnímu průběhu tažení toužil po dalším boji a uznání. Byl mu svěřen úkol pronásledovat jednotky maršála Blüchera, který na sebe záměrně poutal síly hned tří francouzských sborů, aby získal víc času pro zformování linie ve východním Prusku po tom, co zbytkům Prusů dorazí na pomoc jednotky ruského generála Bennigsen.²²⁰

Blücher nakonec ustoupil až do Lübecku, zde bylo přítomno i omezené množství švédských vojáků, kteří také zůstávali součástí protifrancouzské koalice. Jejich setkání s Bernadottem se mělo ukázat do jisté míry osudovým. Vedení města Lübecku nebylo nadšené, že se jich jako svobodnému hanzovnímu městu zachovávající neutralitu, měly dotknout válečné události. Blízké Dánsko, které zůstávalo neutrální, vyhlásilo uzavření hranic. Blücher se rozhodl, že bez ohledu na cokoliv, bude bojovat i přímo ve městě a bude tak čelit náporu sboru maršála Bernadotta. Prusové nakonec začali pod velkým tlakem ustupovat. Při dobývání Lübecku kvůli zuřivému pruskému odporu padlo nejméně tisíc francouzských vojáků, ztráty Prusů však byly násobně větší, dokonce je možné, že dosáhly až osmi tisíc. Po dobytí města docházelo k rabování, kterému ani důstojníci nedokázali zabránit. Blücher nakonec se zbytkem svých sil kapituloval 7. listopadu 1806.²²¹

10. listopadu 1806 se maršálu Neyovi vzdala mohutná pevnost Magdeburg.²²² **Schylovalo se k dalším bitvám s po boji dychtícími ruskými jednotkami, které se blížily v několika vlnách. Ruští generálové chtěli Napoleonovi oplatit porážku u Slavkova.** Dále se bojovalo v Polsku a východním Prusku. Bernadotte se přesouval z Berlína do Poznaně a získal vrchní velení celého levého křídla, takže byl nadřízený i sborům Neye a jezdeckvu Bessiéra. Polské tažení kladlo na vojáky obrovské nároky, jejich disciplína se zhoršovala,

²²⁰ ELBL, Pavel Benedikt. *Maršál Bernadotte: z bitevního pole až na královský trůn*, s. 302–303.

²²¹ KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie válčení*, s. 515.

²²² KOVARÍK, Jiří. *Maršál Ney: Napoleonův nejstatečnější*, s. 239–244.

byly v chudé zemi bez pořádných komunikací a ve velmi chladném nevlídném počasí, na které nebylo mnoho z nich zvyklých.²²³

28. listopadu 1806 byla obsazena Varšava a posléze zřízeno Varšavské knížectví. Do této kampaně negativně zasáhlo i počasí, protože se začalo rychle ochlazovat, často přšelo či padal sníh. Země se rychle změnila v neprostupnou bažinu. Přitom však bojové operace pokračovaly a Rusové odhodlaně bojovali dál. Pronásledovaní i pronásledovatelé, což byli v určité chvíli všichni zúčastnění a rychle si tuto roli mezi sebou měnili, v tomto podnebí trpěli. V prosinci už se zdálo, že by vojenské operace mohly skončit, armády přezimovat a přečkat krutou zimu v zaopatřených leženích, Rusové však neustále doplňovali počty svých armád a chystali se k úderu, o kterém neměl Napoleon nejdříve ani tušení a Francouzi jej neočekávali. Starý a nepřiliš schopný maršál Kamenskij byl navíc z čela ruské armády odvolán a místo něj byl jmenován energičtější generál Bennigsen²²⁴. V lednu 1807 se tak boj rozhořel znovu naplno v krutých zimních podmínkách.²²⁵

Maršál Bernadotte měl za úkol kontrolu prostoru mezi Baltem a Gdaňskem, v ten moment stále v pruských rukách. Snažil se pro své vojáky obstarat dost potravin, boty a vylepšit stav uniforem. Problémy v zásobování však přetrvávaly, a to i přesto, že Poláci na francouzskou armádu reagovali víceméně pozitivně, protože toužili po obnově vlastního státu a zdálo se, že by toho mohlo být dosaženo, když bude Prusko i Rusko poraženo. Císař Napoleon si byl těžkostí své armády vědom, nechtěl v ofenzivě pokračovat během zimy. Generál Bennigsen však donutil při překvapivě ofenzivním počínání Francouze znovu bojovat. Maršál Ney díky své horlivosti a navzdory rozkazům postupoval ještě dále na východ blíž ke Královci (Königsberg), narazil v třesuté zimě na postupujícího Bennigsen s asi 80 tisíci muži a se zbytkem pruské armády (asi 13 tisíc mužů) pod velením generála Lestocqa. To okamžitě změnilo celou situaci a místo výběru vhodných zimních tábořišť se jednotlivé sbory opět chystaly k boji.²²⁶

První Bernadottův sbor s ruskými vojsky několikrát zkřížil zbraně a maršál si v boji počínal velmi rozhodně a ve střetu u Mohrungenu zvítězil. Bennigsen chtěl rozdrtit jak Bernadottův, tak Neyův sbor, netušil přitom, že dělá přesně to, co si Napoleon přál, protože ten chtěl zaútočit od jihu a ruské armády zcela obklíčit. Generál Bennigsen velel

²²³ ELBL, Pavel Benedikt. *Maršál Bernadotte: z bitevního pole až na královský trůn*, s. 306–307.

²²⁴ Ironií osudu se přitom jednalo o jednoho z hlavních organizátorů zavraždění cara Pavla I. posléze těžcího z přízně jeho syna a nástupce cara Alexandra I.

²²⁵ Tamtéž, s. 308–309.

²²⁶ KOVARÍK, Jiří. *Maršál Ney: Napoleonův nejstatečnější*, s. 245–250.

oběma nasazeným ruským sborům a chtěl Francouze oslabit a iniciativně zaskočit tím, že přejde do překvapivého útoku. Jeho plány však odhalila již zmíněná nedisciplinovanost maršála Neye, který zahájil svévolný postup na Královec a odhalil přitom velké přesuny ruského vojska. Maršál Bernadotte měl Bennigsen dále nalákat do ofenzivy a tomu mělo hned několik sborů vpadnout do boku, obklíčit jej a zničit. Pro Napoleona však nešťastně padl do ruského zajetí (šlo o jednotky husarů Jelizavetského pluku z předvoje generála Bagrationa²²⁷) nezkušený francouzský kurýr, který převážel rozkazy pro Bernadottův sbor a nestačil je včas zničit. Bennigsen neprodleně zareagoval pohotovým ústupem do bezpečí.²²⁸ Velká armáda císaře Napoleona však Rusům šlapala na paty a napadla několikrát ruský zadní voj, 6. února 1807 se při něm u Heilsbergu vyznamenala i Friantova divize z Davoutova sboru. Bennigsen následně zaujal obrannou pozici na důležité křižovatce cest za vsí Preussisch Eylau – Pruské Jílové.²²⁹

8. února 1807²³⁰ se Bennigsen a Napoleon následně právě zde střetli **v jedné z nejkrvavějších bitev** napoleonských válek **u Jílového**, která byla svými současníky příhodně pojmenovaná jako horor u Eylau (německý název místa bitvy) neboli Jílového. Napoleon se rozhodl bitvu podstoupit, přestože neměl k dispozici všechny síly, pouze centrální část své armády a další sbory na pochodu. Rusové díky tomu měli v bitvě početní převahu. Davout měl sehrát podobnou roli jako u Slavkova, ovšem tentokrát v ofenzivní úloze při svém příchodu na bojiště a se záměrem ve vpadnutí do ruského boku, Ney měl tentýž úkol na opačné straně bitevní linie. Plán nebyl špatný, ale klimatické podmínky a zmatky toho dne způsobily, že se bitva vůbec nevyvíjela podle původního plánu a počet obětí byl na obou stranách obrovský.²³¹

Maršál Davout měl k dispozici něco přes 15 tisíc mužů a svoji část bitevního plánu úspěšně splnil a odlehčil ruský tlak na střední část bojiště, na další útok už mu nezbyvaly síly. Na jiných místech se však bitva zdaleka nevyvíjela tak dobře. Nešťastný byl zejména osud sboru maršála Augereaua, který ve špatné viditelnosti ztratil správný směr a vynořil se přímo před početnou baterií ruských děl, byl rozstřílen na kusy a prakticky zničen. Před porážkou

²²⁷ ELBL, Pavel Benedikt. *Generál Bagration: legenda ruské armády*, s. 218.

²²⁸ ELBL, Pavel Benedikt. *Maršál Bernadotte: z bitevního pole až na královský trůn*, s. 314.

²²⁹ ŠTOVÍČEK, Michal. *Železný maršál: Louis Nicolas Davout*, s. 132–133.

²³⁰ KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie válčení*, s. 515–516.

²³¹ ŠTOVÍČEK, Michal. *Železný maršál: Louis Nicolas Davout*, s. 132–142.

Napoleonovu armádu zachránil masivní útok kavalerie více než 10 tisíc jezdců (80 eskadron) seřazených v řadách za sebou vedených maršálem Muratem.²³²

Ney i Davout mezitím stabilizovali pravé i levé křídlo bojiště a v noci se začala ruská armáda společně s malým pruským sborem stahovat na sever, válka ani přes ztráty v součtu okolo 50 tisíc mrtvých a raněných na obou stranách neskončila. Jílové tedy nevyřešilo vůbec nic, a i když Bennigsen po bitvě ustoupil, obě strany utrpěly obrovské ztráty. Padlo mnoho skvělých a zkušených vojáků, mezi jinými i legendární generál těžké jízdy d'Hautpoul. Jílové otřásl i Napoleonovým mýtem neporazitelnosti a stálo životy až 30 tisíc Francouzů a podobného počtu Rusů a Prusů. Obě otřesené armády se po bitvě stáhly a spořádaně ustoupily. Šlo o krvavou remízu, která odhalila některé slabiny na straně Francie. Známa je Neyova věta z této bitvy: „*Jaký to masakr, a přitom bez výsledku!*“²³³

Rozhodující bitvou, která ukončila válku čtvrté protifrancouzské koalice, byl **Friedland 14. června 1807**.²³⁴ Předcházel jí útok proti sboru maršála Neye, který byl ve středu dlouhé linie francouzských jednotek. Ney útok očekával a po brilantním dvoudenním ústupovém boji se Rusové dostali do defenzivy a hrozilo jim obklíčení – začali poté rychle ustupovat. V bitvě u Friedlandu se povedlo Francouzům díky sboru maršála Lannese zjistit postavení hlavní ruské armády pod velením Bennigsen a rozdrtit ji. Lannes bojoval devět hodin, aby útok Rusů zdržel, dokud nedorazil Napoleon s dalšími vojáky. Bennigsen se u překračování řeky zdržel a překvapilo ho, jak rychle se na místo dokázalo dostat jádro francouzské armády. Francouzská dělostřelecká palba zničila mosty přes řeku Alle, a tak v okamžiku, kdy Napoleon zahájil útok na celé frontě, neměla většina ruské armády možnost ustoupit přes řeku zpět. Francouzská dělostřelba odrazila i ruské protiútoky. Obzvláště drtivě zapůsobilo vysoce mobilní jízdní dělostřelectvo Císařské gardy, které bylo použito efektivně a v ruských řadách způsobilo obrovské ztráty. Maršál Ney velel jednotkám na jižním křídle a razantním útokem zatlačil Rusy do řeky Alle, mnoho ruských vojáků se ve snaze uniknout utopilo. V bitvě to Napoleon při pozorování bojiště glosoval slovy: „*Podívejte se. Ten člověk je lev!*“²³⁵ Bitvy se účastnil i první sbor pod velením generála Victora. Ten byl za své počínání v bitvě povýšen na maršála. Francouzské ztráty činily zhruba

²³² BRUCE, Robert B. *Bojové techniky období napoleonských válek 1792–1815: vybavení, bojeschopnost a taktika*, s. 82–86.

²³³ HOLMES, Richard. *Napoleonské války*, s. 34.

²³⁴ KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie válčení*, s. 516.

²³⁵ KOVARÍK, Jiří. *Maršál Ney: Napoleonův nejstatečnější*, s. 274.

10 tisíc raněných a 1 400 padlých. Rusové ztratili 30 tisíc mužů, z čehož 11 tisíc padlo na bojišti a 7 tisíc bylo raněno, neznámý počet vojáků se utopil.²³⁶

Napoleon v bitvě jasně zvítězil a rozptýlil rozpačitý dojem od Jílového, carské Rusko stála tato porážka nejméně 20 tisíc mužů, Francouzi přišli asi o osm tisíc vojáků. Ruská armáda se konečně stáhla až za hraniční řeku Němen a **25. června 1807 se setkal císař Napoleon s carem Alexandrem I. v Tylži a 7. července 1807 byl uzavřen Tylžský mír.**²³⁷ Aniž to mohl někdo tušit, **v tento moment byl císař Napoleon na vrcholu moci!** Prusko ztratilo rozsáhlá území a Rusko s Francií podepsalo dokonce spojeneckou dohodu namířenou proti Velké Británii. Systém **Kontinentální blokády – přerušení obchodních a hospodářských styků Evropy s Velkou Británií** vyhlášený Berlínským dekretem 21. listopadu 1806, který Napoleon chtěl vnutit celé Evropě, se však ukázal jako nefunkční a později vedl k dalším potížím. Napoleon tímto krokem reagoval na britskou blokádu francouzských přístavů z května 1806. Zákaz obchodovat se zbožím pocházejícím z Velké Británie nebo jejích kolonií, platil i v dalších evropských zemích, závislých na Francii. Hospodářské dopady Velká Británie přitom oslabila pašeráctvím a neúspěšné francouzské vynucování blokády ve vazalských zemích vzbuzovalo odpor, což mělo pro Francii v budoucnu negativní následky. Systém Kontinentální blokády obzvláště ekonomicky poškozoval právě carské Rusko, které přitom bylo francouzským spojencem pouze na papíře, a přispěl i k dalším válkám na kontinentu. Jako další důsledek Tylžského míru byl car donucen tolerovat vznik Varšavského knížectví. Formálně šlo o nezávislý územní celek, ve skutečnosti však podřízený napoleonské Francii. Hlavou knížectví byl král Saska, které patřilo do Rýnského spolku, patřícího pod protektorát Francie.²³⁸

Právě Poláci se stali Napoleonovými odhodlanými spojenci a přidruženou bojovou silou i v budoucnu. Na mnoha místech obývaných Poláky navíc již v průběhu války čtvrté koalice také vypukla profrancouzská povstání, protože **Poláci věřili, že právě Napoleon jim přinese obnovení státu**, který byl před poměrně nedávným časem pohlcen při trojím dělení Polska (1772, 1793 a 1795) jejich mocnými sousedy – Pruskem, Rakouskem, a především a největší měrou Ruskem. Jeden z vůdců mohutného polského povstání z roku 1794 Jan Henryk Dąbrowski organizoval během tažení let 1806 a 1807 v Poznani vojenské jednotky a další Poláci podněcovali k povstání i na vzdálenějších místech. Později postavil kníže Józef Antoni Poniatowski armádu zmíněného Varšavského knížectví, vzniklého

²³⁶ KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie válčení*, s. 516.

²³⁷ PERNES, Jiří. *Evropské dějiny v datech*, s. 152.

²³⁸ JŮN, Libor. *Napoleonské války*. Praha 2005, s. 110–111.

na polském území, které dříve drželo Prusko.²³⁹ Vojenským rezidentem oblasti po válce čtvrté koalice byl jmenován na základě svých organizačních schopností a zjevného talentu pro výcvik a vštěpování disciplíny a potřebných dovedností vojsku maršál Davout. Měla být vytvořena nová polská armáda o síle 30 tisíc mužů a stejně početná francouzská armáda ve vévodství zůstala. Maršál Davout se chopil tohoto úkolu s vervou sobě vlastní, upřímně a kriticky odhaloval nedostatky kterým čelil a o všem věcně referoval Napoleonovi.²⁴⁰ Davout také určil velitele polské armády a tím zvolil výraznou postavu právě knížete Poniatowského, který až do své smrti v bitvě u Lipska roku 1813 hájil zájmy francouzských zbraní. Varšavské knížectví bylo ještě v roce 1808 svěřeno pod správu francouzského spojence – saského krále. Místo Grande Armée – Velké armády byla zformována Rýnská armáda, složená téměř ze 100 tisíc mužů.²⁴¹

²³⁹ KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie válčení*, s. 515.

²⁴⁰ ŠTOVÍČEK, Michal. *Železný maršál: Louis Nicolas Davout*, s. 144–156.

²⁴¹ Tamtéž, s. 155.

3 NAPOLEONSKÉ VÁLKY 1807–1812

3.1 Tažení do Španělska

Po uzavření míru v Tylži v červenci 1807 se dalším válečným kolbištěm stalo Španělsko. Válka za Pyrenejemi začala nenápadně. Na podzim roku 1807 na základě smlouvy z Fontainebleau prošel tehdy ještě spojeneckým Španělskem sbor generála Junota a vtáhl do vojensky slabého Portugalska, které se odmítalo připojit ke Kontinentální blokádě, s jejíž pomocí chtěl Napoleon srazit Velkou Británii na kolena. Junotův sbor tvořili většinou útrapám nepřivykklí čerství odvedenci, pro které se stal pochod hornatou zemí noční můrou. 30. listopadu 1807 získali Francouzi portugalský Lisabon bez boje, odkud předtím uprchla portugalská královská rodina na lodi do Brazílie. Francouzi se nyní cítili jako vítězové, ovšem jen do doby než Arthur Wellesley, budoucí vévoda z Wellingtonu, Junota porazil u Vimeira 21. srpna 1808²⁴² a posléze v důsledku podepsání smlouvy ze Sintry (30. srpna 1808) Junota přinutil vyklidit Portugalsko. Tím skončila první francouzská invaze do Portugalska.²⁴³

Španělské tažení trvající více než šest let svým způsobem předznamenalo konec napoleonských válek, snaha vnutit Španělům svoji vůli se nakonec napoleonské Francii krutě vymstila. Tím, že se Napoleon rozhodl na španělský trůn dosadit svého bratra a sesadit španělské Bourbony, podnítil válku, která Francii po léta vyčerpávala a kvůli negativní odezvě ve španělské společnosti, vedla až ke **guerillové válce s francouzskými jednotkami**, které se následně dopouštěly krutých odvet na civilním obyvatelstvu. Francouzský císař se snažil prezentovat nikoli jako dobyvatel, nýbrž jako osvoboditel, ale téměř všude vypukala povstání a **francouzští vojáci čelili nejen Angličanům a Portugalcům, se kterými původně na Pyrenejském poloostrově měli bojovat, ale také španělské armádě, vzbouřencům, partyzánům a byli neustále napadáni**. Zpočátku to vypadalo, že Napoleon a jeho armády dokážou situaci v zaostalé zemi zvládnout, ale kombinace dalších válek ve střední a východní Evropě neumožnila Francouzům nasadit veškeré síly ve Španělsku i přestože jejich počty šly v některých momentech až do stovek tisíc.²⁴⁴ Trefně bylo tažení zpětně pojmenováno jako „španělský vřed“ pomalu rozežírající francouzskou armádu.²⁴⁵

Jak se něco takového mohlo vůbec stát? Poté, co generál Junot obsadil Lisabon, začal uvažovat Napoleon o další možné expanzi. Slabé Španělsko v jeho plánech mělo sehrát

²⁴² KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie válčení*, s. 531.

²⁴³ KOVAŘÍK, Jiří. *Napoleonův voják: jaký byl, jak žil a proč bojoval*, s. 292.

²⁴⁴ CHALUPA, Jiří. *Dějiny Španělska*. Praha: NLN, 2017, s. 295. ISBN 978-80-7422-525-3.

²⁴⁵ HOLMES, Richard. *Napoleonské války*, s. 38.

zásadní roli, **rozhodl se sesadit Bourbony** a neoblíbeného vlivného Manuela Godoye v čele vlády. Navíc, když se sami španělští vojáci bouřili proti svému králi jako 17. března 1808 v Aranjuezu.²⁴⁶ Na jednání v jihofrancouzském Bayonne **v květnu 1808 přinutil Napoleon španělského krále Karla IV. i jeho syna Ferdinanda VII.** (ten byl králem krátce od března 1808 po zmíněné vzpouře v Aranjuezu) **abdikovat** a spolu s Godoyem je uklidil do francouzského vyhnanství (zajetí) a zaopatřil rentou. Napoleon nabídnul převzetí uvolněného trůnu svým bratrům Ludvíkovi a Lucienovi. Když však odmítli, povolal do Madridu svého nejstaršího bratra Josefa, toho času už krále neapolského. Na uvolněný trůn Neapolského království dosadil vzápětí svého švagra a velitele kavalerie maršála Joachima Murata jako krále Joachima. Již 2. května 1808 **vypuklo v Madridu povstání**²⁴⁷ proti této královské rošádě, jejíž odezva ve španělské společnosti byla pro Napoleona překvapivě negativní. V očích Španělů šlo od tohoto momentu o válku za nezávislost. Toto povstání potlačil a utopil v krvi právě maršál Murat. Rebelie se však šířily dále.²⁴⁸

Jedním z těch nejznámějších velitelů, kteří dostali rozkaz vyrazit do Španělska byl maršál Ney, a to už 3. srpna 1808. Neyův 6. sbor měl celkem 32 tisíc mužů rozdělených do třech divizí. Ney byl mnohdy šokován, nakolik místní obyvatelstvo Francouze nenávidí a narozdíl od všech předchozích tažení prakticky nikde nenarážel na srdečné přijetí a nabídku kontribuce ze strany městských deputací, které se jinde sami předháněly v tom, aby se předešlo zbytečným nedorozuměním. Ve Španělsku tak naopak prakticky vše muselo být opatřeno násilím, což vedlo k dalším útokům a odvetám. Vznikal tak začarovaný kruh, ze kterého nebylo ani pro zkušeného velitele úniku. **K výraznému zhoršení situace francouzských jednotek došlo poté, co se v červenci 1808 vzdal generál Dupont** se sborem zhruba 20 tisíc mužů Španělům, když se ocitnul v obklíčení. Bitva u Bailénu byla první vážnou pozemní porážkou francouzské armády během napoleonských válek. Pro Napoleona šlo o těžkou ránu a pro jeho nepřátele o signál, že ho lze porazit. Vítěz, španělský generál Castaños později dostal titul vévody z Bailénu, zatímco Dupont upadl do nemilosti. Mnozí z francouzských zajatců navíc nepřežili těžké podmínky zajetí. Napoleon se následně rozhodl dorazit do Španělska osobně, aby situaci zvrátil opět ve francouzský prospěch.²⁴⁹

Napoleon Španěly trestuhodně podcenil a přesvědčoval sám sebe, že stačí ovládnout Madrid a zbytek Španělska se zpacifikuje sám. To se ukázalo jako vážný omyl, Madrid sice

²⁴⁶ KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie válčení*, s. 529.

²⁴⁷ Detailně viz CHALUPA, Jiří. *Dějiny Španělska*, s. 296–297.

²⁴⁸ HOLMES, Richard. *Napoleonské války*, s. 38.

²⁴⁹ Tamtéž.

Francouzi kontrolovali po většinu války, ale povstání proti nim bylo skutečně celonárodního rázu. V momentě, kdy **Napoleon převzal velení osobně**, měl k dispozici řadu zkušených veteránů z předchozích tažení. Této síle nedokázali odolat ani španělští vzbouřenci, ani britský expediční sbor pod velením generála Johna Moora. Francouzi drtivě zvítězili 10. listopadu 1808 u Burgosu. U horského průsmyku Somosierra 30. listopadu 1808²⁵⁰ pak ušetřilo 45 tisíc Napoleonových vojáků podporovaných polskou lehkou jízdou španělským obráncům další zdrcující porážku. Polští jezdci přitom prokázali až sebevražedné odhodlání, kdy se rozjeli proti španělským liniím a přímo na ně v úzkém horském průsmyku pálilo 16 děl španělského dělostřelectva. Deprimovaní španělští vojáci následně v panice opustili své pozice a uprchli zpět k Madridu. **4. prosince 1808 obsadila francouzská armáda podruhé Madrid** a Napoleon Bonaparte znovu dosadil na španělský trůn svého bratra Josefa Bonaparta. I v dalších nejbližších střetnutích Francouzi dominovali.²⁵¹

Válka ve Španělsku včetně nasazení maršála Neye pokračovala i v roce 1809, kdy se během ledna Napoleon rozhodl vrátit do Francie, aby se připravil na další blížící se válku s Rakouskem. Ney byl podřízen od Napoleonova odjezdu maršálu Soultovi jako vrchnímu veliteli, vznikl mezi nimi spor, kdo má pronásledovat britskou Moorovu armádu. Neyovi to umožněno nebylo. 15. ledna 1809 byl Moore zastížen u La Coruňi, kde se nalodoval k ústupu z Galicie. 16. ledna odpoledne zahájili Francouzi dělostřelbu. Následoval francouzský útok na ves Elviňu. Britové zakolísali, přičemž Francouzi ji pomalu dobývali. Moore stačil připravit protiútok, než ho zasáhla francouzská dělová koule do ramene. Tomuto zranění později podlehl. Ani jeho zranění však morálkou Britů neotřásl. Naopak Britové dokázali Francouze z Elviňi vytlačit. V půl páté odpoledne bitva utichla. Během noci se Britové nalodili a dalšího dne ráno jejich lodě odpluly. **Moorova armáda tak byla téměř celá evakuována** na lodích z La Coruňi a unikla i když její velitel v bitvě padl. Do Velké Británie následně dorazilo asi 26 tisíc vojáků, přičemž v průběhu výpravy bylo ztraceno sedm tisíc mužů.²⁵² Francouzi obsadili nejlidnatější oblast Španělska, včetně důležitých měst Lugo a La Coruña. Španělé byli britským ústupem šokováni.²⁵³

Symbolem tvrdošíjného španělského odporu proti francouzské okupaci se stalo mimo jiné dvojí obléhání Zaragozy nejdříve od 15. června do 13. srpna 1808 a poté znovu mezi 20. prosincem 1808 a 20. únorem 1809. Při prvním obléhání španělská posádka o síle

²⁵⁰ KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie válčení*, s. 532.

²⁵¹ CHALUPA, Jiří. *Dějiny Španělska*, s. 300.

²⁵² GATES, David. *The Spanish Ulcer: A History of the Peninsular War*. Londýn: Pimlico, 2002, s. 114. ISBN 978-0712697309.

²⁵³ ESDAILE, Charles J. *The Peninsular War*. New York: Allen Lane, 2003, s. 156. ISBN 978-0140273700.

šest a půl tisíce mužů pod velením generála Palafoxe držela Zaragozu proti útokům armády generála Verdiera o síle devět a půl tisíce mužů. Francouzi byli po dlouhých bojích v ulicích odrazeni, a když ztratili tři a půl tisíce mužů, obléhání ukončili. Španělské ztráty čítaly pět tisíc mužů. Při druhém obléhání donutilo 44 tisíc mužů maršála de Monceye po dvouměsíčních zuřivých bojích v ulicích Palafoxovu posádku, čítající 32 400 mužům ke kapitulaci. Francouzské ztráty byly 10 tisíc mužů, ale počet obětí ze strany španělských vojáků i civilistů dosáhnul neuvěřitelného počtu 54 tisíc osob. Krutost, se kterou bylo toto město dobýváno, navíc podnítila další odpor v okolí a všeobecnou vendetu Španělů – **guerillovou válku, kterou přitom Napoleon považoval za nezákonnou a tvrdě ji potíral.** Jomini jako účastník španělského tažení v napoleonské armádě ji dokonce odsoudil jako metlu lidstva.²⁵⁴ **Naopak Clausewitz guerillovou válku ve svém slavném díle *O válce hájí jako oprávněnou.***²⁵⁵ Dobytím Zaragozy Francouzi získali jedno sice důležité, ale naprosto vylidněné město, nenávist však byla na základě podobných událostí hluboce zakořeněna a měla i do budoucna neblahé následky pro všechny zúčastněné.²⁵⁶

I když britská intervence na Pyrenejském poloostrově skončila neúspěchem a stažením vojsk z La Coruňi, již pár měsíců poté v **dubnu 1809 pověřila britská vláda Arthura Wellesleyho velením armády v Portugalsku** (s nímž měli Britové dlouhou spojeneckou tradici), protože cítila příležitost využít nadvládu na moří potvrzenou výsledkem bitvy u Trafalgaru a s její podporou vyslat do enklávy francouzského vlivu expediční síly. Wellesley se z Lisabonu vydal nejprve na sever Portugalska, kde porazil maršála Soultu, a poté se zhruba 35 tisíci britskými vojáky nepochodoval do Španělska a společně se španělskou armádou postupoval dále na Madrid. Jeho záměr se nakonec nevydařil. Když v červenci 1809 francouzský maršál Victor zaútočil u Talavery (27.–28. července 1809), rychle získal pro Francouze ztracenou převahu. V závěru bitvy sice Francouzi takticky ustoupili a Wellesley byl odměněn za toto vítězství povýšením do šlechtického stavu jako vikomt z Wellingtonu, ale strategicky se jednalo o vítězství Francouzů, neboť zdržení ofenzívy jim umožnilo doplnit řady posilami.²⁵⁷

Patrně nejtěžší španělská porážka během války se odehrála 19. listopadu 1809 u Ocaňi mezi francouzskými vojsky pod velením maršála Soultu a krále Josefa Bonaparta o síle 46 tisíc mužů a početnou španělskou armádou pod velením generála Aréizagy čítající 56 tisíc

²⁵⁴ KAPOUN, Josef. *Švýcarský generál baron Antoine-Henry Jomini*. In: KOTULÁN, Jaroslav a UHLÍŘ, Dušan (eds.). *Evropa 1805: sborník prací V. mezinárodního napoleonského kongresu*, s. 663.

²⁵⁵ CLAUSEWITZ, Carl von. *O válce*, s. 431–436. (kapitola pod názvem *Ozbrojené hnutí lidu*).

²⁵⁶ KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie válčení*, s. 529.

²⁵⁷ HOLMES, Richard. *Napoleonské války*, s. 44.

mužů. Španělská armáda byla rozdracena a utrpěla ztráty ve výši nejméně 18 tisíc mužů (z toho 14 tisíc bylo zajatých), zatímco francouzské ztráty činily pouze dva tisíce mužů. Francouzi v bitvě skvěle použili své zkušené jezdeckvo (jednalo se o dragouny pod velením generála Milhauda), bitva i díky tomu připomínala zhroucením španělské obrany Hannibalovu drtivou porážku Římanů u Cannae. Zničující byly i strategické důsledky bitvy, neboť zničila jedinou španělskou pravidelnou armádu a vojenskou sílu schopnou bránit jižní Španělsko, maršál Soult tak následně dobyl Sevillu a zatlačil Španěle až do Cádizu.²⁵⁸

Na jaře 1810 započala další francouzská kampaň proti Portugalsku, které mělo být dobyto a zajištěno před hrozbou dalších britských výpadů. Po slibném postupu však vyvstal další problém mezi Neyem a Massénou jako novým vrchním velitelem po maršálu Soultovi. Ney byl vojáky oblíben a respektován, Masséna rozhodně oblíbený nebyl a byl známý svojí hrabivostí, a to i na úkor vojáků. Při útoku na britsko-portugalskou opevněnou linii **Torres Vedras** chránící přístupy k Lisabonu před Francouzi, se nedokázali shodnout na vhodné strategii. Vztahy mezi Neyem a Massénou se tak postupně vyhrotily na neúnosnou mez.²⁵⁹

Výstavba linií Torres Vedras²⁶⁰ byla zahájena na podzim 1809. Jednalo se o obrovský a nákladný projekt, který svým způsobem předznamenal taktiku zákopové války, jež se v plném rozsahu začala praktikovat až v první světové válce o 100 let později. Wellington plně využil geografickou polohu Lisabonu, který se nachází na konci malého poloostrova mezi Atlantikem a mohutnou řekou Tejo, jež se zde vlévá do oceánu. Nechal totiž v hornatém terénu na sever od portugalského hlavního města vystavět tři linie pevnůstek. Tyto opevňovací linie tvořily nepřetržitý, na mnoha místech zákopy propojený řetěz redut, jenž se táhl od Atlantiku na západě až k ústí řeky Tejo²⁶¹ na východě. Díky tomuto umístění linie pevností dokonale přehradily jedinou cestu k Lisabonu vedoucí od severu po pevnině. Od západu a jihu byl poté Lisabon bráněn Atlantikem a od východu řekou Tejo, jejíž ústí do oceánu měří na nejširších místech až několik kilometrů. Atlantik přirozeně křižovaly lodě britského královského námořnictva, které město současně zásobovaly, přičemž po Teju pluly

²⁵⁸ KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie válčení*, s. 534–535.

²⁵⁹ KOVAŘÍK, Jiří. *Maršál Ney: Napoleonův nejstatečnější*, s. 306–332.

²⁶⁰ Pohledem polského historika Mazowského dále k tématu budování a efektivního využití linií Torres Vedras podrobně viz MAZOWSKI, Krzysztof. *Torres Vedras 1810*. Varšava: Bellona, 2019. ISBN 978-8311158061.

²⁶¹ Španělský ekvivalent pro název řeky je Tajo.

britské dělové šalupy připravené v případě potřeby podpořit svou palbou obranu linií z vodní hladiny tohoto veletoku.²⁶²

Celkem bylo v rámci obranného systému linií Torres Vedras vystavěno 152 pevností vybavených 524 děly. První linie vedla přes městečko Torres Vedras, jež dalo pojmenování celému systému opevnění, a Sobral de Monte Agraço. Na délku měřila okolo 50 kilometrů a tvořilo ji 70 pevností vybavených dohromady 319 děly. Druhá linie byla umístěna přibližně za dalších 10 kilometrů do vnitrozemí směrem k Lisabonu. Tu tvořilo 69 pevností vybavených 215 děly, zbudovaných mezi oceánem a Tejem v prostoru „pouhých“ 35 kilometrů. Tato „linie číslo dvě“, jejíž palebná síla byla ještě koncentrovanější než v případě první, měla dle Wellingtonových plánů Massénu zastavit, i kdyby nějakým způsobem překonal první linii. Třetí linie představovala oproti prvním dvěma v podstatě opevnění lisabonského přístavu (proto se občas hovoří pouze o dvou obraných liniích) a táhla se v délce tří kilometrů okolo lisabonské přístavní pevnosti San Julian. Měla za úkol poskytnout Britům dostatek času k nalodění a evakuaci v případě, že by přese všechno došlo k jejich porážce.²⁶³

Pevnosti v prvních dvou liniích byly navíc velmi výhodně umístěny na vrcholcích hřebenů tyčících se na sever od Lisabonu, a tvořily tak po svém dokončení něco na způsob „přírodních hradeb“. Před pevnostkami na útočníky čekaly kromě palby děl i nejrůznější smrtící překážky, například „vlčí pasti“, což byly naostřené kůly umístěné ve vykopaných jámách zakrytých chrastím lehce posypaným zeminou. Mnoho údolí pod pevnostkami pak bylo zaplaveno vodou svedenou z okolních říček a potoků. Už na první pohled takové linie představovaly nepřekonatelnou překážku. Na projektu odhadem pracovalo až 10 tisíc dělníků, přičemž pevnosti byly schopny pojmout posádku 35 tisíc mužů. Wellington navíc vydal rozkaz přesunout veškeré portugalské civilní obyvatelstvo do bezpečí za liniemi. V Portugalsku tak nastal „malý exodus“, neboť za linie se nakonec přesunulo na 300 tisíc obyvatel.²⁶⁴

V celé zemi **Wellington** současně **nařídil praktikovat taktiku spálené země.** Massénovi se proto během pronásledování Wellingtona k Lisabonu povážlivě tenčily zásoby. Přesto věřil, že portugalské hlavní město snadno ovládne a Wellingtona buď porazí v polní bitvě, nebo jeho armádu donutí k urychlené evakuaci britským námořnictvem. V momentě,

²⁶² RES, Daniel. „Wellingtonovy linie“: zlom napoleonských válek? [online]. Citadelle.cz. Dostupné z: <https://www.citadelle.cz/novinky/wellingtonovy-linie.aspx> [cit. 14.7.2023].

²⁶³ Tamtéž.

²⁶⁴ Tamtéž.

kdy Masséna 14. října 1810 konečně stanul bezprostředně před liniemi Torres Vedras, byl proto v naprostém šoku a netušil, co si má nyní počít. Massénova slova, jež sdělil maršálu Neyovi: „*Nepřítel se před námi zakopal do země až po bradu... Vystavěl tři linie mohutných opevnění chránících Lisabon. Pokud se pokusíme napadnout první linii redut, i kdybychom ji dobyli, nepřítel před námi ustoupí za druhou... Osobně jsem třikrát objel po celé šíři první linii a všude jsem mohl vidět mohutné reduty a lesknoucí se děla... Nemyslím si, že by bylo momentálně vhodné pokoušet se nepřítele napadnout. Střet s ním by mohl zcela zničit naše naděje a způsobit obrat v současném dění. Nezbyvá nám než prozatím vyčkávat.*“²⁶⁵

Jednalo se tak o **další z francouzských neúspěchů poloostrovního tažení, který tentokrát vedl k definitivní ztrátě Portugalska**. Wellington díky liniím Torres Vedras ztratil necelých 1 500 vojáků²⁶⁶ během jediné ústupové bitvy, kterou s Massénou svedl na hřebeni Buçaco 27. září 1810²⁶⁷, kdy proti sobě stálo 26 tisíc Britů společně s 24 tisíci Portugalci proti 60 tisícům Francouzům. Všechny francouzské útoky byly po zuřivém boji odraženy a Wellington se poté spořádaně stáhnul za Torres Vedras.²⁶⁸ Masséna mohl s mizivými zásobami před liniemi tábořit jen po omezenou dobu.²⁶⁹ Nakonec se na jaře 1811 vydal na strastiplný ústup zpět do Španělska, při kterém přišel vinou hladu, nemocí a četných přepadení ze strany portugalské guerilly až o 30 tisíc mužů.²⁷⁰

V březnu 1811 byl Ney Massénou odvolán. Ney nutně potřeboval odpočinek, smysl války na Pyrenejském ostrově nechápal, i tak se několikrát vyznamenal a Portugalce, Brity i Španěly v několika v dílčích střetech porazil a způsobil jim těžké ztráty. Odvolání Neye nebylo pro vojáky dobrým signálem a vlastně předznamenalo začátek konce francouzského panství za Pyrenejemi. Masséna byl následně na hlavu poražen Wellingtonem v třídenní bitvě u Fuentes de Oñoro od 3. do 6. května 1811.²⁷¹ Šlo přitom o pokus francouzské armády o osvobození obleženého města Almeida. Masséna už posléze nikdy nedostal velení, 10. května 1811 byl odvolán z velení a postaven mimo službu, **Napoleon maršálu Massénovi přestal důvěřovat**. Naopak Ney a jeho schopnosti byly maximálně využity při ruském tažení, kterého se účastnil v roli klíčového velitele.²⁷²

²⁶⁵ Tamtéž.

²⁶⁶ KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie válčení*, s. 535.

²⁶⁷ Tamtéž.

²⁶⁸ Tamtéž.

²⁶⁹ RES, Daniel. „Wellingtonovy linie“: zlom napoleonských válek? [online]. Citadelle.cz. Dostupné z: <https://www.citadelle.cz/novinky/wellingtonovy-linie.aspx> [cit. 14.7.2023].

²⁷⁰ HOLMES, Richard. *Napoleonské války*, s. 44.

²⁷¹ KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie válčení*, s. 535–536.

²⁷² KOVARÍK, Jiří. *Maršál Ney: Napoleonův nejstatečnější*, s. 331–332.

Sebedůvěra a morální autorita Wellingtona díky úspěchu u Torres Vedras, což je příklad jedné z mála velmi úspěšných obran opevněné linie takového rozsahu v dějinách, značně vzrostly. Potíže se zásobováním, nemocnost vojáků a nedostatek obléhacího dělostřelectva však způsobily, že v krátkodobém horizontu nebylo možné počítat s žádnými velkými strategickými tahy ani z britsko-portugalsko-španělské strany. Záměr byl, že Almeida, Ciudad Rodrigo a Badajoz budou dobyty co nejdříve zpět, což by otevřelo cestu k bleskovým úderům na cíle jako Salamanka (originální španělský název města zní Salamanca) nebo Sevilla. Jasný průlom se však bezprostředně nezdařil, úspěch byl nakonec jen omezený a zbytek roku 1811 se nesl ve znamení neúspěchu a frustrace i pro Brity.²⁷³ Na konci roku se nicméně Wellingtonova situace zlepšila, když byla část francouzských vojsk stažena do Španělska k bojům o Starou Kastilii. Bylo také evidentní, že Napoleon v přípravách na ruské tažení nehodlá svému bratrovi na španělském trůnu přenechat žádné posily. Wellington měl na začátku roku 1812 v plánu dobýt pohraniční pevnost Ciudad Rodrigo²⁷⁴ a Badajoz²⁷⁵ (získány Soulttem v březnu 1811) přímo na hranicích Španělska a Portugalska a poté udeřit hlouběji na španělské území.²⁷⁶

Mezi francouzskými veliteli a maršály během celého tažení ve Španělsku byly velké rozdíly. Někteří bez císařského dohledu a s velkou obtížně kontrolovatelnou osobní mocí propadli nadměrné touze po penězích a majetku, pro kterou byli ochotni a schopni drancovat, loupit nejen u Španělů, ale okrádat přitom i vlastní vojáky. To je příklad zmíněného maršála André Massény, který se navíc v určitých etapách války více věnoval milenkám než samotnému velení armády. I proto nakonec upadl u císaře v nemilost.²⁷⁷ Drancováním klášterů a loupením uměleckých děl (hovoří se až o hodnotě jeden a půl milionů franků²⁷⁸) byl vyhlášený i maršál Soult, který si jinak počínal při správě území, v jeho případě šlo o Andalusii, poměrně dobře a zavedl civilní správu, opravoval a budoval, což vedlo k tomu, že v oblasti bylo bezpečno a obyvatelstvo nemělo důvod k živelné nenávisti jako v jiných oblastech.²⁷⁹

²⁷³ ESDAILE, Charles J. *The Peninsular War*, s. 340–341.

²⁷⁴ Ciudad Rodrigo bylo nakonec dobyto 20. ledna 1812. KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie válčení*, s. 537.

²⁷⁵ Badajoz byl dobyt 6. dubna 1812. Tamtéž, s. 537–538; BRUCE, Robert B. *Bojové techniky období napoleonských válek 1792–1815: vybavení, bojeschopnost a taktika*, s. 200–206.

²⁷⁶ HOLMES, Richard. *Napoleonské války*, s. 44.

²⁷⁷ K tématu ELBL, Pavel Benedikt. *Maršál Masséna: vzestup a pád „Miláčka Vítězství“*. Třebíč: Akcent, 2020. ISBN 978-80-7497-318-5; dále KOLEKTIV AUTORŮ. *Maréchaux d'Empire*, s. 27.

²⁷⁸ CHANDLER, David (ed.). *Napoleon's Marshals*. New York: Macmillan Publishing Company, 1987, s. 469. ISBN 978-0029059302.

²⁷⁹ KOLEKTIV AUTORŮ. *Maréchaux d'Empire*, s. 36–39.

Další velitelé si při správě území vedli obstojně a nešli naproti téměř všudypřítomné nenávisti, které jinak Francouzi na Pyrenejském poloostrově v tomto období čelili a byli právem považováni za okupanty. Ze strany Španělů byla válka také vždy vykreslována jako válka za nezávislost.²⁸⁰ Zdaleka nejschopnějším vysokým velitelem, který po všech stránkách při španělském tažení obstál, byl generál a později maršál Suchet. Právě díky obsazení Tortosy a Tarragony dne 8. července 1811 získal Suchet po zásluze maršálskou hůl. Stal se velitelem aragonského regionu a jako správce oblasti si vedl mimořádně úspěšně. Nastal zde ekonomický rozkvět, Aragonie byla zbavena banditů, došlo k obnově válkou zničené Zaragozy, **Suchet efektivně zorganizoval fungování veřejné správy**. Následně také 9. ledna 1812 porazil armádu generála Blakea a **dobyl Valencii**, za což od císaře obdržel titul vévody z Albufera dne 21. června 1812.²⁸¹ Poměrně schopně si z vojenského a organizačního hlediska vedl ve Španělsku také maršál Victor, který v některých bitvách díky taktickému umu a rozhodnosti obstál, naopak v některých byl také jasně poražen, a to zejména vinou vlastních chyb a prchlivého temperamentu.²⁸²

Francouzi se během španělského tažení nikdy nemohli soustředit jen na samotného Wellingtona a na poloostrově operující britský kontingent, ale museli čelit také španělským polním armádám a nepravidelným oddílům – tím byla celá mise ještě obtížnější a fakticky se jednalo o začátek konce. Nepočetná portugalská armáda se s pomocí Britů znovu postavila na nohy a Wellingtonovi se stala užitečným souputníkem. **Na španělském území, jak se na vlastní oči přesvědčil i sám Napoleon, byly malé armády poraženy a velké vyhladověny**. Doslova nedocenitelná zde byla především Wellingtonova mistrovská logistika (podpořená rychlostí relativně krátké plavby zásobovacích konvojů) a britská převaha na moři. Francouzi naopak žili z obsazeného území, čímž si zhoršovali vztahy s místním obyvatelstvem, které bylo již tak rozděleno. Někteří byli loajální k váhavému králi Josefovi, zatímco jiní stáli nesmlouvavě proti němu. I když měl Josef Bonaparte k dispozici zhruba 300 tisíc mužů ve zbrani, boje o nadvládu nad Andalusií a Katalánskem a o udržení kontroly nad komunikačními spojnici, jež vedly přes venkov plný guerillových jednotek, jej stály příliš mnoho sil.²⁸³

Na závěr této podkapitoly ještě zbývá uvést situaci Napoleonova španělského tažení roku 1812. Počátkem roku vedl Wellington armádu složenou z britských, portugalských

²⁸⁰ HOLMES, Richard. *Napoleonské války*, s. 44.

²⁸¹ KOLEKTIV AUTORŮ. *Maréchaux d'Empire*, s. 99.

²⁸² Tamtéž, s. 80–83.

²⁸³ HOLMES, Richard. *Napoleonské války*, s. 44.

a španělských jednotek z Portugalska do Francouzi okupovaného Španělska. Jeho tažení bylo součástí války proti Napoleonovi na Pyrenejském poloostrově. V červnu 1812 Wellington postoupil po stálém tlaku k Salamance kontrolované francouzskými jednotkami pod velením maršála Augusta Marmonta. Obě armády byly přibližně stejně silné (měly okolo 50 tisíc mužů)²⁸⁴, ale Marmont očekával příchod posil.²⁸⁵

Několik dní obě armády manévrovaly na dohled jedna druhé a snažily se získat výhodu. **22. července 1812 u Salamanky** Marmont usoudil, že má možnost odříznout Wellingtonovi ústupovou trasu do Portugalska. Francouzský velitel vydal rozkaz levému křídlu, aby provedlo obchvat pravého křídla Britů. Jeho vojáci proto vyrazili na západ po hřebeni táhnoucím se napříč přední linií Wellingtonovy armády. Tím došlo k oddělení těchto sil od zbytku francouzských jednotek. Wellington, který si uvědomil svou šanci, vydal rozkaz pěchotě, aby zahájila útok do kopce na západním konci hřebene. Když britská pěchota narazila na postupující Francouze, muži vyrazili k útoku na bodáky, zatímco jejich těžká jízda rozsévala šavlemi zkázu na francouzském levém křídlu. Marmont byl zraněn dělostřeleckou palbou. Francouzi zůstali bez velitele, ale dál kladli odpor. Pět z osmi francouzských divízi bylo nakonec zničeno. Po dalších prudkých bojích nicméně opustili bitevní pole. Wellington dosáhl i přes ztráty více než 5 tisíc mužů v bitvě významného vítězství²⁸⁶, které se stalo klíčovým bodem obratu ve válce za španělskou nezávislost. Ztráty Marmontovy armády dosáhly 14 tisíc mužů. Krátce poté byl zpod francouzské nadvlády osvobozen Madrid, což znamenalo osudové oslabení Napoleonovy moci nad Španělskem.²⁸⁷

3.2 Válka páté koalice a bitva u Wagramu

Jedním z negativních rysů, které s sebou nesla Napoleonova neomezená moc, byl fakt, že se celý systém opíral o vojenské úspěchy. Maršálové tak byli pro císaře velmi důležití, mezi sebou však leckdy neměli dobré vztahy, žárlili na sebe a málokdy dokázali efektivně spolupracovat, když nebyl na bojišti přítomen sám Napoleon. I jeho velitelské schopnosti však postupně klesaly, byly momenty, kdy trpěl nerozhodností, jeho brilantní analytické uvažování bylo více předvídatelné, než za jeho mladých let. Navíc se Napoleon dopustil chyby, kterou se sám zaklínal, že ji nesmí učinit, když několikrát vyjádřil úvahu ve smyslu: „*Nesmíme válčit příliš často, abychom naše dovednosti nepředali nepřítelům.*“ Výsledek

²⁸⁴ U spojenců se uvádí 52 tisíc mužů, u Francouzů 50 tisíc. KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie válčení*, s. 538–539.

²⁸⁵ KOLEKTIV AUTORŮ. *Bitvy, které změnilý svět*, s. 151.

²⁸⁶ KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie válčení*, s. 538–540.

²⁸⁷ KOLEKTIV AUTORŮ. *Bitvy, které změnilý svět*, s. 151.

neustálého válčení byl však ten, že se **úroveň armád odpůrců napoleonské Francie neustále zlepšovala a reformy přebíraly i podle francouzského vzoru.** Nejinak tomu bylo i v případě Rakouska, se kterým se Francie opětovně střetla v roce 1809.²⁸⁸

Rakousko se ani přes opakované porážky od revoluční, republikánské, a nakonec napoleonské císařské Francie ve všech ohledech nepoučilo, nicméně právě díky Napoleonově španělskému dobrodružství začala proválečně naladěná klika okolo hraběte Stadionu ovlivňující císaře Františka argumentovat, že když jsou početné a nejlepší jednotky Francie odveleny do Španělska, bude možné Francii rychle porazit a získat zpět ztracená území. Proti se stavěl arcivévoda Karel, protože věděl, že reorganizace rakouské armády²⁸⁹ ještě zdaleka není ukončena, **Rakušané byli již jinými vojáky než pod velením Macka o čtyři roky dříve,** ale stále jim chybělo odhodlání, které v sobě nesli mnozí francouzští vojáci. Mnoho Francouzů totiž stále vnímalo vlastní nasazení s odkazem na revoluci tak, že bojují za svoji zemi, toto povědomí se u branců bojujících za panovníky a šlechtu v tradičně feudálně ukotvených monarchiích mohlo rodit jen velmi těžko. I přesto je třeba připomenout, že Rakousko v letech 1806 až 1808 pod ministrem hrabětem Stadionem spustilo vlasteneckou propagandistickou kampaň, která měla pozvednout bojovou morálku. Ta se přitom odvolávala mimo jiné na slavnou českou minulost. Ve vojsku tak byly zakládány **dobrovolnické milice** (např. česká, moravská a mnohé jiné) a **zeměbrana** (Landwehr).²⁹⁰ Samozřejmě rozdílů ryze praktických z hlediska vojenského řemesla však zůstávalo mezi Francií a Rakouskem ještě mnohem více a v nadcházející válce se to také ukázalo.²⁹¹

První krok k válce učinilo Rakousko útokem na francouzského spojence Bavorsko. Rakousko pro válku disponovalo nejméně 190 tisíci muži, nová francouzská Grande Armée soustředěná v Podunají disponovala zhruba 175 tisíci muži, ale měla k dispozici další rezervy,

²⁸⁸ ŘEPA, Tomáš. *Jean-Baptiste-Jules Bernadotte – maršál odmítající monarchii, který se stal králem (1. část)*. Bulletin Československé napoleonské společnosti 88 (červenec 2021), s. 34. ISSN 1213-6999.

²⁸⁹ K tématu reorganizace rakouské armády a tažení roku 1809 dále BROUCEK, Peter. *Francouzský císař, české země, Rakousko a rok 1809*. In: BĚLINA, Pavel a ŠEDIVÝ, Ivan (eds.). *Napoleonské války a české země*, s. 106–115.

²⁹⁰ Dále k tématu HAMMER, Helmut. *Oesterreichs Propaganda zum Feldzug 1809. Ein Beitrag zur Geschichte der politischen Propaganda*. Mnichov: Zeitungswissenschaftliche Vereinigung, 1935; obdobně ZEHETBAUER, Ernst. *Landwehr gegen Napoleon. Österreichs erste Miliz und der Nationalkrieg von 1809*. Vídeň: Öbv/Firmensitz, 1999. ISBN 978-3215127502; obdobně v češtině FRANKENBERGER, Otakar. *Zeměbrana českých zemí v roce 1809*. In: OUVARD, Robert a SAMEK Jakub (eds.). *Bitva u Znojma a válka roku 1809*. Třebíč: Akcent, 2009, s. 115–198. ISBN 978-80-7268-649-0; obdobně i zdařilá bakalářská práce viz HOLAS, Václav. „...Nun regnet es Broschüren.“ *Strategie propagandy Rakouského císařství za války 1809*. Bakalářská práce. Praha 2012.

²⁹¹ ŘEPA, Tomáš. *Jean-Baptiste-Jules Bernadotte – maršál odmítající monarchii, který se stal králem (1. část)*, s. 35.

kteří mohla povolat.²⁹² Válka začala 10. dubna 1809 rakouským vpádem do Bavorska přes řeku Inn. Jednalo se po všech stránkách o jiné Rakousko než to z roku 1805. Pokrok byl znatelný téměř na všech úrovních, což se mělo na bitevním poli také projevit. V prvním momentu kampaně²⁹³ velel přímo na místě maršál Berthier, protože Napoleon byl na cestě původně až z bojiště od Somosierry ze Španělska a k bojové linii dorazil až 17. dubna. Mezitím byli Bavoři zatlačeni a Davoutovu 3. sboru hrozilo obklíčení, ze kterého se nakonec vyprostil a spojil se s dalšími francouzskými jednotkami. Davoutův sbor měl celkem k dispozici okolo 37 tisíc mužů, šlo tedy o poměrně značnou sílu, navíc i nadále zůstával jedním z nejelitnějších sborů celé napoleonské armády. Začátek rakouské kampaně roku 1809 však za zdařilý rozhodně z francouzské strany označit nešlo. Následně ale Davout opět prokázal výjimečné manévrovací schopnosti a využíval rakouských chyb, kdy měl vždy na paměti záměr celé armády a nenechal svůj sbor přečíslit, přestože proti němu stály poměrně mohutné rakouské síly několika sborů. Jen v bitvě u Teugn-Hausenu 19. dubna 1809²⁹⁴ zastavil a porazil celý rakouský sbor silami necelých dvou divízi.²⁹⁵

I v bitvě u Eggmühl (někdy se užívá také označení Eckmühl) 22. dubna 1809²⁹⁶ bojoval maršál Davout – vévoda z Auerstädtu samostatně. Jeho vytrvalost, rozhled, taktické mistrovství a osobní odvaha pomohly v úvodu této války stabilizovat bojiště tak, aby Napoleon mohl provést další strategická rozhodnutí a také zapojit jednotky francouzských spojenců v rámci Rýnského spolku, mimo jiné Bavorska a Saska. Naopak bratr císaře Františka – arcivévoda Karel v roli vrchního velitele rakouské armády nedokázal dosáhnout svého strategického cíle a nezničil a neodřízl žádný z francouzských sborů, naopak sám ztratil nejméně 60 tisíc mužů. Po bitvě u Řezna ustoupila rakouská armáda do Čech a další jednotky ustupovaly podél Dunaje. Jádro rakouské armády však i přes několik předchozích dílčích porážek zůstalo téměř nedotčené.²⁹⁷

Do boje měl nyní zasáhnout i saský sbor maršála Bernadotta o dvou saských divíziích posílený i o jednu divízi francouzskou. 13. května 1809 byla stejně jako před čtyřmi lety

²⁹² ELBL, Pavel Benedikt. *Maršál Bernadotte: z bitevního pole až na královský trůn*, s. 336.

²⁹³ K průběhu kampaně roku 1809 a jejím následkům pohledem rakouského historika Brouceka viz BROUCEK, Peter. *Von der Schlacht bei Deutsch Wagram und dem Gefecht bei Znojmo (Juli 1809) bis zum Frieden von Schönbrunn (Oktober 1809)*. In: KOTULÁN, Jaroslav a UHLÍŘ, Dušan (eds.). *Evropa 1805: sborník prací V. mezinárodního napoleonského kongresu konaného v budově veřejného ochránce práv*. Brno, 26. – 28. září 2005, s. 629–648.

²⁹⁴ KOLEKTIV AUTORŮ.: *Encyklopedie válčení*, s. 519.

²⁹⁵ ŠTOVÍČEK, Michal. *Železný maršál: Louis Nicolas Davout*, s. 164–170.

²⁹⁶ KOLEKTIV AUTORŮ.: *Encyklopedie válčení*, s. 519–520.

²⁹⁷ ŠTOVÍČEK, Michal. *Železný maršál: Louis Nicolas Davout*, s. 170–181.

obsazena Vídeň. Bernadotte u Lince zasáhl do bojů, ve kterých se shledal i s generálem Vandammem, který byl známý svou bouřlivou povahou a malým respektem k autoritám. S Bernadottem se však dobře znali, byli přáteli a dokázali efektivně spolupracovat. **21. a 22. května 1809**²⁹⁸ se však odehrála velmi krvavá **bitva u Aspern a Esslingu**²⁹⁹, ve které si Rakušané vedli dobře a Napoleon přecenil své síly. Tento střet byl první velkou Napoleonovou prohranou bitvou, 3. sbor maršála Davouta do ní nedokázal zasáhnout i kvůli několikrát Rakušany z ostrova Lobau v toku Dunaje zničeným mostům.³⁰⁰

Nešlo o fatální prohru, ale ukazovalo to nejen na těžkosti způsobené okolnostmi souvisejícími s přesunem armády a jejich nedostatečné koncentraci ve správný čas na správném místě, ale také na to, že se Rakušané od Napoleona z předchozích porážek dokázali naučit skutečně mnohé. **Rakušané** si touto bitvou získali Napoleonův respekt, **nedokázali** však **své vítězství využít**, zůstali stát na místě za Dunajem a **umožnili Napoleonovi přivolat posily** – stáhnout jednotky z celé Evropy, aby Rakušanům vrátil úder. **Toto střetnutí si také vyžádalo život statečného a velmi schopného maršála Lannese**, který si mohl dovolit jako jeden z mála s Napoleonem otevřeně nesouhlasit i ve vojenských záležitostech, protože se znali z mnoha tažení a byli dlouholetí přátelé.³⁰¹

Problematické na válčení v okolí Vidně u veletoku Dunaje během kampaně 1809 se ukázala právě omezená možnost překonání této velké, a navíc rozbouřené řeky. Tím, že Rakušané tuto slabinu odhalili, dokázali dostat pod tlak a přečíslení sbory, které se dostaly na severní břeh. Ty byly nakonec v této srážce nuceny ustoupit a Napoleon utrpěl první nepříjemnou a jasnou porážku v kariéře (byť blízko porážky byl už i u Marenga nebo Eylau), která stála život mnoho zkušených vojáků a výjimečného maršála Lannese. Tito vojáci se nedali snadno nahradit, císař však povolal všechny dostupné síly, vítanou posilou byla zejména příchozí italská armáda s 60 tisíci muži. Armáda se koncentrovala u Vidně a Napoleon už nechtěl dopustit žádné zbrklé překračování řeky jako u Aspern a Esslingu, ale vše pečlivě nachystat. Povolán byl i Bernadottův sbor z Lince, maršál i nadále žádal další a silnější francouzské jednotky a velitele, protože zkušeným okem viděl, že Sasové

²⁹⁸ KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie válčení*, s. 520.

²⁹⁹ Pro Rakušany šlo o bitvu u Aspern a pro Francouze u Essling.

³⁰⁰ ŠTOVÍČEK, Michal. *Železný maršál: Louis Nicolas Davout*, s. 183.

³⁰¹ Napoleon si s Lannesem dokonce tykal, zatímco se všemi ostatními maršály si po celou jejich kariéru vykal. I sám Napoleon byl jeho nešťastnou smrtí, kterou způsobila dělová střela a následná sepse po amputaci, velmi pohnut. KOLEKTIV AUTORŮ. *Maréchaux d'Empire*, s. 44–47.

nejsou spolehliví a postrádají patřičné zkušenosti. Napoleon postupně stáhl významné posily jak od německých spojenců, tak další sbory z Francie a Itálie.³⁰²

Na začátku července se tedy nezadržitelně schylovalo k další bitvě obřích rozměrů, která se nakonec odehrála u **Wagramu 5. a 6. července 1809**.³⁰³ Napoleon chtěl odčinit svoji porážku a napravit reputaci a Rakušané nechtěli ustoupit, když v květnu viděli že francouzská armáda je k poražení. Bernadottův saský sbor měl na začátku bitvy stát před Císařskou gardou, na ostrově Lobau se v předvečer bitvy natěsnilo obrovské množství vojáků z několika sborů. Po přechodu na širokou planinu na severním břehu Dunaje, kterému Rakušané tentokrát nijak odhodlaněji nebránili, se sbory začaly řadit podle Napoleonových instrukcí, Bernadottova saská jízda pod velením generála Gérarda se utkala s rakouskou těžkou jízdou a odrazila její nebezpečný pokus na proražení francouzské linie. Rakouská armáda arcivévody Karla byla seřazena ve výhodném obranném postavení na vyvýšenině za potokem Russbach a čekala na Francouze.³⁰⁴

Rakušané si mysleli, že 5. července se již významněji bojovat nebude, Napoleon však překvapivě zaútočil ještě k večeru na jejich formace. Bernadottovy obavy se u vsi Wagram (dnes Deutsch Wagram), která dala jméno celé bitvě, naplnily, když viděl, že jeho vojáci, kteří zaútočili, mají potíže a na několika místech ustoupili. Potíže však nebyly jen v rovině odhodlání nebo disciplíny, ale i v prostém faktu, že saské a rakouské uniformy měly stejnou bílou barvu a vojáci tak někdy zasáhli i vlastní jednotky, protože si nebyli jistí, o koho se přesně jedná. V noci se tak v saských řadách rozšířil zmatek, v jehož důsledku byl Wagram vyklizen. Bernadottova francouzská záložní divize generála Dupase navíc byla poslána k posílení jiného úseku francouzské linie u generála Oudinota. Bernadotte tak postrádal další zálohy, aniž by o tom byl zpraven. Navíc se maršál dopustil chyby, po Auerstädtu možná největší v celé jeho vojenské kariéře, že nechal vojáky, kteří se stáhli z Wagramu ustoupit i od strategicky velmi důležité vesnice Aderklaa, kterou měli držet jako výchozí postavení k útoku. Ten měl začít následující den ráno. Aderklaa okamžitě obsadili Rakušané, což se stalo další velkou nepříjemností, která musela být dalšího dne složitě napravována.³⁰⁵

³⁰² ŠTOVÍČEK, Michal. *Železný maršál: Louis Nicolas Davout*, s. 184–185.

³⁰³ KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie válčení*, s. 520–522.

³⁰⁴ LIVESEY, Anthony a HACKETT, John Winthrop. *Velké bitvy slavných vojevůdců*. Praha: Slovart, 1996, s. 100. ISBN 80-85871-77-7.

³⁰⁵ ELBL, Pavel Benedikt. *Maršál Bernadotte: z bitevního pole až na královský trůn*, s. 354–355.

Jinak však situace Grande Armée nebyla špatná, protože přes Dunaj se tentokrát dostalo skoro 160 tisíc mužů, Rakušané měli k dispozici jen asi 120 tisíc mužů a ocitli se tak ve výrazné nevýhodě. Bernadotte si v obou dnech bitvy osobně počínal statečně, ale saský sbor skutečně nedosahoval takových kvalit, aby se na něj mohl doopravdy spolehnout. Bernadotte byl z bojiště Napoleonem osobně odvolán³⁰⁶, což nesl velmi nelibě. **Klíčovou roli i v bitvě u Wagramu měl maršál Davout**, který měl opět k dispozici své tři „nesmrtelné divize“ Gudinovu, Morandovu, Friantovu, navíc posílené o jednu další divizi Puthodovu, poměrně početné jezdecktvo dvou dragounských divizí a jedné lehké divize a 120 děl. Dvě mohutné armády se střetly severně od Vídně za Dunajem u vyvýšeniny Wagram podle které byla bitva nazvána. Rakušané i Napoleon měli útočné plány. Wagram byla jedna z prvních bitev, kde se naplno využila dělostřelecká příprava před vlastním útokem. Pod Davoutem padl kůň, intenzita válečné vřavy byla nesmírná, bojovalo se více než 40 hodin. Rakušanům navíc nedorazily včas posily oddílů arcivévodky Jana.³⁰⁷

Davoutův sbor svůj úkol splnil a vyvýšeninu Wagram na pravém křídle nakonec dobyl obchvatem u Markgrafneusiedlu. **Po známém útoku obřího čtverhranu „MacDonaldovy kolony“ složené z osmi tisíc mužů byla bitva u Wagramu 6. července 1809 i za cenu obrovských ztrát rozhodnuta i na levém křídle a pro Francouze vítězně dobojována. Finálnímu útoku předcházela velká koncentrace a přeskupení francouzských dělostřelců**, kteří tento útok podpořili.³⁰⁸ Zde se jednalo o typický a často užívaný Napoleonův manévr v záměrných přesunech dělostřelectva do pozice, kde by dokázali efektivně zasáhnout koncentrovanou palbou v rozhodující moment bitvy. Tlak na celou rakouskou linii poté už byl dále neúnosný a arcivévoda rozhodl o ústupu směrem na sever. **Zde se poté u Znojma 11. července 1809³⁰⁹ odehrála závěrečná bitva celého tažení.** Nejtěžší boje se rozhořely u Dobšic, které byly během jednoho dne pětkrát dobytý a znovu ztraceny, aby je nakonec ovládli Francouzi. Těm postupně přicházely další a další posily. Nakonec již bylo rakouskému vrchnímu veliteli jasné, že nemůže Francouzům dále vzdorovat a požádal o příměří.³¹⁰

Mír mezi Francií a Rakouskem byl podepsán po dlouhém vyjednávání až 14. října 1809 v Schönbrunnu ve Vídni. Podle uzavřené smlouvy vyplatilo Rakousko válečné

³⁰⁶ KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie válčení*, s. 521.

³⁰⁷ ŠTOVÍČEK, Michal. *Železný maršál: Louis Nicolas Davout*, s. 194–196.

³⁰⁸ LIVESEY, Anthony a HACKETT, John Winthrop. *Velké bitvy slavných vojevůdců*, s. 107.

³⁰⁹ KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie válčení*, s. 522.

³¹⁰ MANFRED, Albert Z. *Napoleon Bonaparte*, s. 494.

reparace ve výši 85 milionů franků, zavázalo se snížit početní stavy své armády na 150 tisíc mužů a zřeklo se nezanedbatelných území včetně ilyrských provincií, které přešly pod francouzskou správu. **Napoleon** se navíc rozvedl s císařovnou Josefínou, která mu nedala potomka, a **požádal o ruku arcivévodkyně Marie-Louisy, dcery rakouského císaře.** V březnu 1810 bylo jeho žádosti vyhověno. **Manželka mu zakrátko porodila syna, kterého Napoleon ustavil králem Římským. Tím se mu konečně podařilo založit dynastii.** Napoleon, člověk pocházející ze skromných poměrů, dosáhl přiženěním do jednoho z nejstarobylejších rodů toho, že alespoň do jisté míry legitimizoval vlastní postavení samozvaného imperátora.³¹¹

Zajímavostí, která u popisu napoleonských válek nebývá až tak často akcentována je i fakt, že se **30. července 1809** vylodila britská expediční armáda na ostrově Walcheren s cílem dobýt Nizozemsko držené Francouzi. Načasování bylo zvoleno i s ohledem na předchozí rakouské porážky chybné. Hlavním cílem totiž bylo otevřít další frontu války páté protifrancouzské koalice, která však spěla nezadržitelně ke krachu. Velitelem výpravy byl sir John Pitt, hrabě z Chathamu, který měl za úkol dobýt Antverpy v Nizozemsku a umožnit plavbu spojeneckým lodím po řece Šeldě. Asi 39 tisíc vojáků a 15 tisíc koní spolu s polním a obléhacím dělostřelectvem překročilo Severní moře. Jednalo se o největší britskou výpravu za mnoho let, Wellingtonova armáda sloužící v tažení na Pyrenejském poloostrově byla menší. Přesto se u Walcherenu Britům nepodařilo dosáhnout žádného ze svých cílů. Dobyt byl jen samotný ostrov, který pak sloužil jako základna pro vojenské operace. Francouzům velel i přes předchozí Napoleonovo odvolání z bitvy u Wagramu poněkud paradoxně maršál Bernadotte, který si v tomto případě počínal rozhodně a kompetentně. Walcherenská kampaň zahrnovala jen málo bojů, ale velké ztráty způsobené nemocí – epidemií malárie. Z boje bylo během kampaně kvůli epidemii vyřazeno až 12 tisíc britských vojáků. Přestože během výpravy zahynulo více než 4 tisíce britských vojáků, v boji jich padlo pouze cca 100, ostatní podlehlí právě nemocem. Jednalo se o velký britský debakl, 9. prosince 1809 se zbytky expediční armády stáhly zpět do Velké Británie.³¹²

Zde je třeba připomenout i další **osudy maršála Bernadotta**, který se nakonec shodou okolností dostal po skončení války páté koalice **až na švédský královský trůn.** V roce 1810 švédská diplomacie vyslala své zástupce, aby jednali o míru i s Napoleonem. Následně bylo Švédsko nuceno přidat se k systému Kontinentální blokády proti Velké Británii a dalším

³¹¹ LIVESEY, Anthony a HACKETT, John Winthrop. *Velké bitvy slavných vojevůdců*, s. 107.

³¹² KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie válčení*, s. 522.

ústupkům. Švédské vládnoucí kruhy věděly, že po negativních zkušenostech s dosavadní vládnoucí dynastií potřebují v čele země silnou osobnost. Švédský stát se nacházel na rozcestí, někdejší významná velmoc s tradičně silnou armádou, která byla na vrcholu v 17. a na počátku 18. století, hrála druhé housle a do evropského dění aktivně nepromlouvala. Někdejší sláva však nebyla jeho obyvateli zapomenuta, mnozí z nich toužili po tom, aby se Švédsku vrátila důstojná role lva na severu Evropy. I kvůli těmto náladám vůbec mohlo dojít k tomu, že někteří významní švédští političtí aktéři začali pomýšlet nad možností pozvat do země některého z Napoleonových maršálů. Ve Švédsku nejznámějším byl právě Bernadotte, protože přátelské nakládání se zajatci v Lübecku v roce 1806³¹³, poměrně kladně přijímané působení a zejména administrativní schopnosti prokázané v roli guvernéra hanzovních měst na severu Německa a velení armádnímu sboru na pobřeží Baltského moře v tažení roku 1807, nebyly zapomenuty.³¹⁴

Postupně se vytvořila a dále narůstala skupina příznivců Bernadottovy kandidatury. Mnoho mladých švédských důstojníků se našlo i v ideálech Velké francouzské revoluce, řada z nich a další vlivné švédské osobnosti se mezi sebou dohodly, že nejvhodnějším by byl právě Bernadotte.³¹⁵ Svoji roli sehrálo paradoxně i to, že bylo všeobecně známo, že Bernadotte byl na Napoleonovi jedním z nejvíce nezávislých představitelů armády a k tomu diplomat.³¹⁶

V červenci 1810 se již otevřeně přetřásala možnost kandidatury maršála Bernadotta, ten se také nechal slyšet, že případný vyžadovaný přestup na luteránskou víru by pro něj nepředstavoval potíže. Nakonec se situace vyvinula tak, že už prakticky nefigurovalo ani žádné jiné jméno navrhované samotným Napoleonem, který si definitivně uvědomil, že nikoho, kdo by mohl být přijat ve Švédsku tak kladně jako Bernadotte, jednoduše ve svém okolí nemá. Napoleon se tak rozhodl využít svého vlivu, v tomto období, de facto pána Evropy a za Bernadotta se přimluvil. Žádnou přímou intervencí tentokrát neučinil a je možné, že i díky tomu byla volba Bernadotta později úspěšná. Pokud by se Napoleon za Bernadotta nepostavil, s nejvyšší pravděpodobností, by se nikdy švédským králem nestal. Nové jméno Jean-Baptiste Bernadotta znělo korunní princ Karel Johann, obdržel listinu, která ho zbavovala francouzského občanství a na cestu se tak vydával de facto již jako Švéd. S Bernadottem již ve švédské uniformě se na slavnosti rozloučili před jeho odjezdem i ostatní

³¹³ KOLEKTIV AUTORŮ. *Maréchaux d'Empire*, s. 35.

³¹⁴ ELBL, Pavel Benedikt. *Maršál Bernadotte: z bitevního pole až na královský trůn*, s. 389.

³¹⁵ KOLEKTIV AUTORŮ. *Maréchaux d'Empire*, s. 34–35.

³¹⁶ ŘEPA, Tomáš. *Jean-Baptiste-Jules Bernadotte – maršál odmítající monarchii, který se stal králem (2. část)*. Bulletin Československé napoleonské společnosti 89 (září 2021), s. 24. ISSN 1213-6999.

maršálové. O upřímnosti přátelských gest některých z nich lze jistě pochybovat. Jako přátelé by se dali označit snad jen s Neyem a Lefebvrem, Berthier skrytě a zejména Davout otevřeně jej naopak nesnášeli. Do Švédska dorazil korunní princ 20. října 1810.³¹⁷ Revoluční a napoleonské války umožnily vzestup muži, který královské zřízení nesnášel a bojoval proti němu, ten se však na základě mocenských změn, mohl sám stát králem a založit královskou dynastii, která vládne Švédsku dodnes. Skutečně fascinující příběh plný paradoxů, taková však byla převratná napoleonská doba.³¹⁸

3.3 Napoleonovo ruské tažení – katastrofa roku 1812

Rokem 1811 již naplno probíhaly přípravy na další nevyhnutelnou válku mezi Francií a jejími spojenci a Ruskem. Car Alexandr byl sice od míru v Tylži v roce 1807 formálně francouzským spojencem, ale jeho vztahy s Francií se neustále zhoršovaly a bylo jasné, že musí dojít k dalšímu střetu, který rozhodne o dalším směřování evropského kontinentu. Napoleon mezitím neustále válčil ve Španělsku a nedařilo se mu tuto nesmírně vyčerpávající válku ukončit. Ani sebelepší a sebezkušenější armáda nedokázala bojovat jak proti jiným armádám, tak proti nepřátelsky naladěným obyvatelům všude okolo, což vše dohromady navíc komplikovalo efektivní zásobování armád. Postupně se tak schylovalo k další válce na evropském kontinentu. Kontinentální blokáda, kterou Rusko závislé na britském obchodním loďstvu porušovalo, se ukazovala jako neúčinná. Přístavy díky blokádě chudly, což opět vyhrocovalo protifrancouzské nálady na územích obsazených francouzskými jednotkami nebo v zemích po předchozích porážkách donucených se k systému přidat.³¹⁹

Morálka spojeneckých jednotek Francie nebyla dobrá a přes všechna opatření, metodu cukru a biče, se nadále jen zhoršovala. Jediné skutečně loajální těleso, o které se Napoleon mohl opřít, byli rodilí Francouzi, a i zde postupně vyvstával problém s neochotou nováčků bojovat v neustálých válkách, množily se i případy dezerte. **Jednu z mála výjimek tvořili Poláci**, protože svůj boj v napoleonské armádě vnímali jako boj za svoji zemi a obnovu její nezávislosti ztracené po trojím dělení Polska. Prusové i Rakušané toužili po odplatě za předchozí porážky, ve Španělsku se i nadále bojovalo, vztahy s carským Ruskem se neustále zhoršovaly. Velká Británie zase byla ochotna opět štědrě podpořit kohokoliv ve válce proti Napoleonovi. Pro maršála Davouta tak byl v roli velitele Německé

³¹⁷ ELBL, Pavel Benedikt. *Maršál Bernadotte: z bitevního pole až na královský trůn*, s. 422.

³¹⁸ ŘEPA, Tomáš. *Jean-Baptiste-Jules Bernadotte – maršál odmítající monarchii, který se stal králem (2. část)*, s. 24–25.

³¹⁹ MANFRED, Albert Z. *Napoleon Bonaparte*, s. 508–509.

armády zřejmě nejdůležitější úkol pro roky 1811 a 1812 vycvičit nové vojsko a vštípit jim svoji pověstnou kázeň. Bylo potřeba mnoha nákladných, ale nezbytných útvarů jízdy. **Kvalita vojska však už nikdy nebyla taková jako u armády z roku 1805**, dvě třetiny tvořili branci bez válečné zkušenosti, což nešlo nahradit sebelepším výcvikem. Definitivně bylo jasné, že další válka je jen otázkou času, když **ruský car v závěru roku 1810 odstoupil od systému Kontinentální blokády**, a naopak uvalil clo na dovážené vybrané francouzské zboží (víno, další druhy alkoholu, hedvábí a luxusní výrobky).³²⁰

Pro pochopení dalších událostí je třeba připomenout i to, že v lednu 1812 došlo k další svévolné a veskrze zbytečné akci dobře dokumentující Napoleonovu nesoudnost a velikášství na sklonku jeho vlády, když bylo obsazeno Přední Pomořansko patřící Švédsku. Bernadotte jako švédský korunní princ poté usoudil, že Napoleon už ztratil veškeré zábrany a chce ovládnout celou Evropu bez ohledu na cokoliv, vstoupil proto do jednání s Ruskem a Velkou Británií a zejména v Rusku našel s carem rychle společnou řeč. Zde je třeba také připomenout, že se v letech 1808–1809 odehrála válka Ruska se Švédskem, ve které Švédové definitivně ztratili Finsko. Napoleon zaslal Bernadottovi memorandum požadující účast Švédska na válce s Ruskem a intenzivnější dodržování Kontinentální blokády. Nabízel za to právě na Rusku ztracené Finsko a další možná teritoria v Rusku a Německu a také finanční odškodnění. Bernadotte však ihned pochopil, že tento plán by byl jen pastí, do které by se Švédsko zatáhlo, císaři v odpovědi napsal, že chce připojit pouze Norsko a žádnou další expanzi neplánuje.³²¹

Obsazení Předního Pomořanska Švédsko nakonec nenechalo bez odezvy a vyhlásilo neutralitu v britsko-francouzské válce. Ihned poté se otevřely všechny švédské přístavy obchodní dopravě. Tím se Švédsko dostalo do otevřeného konfliktu s Francií. Bernadotte již v tento moment naplno jednal v souladu s úlohou švédského korunního prince, kterou zastával. Štěstím pro Švédy bylo, že možnost invaze z Francie byla téměř vyloučena, Francie po bitvě u Trafalgaru postrádala potřebnou námořní sílu a bylo jasné, že Švédsko by v boji nezůstalo osamoceno přesně podle hesla nepřítel mého nepřítele je mým přítelem a na pomoc by s nejvyšší pravděpodobností přispěchala britská válečná flotila. Na jaře 1812 tak již bylo jasné, že Švédsko se definitivně odpoutalo od Napoleonovy politiky.³²²

³²⁰ MATHES, William Lloyd. *The influence of Napoleon's continental system on Russian economy 1807–1811*. Master's thesis. Columbus: Ohio State University, 1955, s. 51–53.

³²¹ ELBL, Pavel Benedikt. *Maršál Bernadotte: z bitevního pole až na královský trůn*, s. 435.

³²² Tamtéž, s. 438.

Na počátku roku 1812 se začala naplno formovat napoleonská armáda pro ruské tažení. Maršál Ney dostal pod své velení nově zformovaný 3. sbor složený z mnoha národností a řady generálů, které maršál neznal. Bylo to více než 40 tisíc mužů, největší armáda, které kdy ve své kariéře Michel Ney velel. V červnu 1812 stál Davoutův sbor (v tomto tažení přejmenovaný na 1. sbor) u řeky Němen v síle nejméně 66 tisíc mužů. I pro něj to byla největší síla, které během své vojenské kariéry maršál Davout velel, i když přechodně měl pod svým velením i další jednotky. Každý voják měl povinnost nést si sebou zátěž přes 25 kg včetně 60 nábojů, materiálu pro táboření a základní náhradní ošacení.³²³ Celkově bylo k tažení určeno přes 400 tisíc mužů bojových jednotek a minimálně 200 tisíc příslušníků zásobovacích a ženijních jednotek. Od dob Římské říše světlo světa nespátřila větší armáda.³²⁴

24. června 1812³²⁵ se vydala nová Grande Armée **na pochod do Ruska**, překročením hraniční řeky Němen se měla napsat další kapitola napoleonských válek a světových dějin.³²⁶ Konflikt, který tímto aktem započal, šlo označit za osudový, kdy vítěz bere vše a poražený vše ztrácí. Tato válka proti sobě postavila téměř všechny národy Evropy, Napoleonova armáda měla sice k dispozici zmíněných **nejméně 600 tisíc mužů**, ale Francouzů byla maximálně polovina z tohoto počtu, jinak šlo o nesourodou masu mnoha národů a politických celků. Na straně císaře stály z donucení i kontingenty mocností, které v minulosti porazil – Rakouska a Pruska, ale také řada dalších spojenců z německy mluvících zemí a také mnoho Poláků, kteří jako jedni z mála z cizích národů pod císařem bojovali dobrovolně a s odhodláním, protože stále doufali v obnovu polského státu. Bez mnoha přesvědčivých vítězství na kontinentu, z nichž nejoslavnivější byla bitva u Slavkova, by Napoleon jen těžko mohl na takové tažení vůbec pomýšlet. Protože už se ale jeho ambice přestaly vymykat skutečným možnostem Francie, bylo jasné, že příběh, který se onoho léta 1812 začal odehrávat, bude provázet mnoho paradoxů. Velet tak obrovské mase vojáků po řadu měsíců se nakonec ukázalo **neřešitelným problémem i z logistického hlediska**, nejen s ohledem na obtížnější koordinaci jednotlivých sborů mnohdy vzdálených velké vzdálenosti od zásobovacích uzlů. Jednalo se tedy i o **podcenění ruského terénu**.³²⁷

³²³ ŠŤOVÍČEK, Michal. *Železný maršál: Louis Nicolas Davout*, s. 252.

³²⁴ HRYCH, Ervín. *Velká kniha vojevůdců, bitev a zbraní*, s. 447.

³²⁵ ŠVANKMAJER, Milan. *Dějiny Ruska*. Praha: Lidové noviny, 2004, s. 222. ISBN 80-7106-658-3.

³²⁶ Napoleonovo ruské tažení roku 1812 v pojetí sovětské historiografie viz TARLE, Jevgenij Viktorovič. *Napoleonovo tažení na Rus 1812*. Praha: Naše vojsko, 1950.

³²⁷ MANFRED, Albert Z. *Napoleon Bonaparte*, s. 527–528.

Obrovský problém dělalo vojákům také nezvyklé ruské klima, vydatné a vytrvalé deště měnily už tak špatné prašné cesty v záplavu bahna a zpomalovaly postup napoleonské armády. Rychlé změny teploty a také epidemie úplavice, která propukla naplno. Ruská armáda se střetům snažila vyhýbat a uplatňovala taktiku spálené země.³²⁸ Na této ústupové strategii také spolupracovali původně prusí štábní důstojníci. Až s tím, jak se francouzské jednotky přibližovaly k Moskvě, tak střetů přibývalo. Ruští vojáci přitom bojovali se svojí proslulou houževnatostí. Na francouzské straně přitom patřili k nejkvalitnějším jednotkám především rodilí Francouzi nebo Poláci, ne všichni sdíleli nadšení z ruského tažení, což se týkalo zejména francouzských spojenců v tomto boji – Rakušanů a Prusů.³²⁹

23. července 1812 se odehrála menší taktická bitva u Mogileva, maršál Davout neměl k dispozici své tři „nesmrtelné divize“, na které byl zvyklý, i tak boj skončil francouzským vítězstvím, kdy několikrát Davout osobně v první linii řídil obranu proti opakovaným ruským útokům. Smolensk byl po boji a následném ruském ústupu obsazen 19. srpna. Velkým neštěstím se stalo smrtelné zranění generála Gudina, kterého měl Davout velmi v oblíbenosti a na kterého se vždy mohl spolehnout. Dělová koule mu utrhla nohu a po třech dnech po amputaci zemřel. Po bitvě u Smolenska nastal okamžik váhání, zda obrovská armáda složená z mnoha kontingentů (jak již bylo zmíněno zdaleka ne všech spolehlivých) má pokračovat v tažení dál. Armáda se nakonec pohnula dále na východ. Ruské síly po odvolání Barclaye de Tolly a pod sjednoceným velením Kutuzova se rozhodly postavit se na odpor u vesnice Borodino.³³⁰

Střetem nebývalých rozměrů s nesmírně tragickou bilancí se tak stala **7. září 1812** právě **bitva u Borodina**.³³¹ Francouzi je toto střetnutí nazýváno bitvou na řece Moskvě, čímž je myšlen stejnojmenný vodní tok protékající krajinou bojiště.³³² Na obou stranách se bitvy účastnilo hodně přes 100 tisíc mužů.³³³ Maršál Davout v předvečer bitvy navrhoval hluboký obchvat silou všech svých pěti divizí. Napoleon tento návrh zamítnul, protože se obával, že by si manévry tak početného vojska Rusové všimli a zaútočili na oslabený střed francouzské linie, případně by začali opět ustupovat, což Napoleon nechtěl dopustit, naopak chtěl Rusy vtáhnout do rozhodující bitvy. Z bitvy se posléze stala známá jatka svojí nesmyslností

³²⁸ FERRO, Marc a LENDEROVÁ, Milena. *Dějiny Francie*, s. 191.

³²⁹ HOLMES, Richard. *Napoleonské války*, s. 50.

³³⁰ ŠTOVÍČEK, Michal. *Železný maršál: Louis Nicolas Davout*, s. 263–266.

³³¹ KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie válčení*, s. 526–527.

³³² Pro vysvětlení řeka Moskva je francouzsky Moskova, zatímco město Moskva Moscou. Proto je Francouzi tato bitva nazývána jako bataille de la Moskova.

³³³ ELBL, Pavel Benedikt. *Generál Bagration: legenda ruské armády*, s. 428.

připomínající horor u Jílového z roku 1807. Jednalo se o největší a nejkrvavější jednodenní bitvu napoleonských válek.³³⁴

Maršál Davout utrpěl zranění hned na počátku střetnutí okolo 7. hodiny ranní, kdy pod ním zahynul kůň zasažený dělovou koulí a on při pádu na chvíli ztratil vědomí. Posléze však sám vstal. Raněných a padlých generálů a důstojníků bylo však toho dne na obou stranách skutečně mnoho. Bojovalo se o opevněné reduty (s přezdívkou Bagrationovy fleše), které několikrát vystřídaly během boje majitele. Davoutův ani Neyův sbor nedokázaly ruskou linii prorazit. Maršál Murat také opakovaně útočil se svým jezdeckem a prokazoval velkou statečnost. Na francouzské straně se obzvláště tvrdě a houževnatě projevovali Poláci, kteří stáli proti svým odvěkým rivalům Rusům. Davout sám byl opět raněn a posléze už nemohl velet ze sedla koně, své vojáky však neopustil ani tak a v blízkosti zdravotnického vozu zůstal v přední linii. Po zásahu dělovou koulí, která mu rozdrtila pánevní kost, byl smrtelně raněn i Davoutův náčelník štábu brigádní generál Romeuf. S maršálem spolu bojovali téměř nepřetržitě od roku 1803.³³⁵

Ruské levé křídlo nakonec bylo v bitvě zatlačeno a ruská armáda byla z velké části zničena. Napoleon v této bitvě Davouta nenechal bojovat dle jeho schopností a svázal mu ruce, nejen tím, že zvolil taktiku vedoucí k obrovskému krveprolití, ale také tím, že mu odebral jeho nejlepší jednotky a žádné další mu oplátkou nesvěřil. Zraněný maršál pak jen viděl, jak kolem něj umírají schopní důstojníci a jak se jeho vojáci rvou jako lvi a čelí jednomu ruskému protiútoků za druhým. **Provedení útoku francouzského středu proti opevněným ruským pozicím v bitvě u Borodina se očekávaně změnilo v jatka – krvavou přetahovanou bez jasného vítěze.** Maršál Ney útočil v tomto směru a prokázal obrovskou chladnokrevnost a statečnost, inspiroval své muže v přední linii a požadoval po Napoleonovi i nasazení mladé gardy, aby mohl Rusy dorazit. To však bylo odmítnuto se zdůvodněním, že jde o poslední zálohu, kterou Napoleon disponuje. Celý střet probíhal za nekončícího dělostřeleckého souboje, což ztráty neuvěřitelně znásobovalo. Na ruské straně padl i velitel 2. ruské armády kníže Bagration, který se vyznamenal u Slavkova a v dalších bojích.³³⁶ Až do roku 1914 a bitvou na Marně navíc zůstalo Borodino nejkrvavější bitvou lidských dějin. Zahynulo kolem 80 tisíc vojáků z obou armád během jediného dne. Cesta

³³⁴ ŠTOVÍČEK, Michal. *Železný maršál: Louis Nicolas Davout*, s. 267–268.

³³⁵ Tamtéž, s. 270.

³³⁶ K osudu knížete Bagrationa více ELBL, Pavel Benedikt. *Generál Bagration: legenda ruské armády*, s. 448.

na Moskvu sice byla otevřena, výkvět francouzské armády však zůstal v mnoha případech ležet okolo Borodina.³³⁷

Po bitvě u Borodina **14. září 1812 Francouzi obsadili Moskvu**, která byla buď záměrně zapálena nebo šlo o důsledek chaosu, který na místě panoval. Nabídka k příměří a uznání porážky od cara však nepřišly. Grande Armée rychle slábla a zálohy se ztenčovaly, naopak ruská armáda přijímala další a další brance, kteří sice nebyli zkušenými válečníci, ale byli odhodlaní a houževnatí, pomáhalo jim vědomí, že brání svoji vlast. Efektivní ruská taktika spálené země nesla své ovoce a francouzská armáda i kontingenty spojenců se postupně vyčerpávaly a rozkládaly, vojáci kradli a loupili, aby vůbec přežili. Po Borodinu bylo mnoho nejlepších důstojníků zraněných a nebyli schopni hned velet. Francouzská morálka se zhoršovala, vojáci spojeneckých armád se navíc stávali nespolehlivými.³³⁸

V této atmosféře armáda dorazila do Moskvy, která se však stala pastí, Rusové sami město zapálili a zásoby pro vojáky se povážlivě tenčily, naopak se množily **útoky na zásobovací linie a partyzánská válka**. Nabízelo se jen několik málo možností, jak postupovat dál. Tažení na Petrohrad nebo návrat ke Smolensku či Minsku. **Napoleonova zásada, že válka musí živit válku, v Rusku neplatila**, obrovská plocha řídké zalidněné země nenabízela možnosti zaopatření jako podstatně civilizovanější střední nebo západní Evropa. Grande Armée musela zpět z Moskvy a byla nucena **19. října 1812**³³⁹ zahájit vyčerpávající ústup, na kterém byla vystavena neustálým přepadům a nájezdům kozáků, situace se v mnohém podobala španělské zkušenosti s tím, že zde ještě panovalo drsné klima, zima, které provázely nemoci a strašlivé strádání. Původní záměr ustupovat jižní trasou po zablokování ruskými silami nemohl být realizován. Nashromážděná kořist byla postupně poztrácena, jak ve zhoršujícím se počasí umírali koně po stovkách.³⁴⁰

Napoleonská armáda byla v Rusku poražena a prakticky zničena z řady důvodů, odhodlání ruských vojáků bylo jen jedním z mnoha. Neyův 3. sbor měl v okamžiku opuštění Moskvy 18. října 1812 již jen 10 tisíc mužů, tedy pouhou čtvrtinu původního stavu. Ještě horší strádání a další tvrdé boje teprve na maršála čekaly cestou zpět do Francie. Vojáci míjeli své dosud nepohřbené kamarády a spolubojovníky na bitevním poli u Borodina, celý kraj byl zničený. Cílem bylo přezimování ve Smolensku. Zkáze Grande Armée už ale nešlo

³³⁷ KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie válčení*, s. 527.

³³⁸ DUPUY, Richard Ernest a DUPUY, Trevor Nevitt. *Historie vojenství. Díl 2. Od roku 1700 do války v Perském zálivu*. Praha: Forma, 1997, s. 843. ISBN 80-7213-008-0.

³³⁹ Tamtéž.

³⁴⁰ ŠTOVÍČEK, Michal. *Železný maršál: Louis Nicolas Davout*, s. 276.

zabránit, sbory byly příliš izolovány při svém ústupu, což Rusové dovedně využívali. Ústup se měnil v útěk a ani Davoutův sbor už neměl svou pověstnou disciplínu, vojáci chtěli hlavně zpět do bezpečí. 3. listopadu 1812 se odehrála bitva u Vjazmy³⁴¹, kde mohly ruské přesile vzdorovat pouze malé části zbývajících bojeschopného vojska. Jádro svého sboru nakonec Davout zachránil, šlo tedy o strategické vítězství, přestože se jednalo o ústupové boje, které jsou vždy spíše symbolem porážky. Již na konci října s nástupem zimy začalo mrznout, 5. listopadu začal padat první sníh a situace se ještě více zhoršila.³⁴²

Ustupující francouzská armáda byla velmi roztažená a svým pomalým pohybem přímo vybízela k útokům a pokusům o její rozdělení a následné zničení. Pochod mrazem a sněhem si vyžádal na vojácích další krutou daň. Rozklad vojska se nadále šířil, někdy už vojáci ani neposlouchali rozkazy. Napoleon několikrát vybuchl a zahrnoval maršály výčitkami, za porážku v ruském tažení však byl odpovědný zejména on sám a jeho velikášství. Rusové neustále doráželi, přičemž Neyův sbor uzavíral celou armádní kolonu. Maršál Ney byl neustále se svými vojáky a snažil se je povzbuzovat. Smolensk jejich naděje zklamal, protože byl kompletně vydrancován a nezůstaly v něm dostatečné zásoby. 17. listopadu 1812 maršál Ney jako poslední opustil Smolensk, který byl z velké části vyhozen do vzduchu. Tento pozdní ústup se většině vojáků měl vymstít. Celkem 6 500 zbývajících vojáků svého maršála následovalo, ale byli již obklíčeni početnějšími ruskými jednotkami a celý kraj ovládala kozácká jízda. **Maršál Ney se však odmítl vzdát a se zbytkem mužů se pokusil probít. Svoji odvahou získal i respekt a úctu nepřítel.** Probít se k císaři nakonec povedlo jen asi 1 500 mužů včetně samotného maršála.³⁴³

Jeho odhodlání, které vedlo k tomu, že překonal všechny nástrahy podnebí i útočících Rusů na všechny hodně zapůsobilo. Armádu však čekal ještě přechod přes řeku Berezinu a **bitva u Bereziny** s tím spjatá mezi 26. a 29. listopadem 1812. Napoleon předstíral přechod řeky u Borisova, vybudoval však mosty 13 km proti proudu i za cenu životů mnoha obětavých ženistů, které mu umožnily únik i když značná část francouzské armády byla zničena, velké množství opozdílů bylo zajato a převážná část zbraní a vozů ztracena. Obklíčení se však Rusům nezdařilo. Každá ze stran v této krvavé a závěrečné bitvě ruského tažení ztratila na 15 tisíc vojáků.³⁴⁴ Kutuzov se během střetnutí projevoval spíše opatrně a držel se dál

³⁴¹ KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie válčení*, s. 527–529.

³⁴² ŠTOVÍČEK, Michal. *Železný maršál: Louis Nicolas Davout*, s. 284.

³⁴³ KOVAŘÍK, Jiří. *Maršál Ney: Napoleonův nejstatečnější*, s. 373–374.

³⁴⁴ KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie válčení*, s. 529.

od Napoleona. V této bitvě se maršál Ney vyznamenal protiútokem, kterým získal čas pro většinu zbývajících armády k překročení řeky.³⁴⁵

Napoleon svoji armádu opustil 7. prosince 1812 a spěchal do Paříže. Mnoho maršálů se tím cítilo zrazeno. Ney však i nadále vytrval v boji a kryl ústup jednotek. Kvůli strádání, neléčeným zraněním a velkému mrazu ztráty i nadále narůstaly.³⁴⁶ Hraniční řeku Němen překročil Michel Ney jako jeden z posledních a získal také novou přezdívku – „Hrdina ústupu“. Po návratu do Paříže obdržel maršál Ney od Napoleona titul kníže Moskevský (prince de la Moskova). Název byl zvolen ne podle města, ale řeky Moskvy, podle které pojmenovali Francouzi bitvu u Borodina – bitvu na Moskvě. Všichni věděli, že je to titul těžce vydobytý a blahopřání byla v tomto případě více než upřímná.³⁴⁷

Napoleon se ani po porážce v Rusku nechtěl svého v mnoha válkách pro Francii vybojovaného velmocenského postavení vzdát, celou Francii tak zachvátily přípravy k další válce. Maršál Davout přitom opět ukázal své organizační dovednosti při organizování obranných postů a přípravě na další budoucí střet. I díky jeho působení tak byly některé pevnosti³⁴⁸ připraveny na další válku po ústupu z Ruska. Jinak byla ovšem morálka dál na nízké úrovni a na územích, kde považovali Francouze za okupanty, se šířily nepokoje. Maršál několik z nich osobně potlačoval a viníky trestal. Polsko bylo dalším ústupem de facto obětováno a pro maršála to byla další hořká pilulka, protože si Poláků za jejich statečnost a odhodlání bojovat po boku Francouzů velmi považoval, naopak dlouhodobě nedůvěřoval všem Němcům, ze strategických důvodů tak byla i vyhozena do povětří část mostu v Drážďanech.³⁴⁹

³⁴⁵ KOVAŘÍK, Jiří. *Maršál Ney: Napoleonův nejstatečnější*, s. 375–377.

³⁴⁶ Maršál sám přišel skoro o všechny vlasy a nezdar celého tažení jej nepochybně poznamenal i psychicky přes veškerou vrozenou a léty válečných útrap také získanou odolností čelit všem nesnázím.

³⁴⁷ Tamtéž, s. 385–386.

³⁴⁸ K vývoji pevnostního stavitelství včetně postupů při obléhání DUFFY, Christopher. *Kámen a oheň: bastionová pevnost, její zrod a vývoj v dějinách pevnostního válečnictví*. Brno: Books, 1998. ISBN 80-7242-002-X.

³⁴⁹ ŠTOVÍČEK, Michal. *Železný maršál: Louis Nicolas Davout*, s. 297–298.

4 NAPOLEONSKÉ VÁLKY 1812–1815

To, že napoleonské války neměly vliv jen čistě na Evropu, se ukázalo i na britsko-americké válce, která se odehrávala v jejich stínu a kterou je třeba také alespoň stručně připomenout. Roku 1783 dosáhly někdejší britské kolonie v Severní Americe ve válce probíhající od roku 1775 uznání nezávislosti na Britech pod názvem Spojené státy americké – USA. Vypuknutí Velké Francouzské revoluce vedlo k dalším sporům mezi oběma zeměmi, neboť USA obchodovaly s revoluční i napoleonskou Francií, zatímco Velká Británie s ní vedla válku. Napoleon ještě v roli konzula odprodal území Lousiany v roce 1803 USA i z důvodů vědomí další blížící se nákladné války. **Rozloha USA se tímto krokem zvětšila na dvojnásobek.** Roku 1810 Napoleon podnikl kroky ohledně exportu obchodního zboží, kterými se podílel na vzniku další britsko-americké války. Americkým loďím byla vlastními zákony po jistou dobu povolena obchodní výměna s veškerými zeměmi kromě Francie a Velké Británie a čekalo se na další vývoj. Napoleon nakonec svolil, že nebude své obchod omezující dekrety uplatňovat i na americké lodě. Na tahu tak byli nyní opět Britové. Kromě samotného otálení, kdy se čekalo na obdobné rozhodnutí jako u Francie navíc britská Royal Navy velmi popudila americké „válečné jestráby“, když začala zastavovat americké lodě a hledat zde dezertéry.³⁵⁰

V reakci 18. června 1812 vyhlásily USA Velké Británii válku. Britská strana těžila ze své vstřícnější politiky vůči indiánům, která byla hlavním důvodem, že většina indiánů účastnících se války bojovala na její straně (včetně zbytků Tecumsehovy aliance), Američané zase z toho, že většinu britské pozornosti i zdrojů poutaly zpočátku napoleonské války. Britská vojska dobyla velkou část Michiganu, zatímco americký vpád do Horní Kanady skončil 13. října 1813 v bitvě na Queenston Heights, kterou Britové, i přes smrt svého schopného a oblíbeného velitele Isaaca Brocka, drtivě vyhráli. Tyto úspěchy následně znehodnotila smrt indiánského náčelníka kmene Šóniů Tecumseha bojujícího na britské straně v bitvě na řece Thames a americké vítězství na Erijském jezeře, což vedlo k tomu, že Britové ustoupili do Horní Kanady. Později se Američané dvakrát neúspěšně pokusili dobýt Dolní Kanadu. Bitvou na Champaignově jezeře se jim podařilo potvrdit svou převahu nad velkými jezery, zatímco Britové obsazovali některé menší přístavy. Nakonec se ukázalo, že ani jedna strana nedokáže získat rozhodující převahu, a tak byl 24. prosince 1814 uzavřen Gentský mír, jenž potvrdil status quo.³⁵¹

³⁵⁰ HOLMES, Richard. *Napoleonské války*, s. 48.

³⁵¹ Detailně k průběhu války viz KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie válčení*, s. 565–572.

4.1 Závěr španělského tažení 1812–1814

Španělské tažení vstoupilo rokem 1812 do své závěrečné fáze. Válka pojmenovaná „španělský vřed“ byla jedním z hlavních faktorů pozdějšího Napoleonova pádu. Konflikt odčerpával francouzské vojenské prostředky, kterých bylo nutně zapotřebí jinde. Tažení, jehož průběh byl na obou stranách provázen brutálními výstřelky, bylo dokonalým příkladem partyzánské války. **Španělští guerrilleros** (španělský název pro tyto partyzánské bojovníky) dosahovali v této kruté válce pod vedením svých lidových vůdců a velitelů jako byli Francisco Espoz y Mina, Juan Martín Díez zvaný El Empecinado (v překladu: Neohrožený), Julián Sánchez García zvaný El Charro (v překladu: Čaroděj) a dalších skvělých úspěchů v boji s Francouzi. Později splynuli s královskou armádou vedenou královskými důstojníky a ztratili tak svou původní efektivitu. Typické byly téměř spontánní reakce obyvatelstva na invazi a vojenské problémy, jimž musely čelit útočné síly i pravidelné cizí jednotky, jež pomáhaly obráncům. Válka také znovu připomněla důležitost námořní moci, kdyby Velká Británie neovládala moře, nemohli by její vojáci přistát na Pyrenejském poloostrově a nemohli by tam být ponecháni tak dlouho, než dosáhli konečného vítězství. Vše navíc umocnily vojevůdcovské schopnosti Wellingtona, který na bojišti opakovaně prokázal své kvality, a to mnohdy i v obtížných podmínkách. Po lednovém dobytí pevnosti Ciudad Rodrigo a červencové porážce francouzských sil v bitvě u Salamanky **Wellington obsadil 12. srpna 1812 Madrid**, kde získal mnoho zásob.³⁵²

Ve Španělsku i přes Napoleonovy přípravy na ruské tažení zůstávalo v roce 1812 přes 230 tisíc francouzských vojáků, zatímco Wellington měl kolem 70 tisíc vojáků anglických a portugalských vojáků řádné armády. Francouzské síly ovšem byly rozděleny do pěti armád, jejichž velitelé se často osobně nesnášeli, a museli kromě Wellingtona bojovat také s pravidelnými a guerillovými španělskými oddíly, nedokázali tedy přitom efektivně koncentrovat své síly, které by jinak na rozdrčení protivníkových sil bez problémů dostačovaly. Wellington ovšem v průběhu tažení roku 1812 sám váhal, zda zaútočit proti Soultovi na jihu nebo proti Marmontovi na severu. To vyvrcholilo zmíněným britským vítězstvím v bitvě u Salamanky. Po obsazení Madridu se však Wellington znovu na čas dostal do potíží, obléhání Burgosu totiž skončilo neúspěchem.³⁵³

³⁵² DUPUY, Richard Ernest a DUPUY, Trevor Nevitt. *Historie vojenství. Díl 2. Od roku 1700 do války v Perském zálivu*, s. 849–851.

³⁵³ HOLMES, Richard. *Napoleonské války*, s. 56.

Obléhání začalo 19. září 1812, ztěžoval je však naprostý nedostatek těžkého dělostřelectva. Stejně vážný byl i nedostatek ženistů. I když se podařilo dobýt některé části vnějších obranných postavení, postup zpomaloval tuhý odpor včas posílené posádky a silný déšť, který zaplavil zákopy obléhatelů. Zprávy, že se k Burgosu blíží francouzské posily, přiměly nakonec Wellingtona 21. října 1812 k ukončení obléhání a k ústupu směrem na Portugalsko. Spojenecké ztráty přitom představovaly přes dva tisíce mužů, zatímco Francouzi ztratili necelých 700 padlých, zraněných a zajatých.³⁵⁴

Na jaře 1813 bylo ve Španělsku i přes debakl Grande Armée v ruském tažení stále přes 200 tisíc francouzských vojáků, kteří však již neměli žádné vyhlídky na další posílení.³⁵⁵

Poslední velkou bitvou celé války se stalo střetnutí u baskické Vitorie 21. června 1813. To už Josef Bonaparte přechal ze Španělska a jeho doprovodné oddíly byly u hlavního města Baskicka nuceny se střetnout s přesilou španělsko-portugalsko-britské armády pod Wellingtonovým vedením.³⁵⁶ Spojenecká armáda, čítající na 79 tisíc mužů, zaútočila západně od města Vitoria na asi 66tisícovou armádu Josefa Bonaparta, který rozhodně nebyl schopný vojevůdce. Francouzské pozice chránily na jihu výšiny La Puebla a na západě a severu řeka Zadorra, žádný z mostů nebyl zničen. Josef rozestavil své síly do tří paralelních linií směřujících k severu, odkud předpokládal útok.³⁵⁷

Během střetů, které probíhaly celé dopoledne, zatlačily Wellingtonovy vzájemně se podporující útočné kolony postupně první dvě francouzské linie zpět k Vitorii. Třetí linie se musela chvatně přeorganizovat, aby čelila křídelnímu útoku spojenců, který ohrozil Vitorii od severu a hrozil také přerušením silnice do Bayonne. Tedy do místa, kde celé nešťastné španělské tažení vlastně začalo. Protože během odpoledne vzrůstal spojenecký tlak, francouzské síly pod krycí palbou své dobře řízené artilerie neustále ustupovaly, pak se však nakonec zhroutily se ztrátou 8 tisíc mužů. Po Francouzech zůstalo mnoho kořisti, mnoho děl, zásobovacího trénu a odhadem 1 milion liber. To vedlo k britskému drancování, než byl zase obnoven pořádek. Josef Bonaparte musel prchnout. Počet obětí na straně spojenců dosáhl téměř 5 200 vojáků.³⁵⁸

³⁵⁴ KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie válčení*, s. 540.

³⁵⁵ HOLMES, Richard. *Napoleonské války*, s. 56.

³⁵⁶ CHALUPA, Jiří. *Dějiny Španělska*, s. 300.

³⁵⁷ KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie válčení*, s. 540.

³⁵⁸ Tamtéž, s. 540–541.

Bitva u Vitorie znamenala zhroucení francouzské vlády ve Španělsku a tím šlo o rozhodující bitvu španělské války za nezávislost. **Spojenci následně po tuhých bojích překročili Pyreneje.** Symbolickou tečku za celým tažením udělala bitva u Toulouse 10. dubna 1814, která byla vlastně už zcela zbytečná, protože na konci března pod spojeneckým tlakem z východu již kapitulovala Paříž. Přesto se střetlo Wellingtonových 50 tisíc mužů se zhruba 42 tisíci Francouzů pod velením maršála Soult. Soult byl nakonec donucen k ústupu a 14. dubna 1814 bylo dobyto Bayonne. Tím **španělské tažení symbolicky skončilo tam, kde začalo.**³⁵⁹

4.2 Válka šesté koalice – bitva národů u Lipska

Spojenectví **Ruska a Švédska** během Napoleonova ruského tažení předznamenalo vznik šesté protifrancouzské koalice, do které vstoupily **Prusko, Velká Británie, a nakonec i Rakousko.** Postupně tedy i všechny jednotlivé země, které byly nuceny vyslat kontingenty na ruské tažení, přešly na stranu další protifrancouzské koalice. V létě 1812 byl uzavřen mír Švédska s Velkou Británií, který korunovala spojenecká smlouva z března 1813. Nyní nastala chvíle pro uskutečnění Bernadottova plánu vyřadit ze hry Dánsko jako jednoho z posledních francouzských spojenců a získat na jeho úkor Norsko. Švédsko se mělo zúčastnit s nejméně 30 tisíci vojáky koaličního tažení a Velká Británie se zavázala platit za každý válečný rok milion liber a souhlasila s připojením Norska. I na britské diplomaty působil Bernadotte dobrým dojmem a průběh jednání jeho charisma a způsoby jednoznačně urychlily. V dubnu 1813 byla navíc podepsána i další spojenecká smlouva, tentokrát s Pruskem, které s anexí Norska také vyjádřilo souhlas. Vše bylo podmíněno zejména švédskou účastí ve válce, Bernadottova vojenská reputace byla všemi uznávána i když je pravdou, že se bývalý maršál přímo s Francouzi utkat nechtěl a původně měl úmysl pouze bojovat s Dány. Průběh událostí však donutil Švédy zasáhnout do bojů i ve střední Evropě.³⁶⁰

V prosinci 1812 se postupující ruská vojska dostala přes hranice do východního Pruska a na polská území a valila se dál na západ. Zde došlo 30. prosince 1812 k důležité dohodě, která vstoupila do dějin jako konvence z Taurogge (litevské město východně od pruských hranic). Tato dohoda umožnila Rusům bez odporu vniknout na pruské území, Yorckův pruský sbor se dle ujednání zavázal zůstat dva měsíce neutrální.³⁶¹ Jde přitom

³⁵⁹ KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie válčení*, s. 542–543.

³⁶⁰ ELBL, Pavel Benedikt. *Maršál Bernadotte: z bitevního pole až na královský trůn*, s. 446–449.

³⁶¹ CLARK, Christopher M. *Prusko: vzestup a pád železného království*. Praha: Beta, 2008, s. 307. ISBN 978-80-7306-357-3.

o počátek osvobozené války Němců pod velením Pruska proti Francii. Důležitou úlohu přitom sehráli němečtí dobrovolníci (např. Lützowův sbor).³⁶² **Dalším těžištěm bojů se tak mělo stát Německo**, kde už se bojů zúčastnil i Bernadotte se švédskými vojáky, Prusové a Rakušané. Předtím se však musela vyřešit i otázka Dánska, které stále ještě setrvalo na straně Francie, a dokonce mu bylo předáno inkriminované Pomořansko. **17. března 1813 vyhlásilo Prusko Francii válku.** Maršál Davout v této situaci dostal za úkol konsolidovat situaci v Hamburku, který byl francouzským departementem. Tohoto úkolu se zhostil s nejvyšším nasazením, a i jeho pověst zaúčinkovala, začal kromě zklidnění nepokojů formovat nové jednotky. U velení nováčků obzvláště záviselo na kvalitě jejich velitelů, maršál se proto snažil dosazovat do nejdůležitějších funkcí veterány, kterým důvěřoval. Také se vymáhaly rozsáhlé kontribuce, ovšem jen s omezenými výsledky v kraji poškozeném Kontinentální bloádou a ekonomickou krizí. Hamburk byl postupně budován v pevnost připravenou vzdorovat velmi dlouhou dobu nepříteli. Celé léto 1813 probíhalo v horečnatém zápalu. Davout se tak jako tak ocitl na vedlejší koleji důležitých vojenských událostí, které se odehrávaly jinde. Spojenci proti Napoleonovi i Davoutovi uplatňovali v tento moment podobnou strategii, tedy neútočit přímo na ně a postupně vyčerpávat francouzské síly.³⁶³

V květnu 1813 se vylodila švédská armáda nejméně o 30 tisících mužích v Pomořansku, ze kterého Dánové ustoupili. Otázka Norska byla zatím odsunuta na později. Napoleon se v Německu sám chopil velení, protože od momentu, co opustil svoji armádu na ústupu z Ruska, byl ve Francii a organizoval vytvoření další mohutné armády dominantně složené z nováčků. Ta byla velká ovšem jen svými počty a na papíře a skládala se z nezkušených branců, schopných nižších důstojníků mnoho nezůstalo a nejhorší to bylo s kavalérií, která byla v Rusku téměř celá zničena. To omezené množství jezdců, kterými nyní Napoleon disponoval, bylo navíc složené z nezkušených nováčků. Napoleon i tak ihned dosáhl několika dílčích vítězství a spojenecké armády pozvolna ustupovaly.³⁶⁴

Maršál Ney dostal na počátku tohoto tažení pod své velení nově zformovaný 3. sbor nové Grand Armée, která postupně vznikala. Opravdu zkušených vojáků však mezi sebou měla pramálo a většinou se jednalo o odvedence. Rusko pokračovalo ve válce a rychle

³⁶² Tamtéž, s. 311.

³⁶³ ŠŤOVÍČEK, Michal. *Železný maršál: Louis Nicolas Davout*, s. 321.

³⁶⁴ DUPUY, Richard Ernest a DUPUY, Trevor Nevitt. *Historie vojenství. Díl 2. Od roku 1700 do války v Perském zálivu*, s. 845.

se k němu přidalo Prusko toužící po odvetě. V **bitvě u Lützenu 2. května 1813**³⁶⁵ sice dokázala francouzská armáda tuto již šestou protifrancouzskou koalici porazit, ale jasně se ukazovaly limity způsobené krvavým tažením do Ruska. Citelný byl hlavně nedostatek lehké jízdy, které pomáhala získávat informace o pohybech nepřítele, případně jej pronásledovala, když byl poražen. Napoleon tak nemohl toto vítězství zužitkovat podle představ a ztráty na francouzské straně byly také značné. Maršál Ney v této bitvě utrpěl střelné zranění pravé nohy, velení si však ponechal a na jeho další působení nemělo zranění vliv. V tomto ohledu je potřeba říct, že Michel Ney byl celou svoji vojenskou kariéru i miláčkem štěstěny, na rozdíl od mnoha jiných maršálů jako byli Lannes, Bessières a mnoho dalších významných a schopných generálů se mu těžká zranění způsobená zejména devastujícím dělostřeleckým zásahem, vyhýbala.³⁶⁶

U Budyšína 20. a 21. května 1813³⁶⁷ se mohl znovu zopakovat Slavkov a rozdrčení celé spojenecké rusko-pruské armády, avšak Neyovi ten den chyběl smysl pro strategické uvažování, vždy byl spíše energickým velitelem v poli, někdy nebyl schopen vidět dál než na jeden konkrétní úder a další dění nepromýšlel do takové hloubky, v mladším věku se to někdy projevovalo zbrklostí, ve starším občasnou váhavostí. Nic to neubíralo na maršálově statečnosti, ale velet velkým armádním celkům bylo hodně náročné a tento úkol jej někdy přesahoval. Navíc i sám Napoleon už nebyl v tomto období tak brilantním jako v dřívějších dobách, sám kdysi říkal, že Francie nesmí válčit tak často, jinak své vojenské umění naučí i své soupeře. Francie však válčila prakticky neustále už více než 20 let a nepřátelé se rychle učili ze svých chyb z dob, kdy francouzským schopnostem ve vedení války v mnoha oblastech vůbec nestačili. U Budyšína tak kvůli tomu, že Neyovi jednotky postupovaly váhavě a promeškaly správný okamžik, spojenecká armáda stihla relativně spořádaně ustoupit. Ney se snažil o dobytí jednoho místa pruského úseku obrany a nepřehradil ustupujícím cestu. Po bitvě u Luckau bylo **na začátku června podepsáno příměří**, které trvalo jen do srpna 1813, šlo o pouhý oddechový čas před dalším tažením. Francouzská armáda přitom byla v ten moment na pochodu k Berlínu a teoreticky se mohl zopakovat rok 1806, obě strany se však domnívaly, že nutně potřebují oddech, a proto uzavřely toto dočasné příměří. **I sám Napoleon zpětně tento krok hodnotil**

³⁶⁵ KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie válčení*, s. 543–544.

³⁶⁶ KOVAŘÍK, Jiří: *Maršál Ney: Napoleonův nejstatečnější*, s. 390–392.

³⁶⁷ KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie válčení*, s. 544.

jako velkou chybu, protože to byl on, kdo měl v ten moment iniciativu na své straně **a umožnil příměřím soupeři znovu načerpat síly.**³⁶⁸

Francouzská armáda 21. června 1813 utrpěla rozhodující porážku na severu Španělsku v již zmíněné bitvě u Vitorie, což byl konec francouzské vlády ve Španělsku. Císař Napoleon si myslel, že i tak dokáže doplnit svou armádu v Německu a zejména prakticky vyhlazenou kavalerii a bude dál bojovat, že se vlastně po ruském tažení téměř nic nezměnilo. Naopak jeho odpůrcům šlo o společnou koordinaci akcí a kdyby se přidalo k jejich koalici i Rakousko vyhlášením války Francii (od které se zatím odtrhlo, ale s válkou zatím váhalo), tak by byl císař ve velké početní nevýhodě, navíc s nezkušenou armádou proti veteránům. Bernadotte nakonec získal vrchní velení jedné ze tří spojeneckých armád, protože mohl svými zkušenostmi a znalostí francouzské taktiky výrazně pomoci. Přitom všem nespouštěl ze zřetele především norskou otázku, nejdřív bylo ale potřeba porazit Napoleona.³⁶⁹

Ke smůle Francie se po vypršení příměří na stranu protifrancouzské koalice přidalo i dosud neutrální Rakousko, a to i přesto, že císařovna Marie Luisa z habsburského rodu, se kterou se Napoleon oženil a která mu porodila následníka trůnu, měla být zárukou, že se tak nestane. Na stranu spojenců se tedy přidalo i Švédsko vedené na bitevním poli právě bývalým francouzským maršálem Bernadottem, nyní nazývaným korunní princ Karel Johann.³⁷⁰

Bernadottova Severní armáda se chystala na boj v okolí Berlína, který měla hájit. Mírový kongres v Praze skončil bez výsledku, **11. srpna 1813 tak po velkém váhání konečně vyhlásilo i Rakousko válku Francii.** Bernadottovi již tedy bylo jasné, že boji se s bývalými druhy ve zbrani nevyhne. Opět se v tomto období setkáváme i s generálem Moreauem, který se vrátil z amerického exilu a jako někdejší Napoleonův rival nikdy nezapomněl, proč musel odejít ze své vlasti. I ten se připojil ke koaličním silám. V jeho případě ovšem zasáhl osud v podobě dělové koule, která jej smrtelně zranila během bitvy u Drážďan (šlo o devastační zranění obou nohou s následnou amputací) a 2. září 1813 zraněním nakonec podlehl k velkému smutku švédského korunního prince. Bernadotte měl pod svým velením přes 120 tisíc mužů, takto velkému uskupení za celou svoji vojenskou kariéru doposud nevelel, šlo o 73 tisíc Prusů, 30 tisíc Rusů a zhruba 25 tisíc Švédů, k dispozici měli kolem 300 děl. Ať už ten výrok pronesl kdokoliv (patrně známý vojenský

³⁶⁸ ELBL, Pavel Benedikt. *Maršál Bernadotte: z bitevního pole až na královský trůn*, s. 454.

³⁶⁹ Tamtéž.

³⁷⁰ Tamtéž, s. 455.

teoretik Jomini, toho času již v carských službách³⁷¹), v tomto tažení se koaliční velitelé řídili heslem nebojujte přímo s Napoleonem, ale s jeho maršály.³⁷²

První útok proti císaři učinil (14. srpna) dokonce ještě před oficiálním uplynutím příměří netrpělivý Blücher, který nikdy neodpustil a nezapomněl potupné porážky z roku 1806 a chtěl je co nejdříve odčinit, i z těchto důvodů neměl ani k Bernadottovi dobrý vztah a bylo mu svěřeno samostatné vojenské uskupení. **23. srpna 1813** se odehrála velice důležitá **bitva u Grossbeeren**.³⁷³ **Výsledek bitvy** v podobě francouzské porážky zabránil maršálu Oudinotovi v obsazení Berlína a **ukázal reálné možnosti nových francouzských armád**, které sice dokázaly bojovat statečně, ale chybělo jim prakticky vše, co měly napoleonské armády ve vrcholném období. V této bitvě dokázal pruský generál von Bülow po intenzivním dělostřeleckém souboji obrátit francouzskou armádu na ústup, bitva se rozhodla také při bodákových útocích.³⁷⁴ Tato francouzská porážka velmi povzbudila celé Prusko.³⁷⁵

Maršál Oudinot byl následně vystřídán maršálem Neyem, Bernadottovým přítelem, se kterým zůstali v písemném kontaktu. Ney však byl zejména skvělý a statečný jezdecký velitel inspirující své vojáky, za brilantního stratéga a taktika by rozhodně označit nešel. To se následně na dalších bojích také projevilo. Napoleonova pozornost však byla zatím soustředěna především proti České armádě knížete Karla Filipa Schwarzenberga. **Ve dvoudenní bitvě u Drážďan 26. a 27. srpna 1813**³⁷⁶ sice Napoleon zvítězil nad tímto mnohonárodnostním uskupením, ale nedokázal jej rozdrtit. **Napoleon dobyl u Drážďan skvělé taktické vítězství** v bitvě, v níž se střetlo kolem 120 tisíc jeho vojáků se zhruba 180 tisíci vojáků koalice. Neoddiskutovatelně tak porazil v této dvoudenní bitvě o třetinu silnějšího protivníka. Sám Napoleon však už v tento moment tušil, že nešlo o vítězství úplné na základě úspěšně dokončeného obchvatu spojeneckých sil. Strategické vítězství se tak Napoleonovi v bitvě u Drážďan získat nepodařilo. Jednalo se tak, ač to v ten moment nemohl sám tušit, o poslední významné vítězství Napoleona během německého tažení roku 1813. Sbor generála Vandamma, který byl vyslán do Čech k pronásledování zbytků poražené koaliční armády, byl však po příchodu dalších spojeneckých posil **v bitvě u Chlumce**

³⁷¹ Jomini a jeho zkrácený životopis (včetně uvedení podrobností vedoucích Jominiho k přechodu z napoleonské armády do služeb ruského cara) k dispozici viz KAPOUN, Josef. *Švýcarský generál baron Antoine-Henry Jomini*. In: KOTULÁN, Jaroslav a UHLÍŘ, Dušan (eds.). *Evropa 1805: sborník prací V. mezinárodního napoleonského kongresu konaného v budově veřejného ochránce práv*. Brno, 26. – 28. září 2005, s. 661–666.

³⁷² ELBL, Pavel Benedikt. *Maršál Bernadotte: z bitevního pole až na královský trůn*, s. 455.

³⁷³ KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie válčení*, s. 545.

³⁷⁴ Francouzské pěchotě navíc zvlhnul po celodenním dešti střelný prach v puškách a ta nedokázala čelit razantním útokům Prusů, kteří byli o to odhodlanější, protože Berlín byl nedaleko za jejich zády.

³⁷⁵ ELBL, Pavel Benedikt. *Maršál Bernadotte: z bitevního pole až na královský trůn*, s. 462.

³⁷⁶ KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie válčení*, s. 545.

a Přestanova 29. a 30. srpna 1813³⁷⁷ obklíčen. Ruští vojáci nejdříve uhájili své postavení pod velením generálů Ostermanna-Tostoje a Jermolova, Vandamme očekával příchod Napoleona, ten však zůstal v Sasku. Zkáza pro Francouze se dovršila po příchodu pruského sboru generála Kleista na bojiště, uzavřela se tím poslední volná ústupová cesta.³⁷⁸ Sám generál Vandamme stejně jako mnoho dalších jeho mužů padl do zajetí a byl následně odvezen do Ruska.³⁷⁹ **Napoleonské války tímto střetnutím pro české země skončily a vojenské operace se jich už přímo až do jejich definitivního konce roku 1815 nedotkly.**

Zatímco Napoleon bojoval na jižním křídle, Bernadottova Severní armáda se opět zapojila do války, když svedla **6. září 1813 bitvu u Dennewitz**. Toho dne byl maršál Ney poražen u Dennewitz.³⁸⁰ V bitvě, která skončila výraznou francouzskou porážkou, učinil několik strategických chyb. Navíc přitom čelil značné přesile, která se postupně zvětšovala s tím, jak na bojiště přicházely další jednotky.³⁸¹ V závěrečné fázi se symbolicky do boje zapojil i Bernadotte se švédskými vojáky. Hlavní tíhu bojů nesli opět Prusové, ale bylo to dáno i tím, že Severní armáda byla složena z největší části právě z Prusů, Rusů i Švédů už bylo výrazněji méně. Navíc šlo i o to, že Prusové bojovali na vlastním území a o to houževnatěji. Severní armáda sice ztratila na 10 tisíc mužů, ztráty Francouzů však byly mnohem větší, kolem 25 tisíc, mnoho vojáků přitom padlo do zajetí. Únava, nezkušenost a nechuť nekonečně zase a znovu bojovat už si vybíraly ve francouzských řadách svoji daň. Také byla jasně patrná čím dál menší ochota spojeneckých jednotek z německých zemí nasazovat životy za napoleonskou Francii. Časy triumfálních vítězství byly nenávratně pryč.³⁸²

Důležitým dopadem bitev u Grossbeeren a Dennewitz bylo další **znejistění posledních německých spojenců Napoleona. Rýnský spolek se začal postupně drobit**. Na začátku října 1813 přešlo na stranu koalice Bavorsko a Bernadotte dokonce vyzval Sasy, z nichž si mnozí ještě pamatovali, jak pod ním sloužili, aby se připojili ke koalici. Sasové však nemohli bezprostředně zareagovat už jen proto, že měli území obsazeno Francouzi. Švédský korunní princ navíc rozehrál další vychytralou partii, když rozeslal listy několika francouzským maršálům, které dobře znal, aby apeloval na jejich zdravý rozum, katastrofální

³⁷⁷ Tamtéž.

³⁷⁸ ŠVANKMAJER, Milan. *Bitva u Chlumce r. 1813*. Ústí nad Labem: Odbor školství a kultury ONV, 1964, s. 1–4.

³⁷⁹ DUPUY, Richard Ernest a DUPUY, Trevor Nevitt. *Historie vojenství. Díl 2. Od roku 1700 do války v Perském zálivu*, s. 846.

³⁸⁰ KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie válčení*, s. 545.

³⁸¹ KOVAŘÍK, Jiří. *Maršál Ney: Napoleonův nejstatečnější*, s. 408–420.

³⁸² ELBL, Pavel Benedikt. *Maršál Bernadotte: z bitevního pole až na královský trůn*, s. 469–475.

situaci na bojištích a nutnost uzavřít mír po tolika letech válečného běsnění. Jedině ten by podle něj mohl přinést čestné řešení. Napoleon, ke kterému se to doneslo, dostal jeden ze svých pověstných záchvatů vzteku a mluvil o Bernadottovi jen jako o zrádci, jen tím však zdůraznil, že nejistota se vkrádala už i do řad Napoleonovi nejuvěrnějších velitelů.³⁸³

Maršál Ney mezitím doprovázel císaře Napoleona k Lipsku, kde měla být svedena kolosální bitva národů, jak ji později výstižně pojmenovali.³⁸⁴ Napoleon po řadě porážek rezignoval na ofenzivní strategii, začal přesouvat svoji armádu právě k Lipsku, kde se měla odehrát největší bitva napoleonských válek. **Bitva u Lipska** byla v součtu i se závěrečným ústupem bitvou čtyřdenní (**16. až 19. října 1813**) a nesmírně krvavou. Všichni aktéři věděli, že potřebují svého soupeře oslabit tak, aby nemohl pokračovat ve válce. Napoleon však byl ve velké početní nevýhodě.³⁸⁵

Bitvy se účastnil i Bernadotte se svojí **Severní armádou**, které se povedlo překonat tok Labe a pomalu se blížila k Lipsku. **16. října 1813³⁸⁶ začala bitva, která výrazně ovlivnila moderní evropské dějiny.** Napoleon nepočítal s tím, že pohyb koaličních armádních seskupení od severu bude tak rychlý, soustředil se proto především na jižní úsek fronty, kde proti němu postupovala mohutná Schwarzenbergova armáda i s generálem a šlechticem českého původu Václavem Radeckým z Radče na pozici náčelníka štábu. Terén byl výhodný z Napoleonova pohledu k vedení obranného boje, kde by se nepřítel vyčerpal a vše poté mohl rozhodnout jeden rozhodující protiúder. Napoleon soustředil kolem saského Lipska na břehu řeky Elster kolem 177 tisíc vojáků několika národností – francouzských, polských, německých či italských. Největší koaliční armáda (nazvaná jako **Česká armáda³⁸⁷**) s počtem 205 tisíc Rakušanů a Rusů pod velením knížete Schwarzenberga se přiblížila k městu 16. října od jihozápadu. Schwarzenberga doprovázeli car Alexandr I. a pruský král Fridrich Vilém III. Pruská a ruská **Slezská armáda** pod velením Blüchera přicházela od severozápadu s 54 tisíc vojáků, musela však překonat největší vzdálenost. V důsledku toho se tradičně iniciativní Napoleon rozhodl zaútočit na Schwarzenberga a doufat, že Českou armádu porazí a rozdrtí dříve, než bude Blücher schopen zaujmout bojové postavení se všemi svými silami. Koaliční armády plánovaly útok na všech frontách, a když Napoleon zaútočil,

³⁸³ Tamtéž, s. 476.

³⁸⁴ BLACK, Jeremy. *Sedmdesát velkých historických bitev*. Praha: Slovart, 2006, s. 188–192. ISBN 80-7209-812-8.

³⁸⁵ HOLMES, Richard. *Napoleonské války*. Příloha map u bitev a jejich popis – bitva u Lipska 16.–19. října 1813, mapa č. 9.

³⁸⁶ KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie válčení*, s. 545.

³⁸⁷ Ke stavu České armády dále ŠVANKMAJER, Milan. *Čechy na sklonku napoleonských válek*. Praha: NLN, 2004, s. 198. ISBN 80-7106-677-X.

byla i Schwarzenbergova ofenzíva v plném proudu. Koaliční útoky byly poraženy a po 11:00 dopoledne zaútočil Napoleon.³⁸⁸

První den bitvy však nedopadl dle očekávání ani jedné strany, neboť ani přes velkou snahu ani jedna ze stran nedokázal získat rozhodující výhodu a Napoleon, byť měl na některých malých úsecích nad nepřítelem i krátkodobou převahu, nedokázal prorazit a byl nakonec vždy zastaven další spojeneckou zálohou. Maršál Murat vedl odpoledne úder jízdní divize ve snaze rozbít řídnoucí řady spojenců a proti spojeneckým bateriím děl.³⁸⁹ I on však byl zastaven. Po příchodu posil poté Schwarzenberg vedl tři útoky pěchoty. Napoleon následně odmítl obětovat své zálohy pro konečný úder.³⁹⁰ Kritickým místem se ukázala severní část bojiště, které Napoleon první den bitvy nevěnoval takovou pozornost, kde se Prusům nakonec povedlo získat pozici dobytím obce Möckern, kde byly vytlačeny jednotky maršála Marmonta. Situace v severní části bojiště se jednoznačně vychýlila ve prospěch spojenecké koalice.³⁹¹

Výsledek prvního dne bojů 16. října 1813 byl tedy pat. Další den byl spíše vyčkáváním. Patová situace na jihu však ostře kontrastovala se situací na sever od Lipska, tam se blížil odhodlaný Blücher a za ním Bernadotte, byť jeho uskupení postupovalo uvážlivěji a pomaleji než u živelného pruského vojevůdce. Spojenecká převaha se začala dramaticky zvyšovat a Napoleon věděl, že jeho vojáci budou v dalších dnech čelit zdrcující přesile, přesto k ústupu nezavelel, protože viděl i další politické dopady, které by toto rozhodnutí přineslo. Bitva tedy pokračovala dál a změnila se v krvavou přetahovanou, ze které nemohli Francouzi vyjít úspěšně. Na apel ze strany dalších spojeneckých velitelů byl Bernadotte nakonec nucen přisunout své síly na dohled od Lipska, jak to po něm žádal především netrpělivý Blücher. Tím se smyčka definitivně utáhla. Napoleonovu situaci dále fatálně zhoršil přechod vojsk jeho německých satelitů k nepříтели, k němuž došlo částečně již v noci 17. října a poté následujícího dne.³⁹² **Večer deštivého 17. října se všechny shromážděné jednotky chystaly na další boj. Na 350 tisíc spojeneckých³⁹³ vojáků proti zhruba 160 tisícům vojákům Napoleonovy armády.³⁹⁴**

³⁸⁸ KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie válčení*, s. 545.

³⁸⁹ KOVAŘÍK, Jiří. *Napoleonova tažení IV – Pád orla*. Třebíč: Akcent, 2004, s. 51–57.

³⁹⁰ BLACK, Jeremy. *Sedmdesát velkých historických bitev*, s. 190.

³⁹¹ KOVAŘÍK, Jiří. *Napoleonova tažení IV – Pád orla*, s. 73–82.

³⁹² KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie válčení*, s. 546.

³⁹³ Odhady nasazených sil v tento moment se u různých autorů poměrně výrazně rozcházejí. V Encyklopedii válčení je uvedeno, že Napoleon měl večer 17. října k dispozici 190 tisíc vojáků a 700 děl, spojenci oproti tomu zhruba 410 tisíc vojáků a 1 500 děl. Všichni autoři se však shodují na tom, že Napoleon čelil drtivé přesile,

Jak bylo v úvodu skript avizováno, text je záměrně opřen zejména o dramatické osudy Bernadotta, Neye a Davouta jako názorného mementa doby. V bitvě u Lipska Davout chyběl, Bernadotte a Ney však měli v této zásadní bitvě evropských dějin důležitou roli. Bernadotte na spojenecké straně se boji snažil vyhnout a sledoval vývoj bitvy s jasnou nechtí, protože věděl, že bojuje proti svým krajanům. Ráno 18. října však byl zahájen generální útok ze všech směrů na Lipsko, jedinou ústupovou cestou zůstal pro Napoleona západní směr, který zůstal neobsazen spojeneckými jednotkami. Pod náporom tolika spojeneckých jednotek se bitevní linie začala natěsnaným Napoleonovým vojákům hroutit. Zlomovou událostí také bylo, že se v průběhu dne rozhodli ke koaličním silám přidat i zbývající síly posledních německých spojenců Napoleona, tedy Sasko a Württembersko. Pro Bernadotta byly klíčové především saské jednotky nasazené na jeho úseku, ty buď přešly na jeho stranu nebo se vzdaly a dalších bojů už se neúčastnily. Švédský korunní princ nakonec rozkázal pruským a ruským jednotkám své armády postup směrem k vedlejšímu Bennigsenovi. Malý britský kontingent použil v bitvě dokonce i rakety a francouzská panika narůstala.³⁹⁵

Z pohledu maršála Michela Neye přišel další významný zlom jeho vojenské kariéry právě 18. října 1813, kdy opět s obrovskou statečností a neuvěřitelným osobním nasazením velel severnímu křídlu jednotek. Jak však bylo zmíněno, došlo k tomu, co se dalo očekávat, saské a württemberské jednotky dezertovaly a přešly na stranu spojenců. Ney z posledních sil oslabená místa a díry v obraně zaplnil, ale utrpěl vážné zranění ramene a bojiště ve stavu totálního vyčerpání následně opustil. Ten den prokázal, že se ze své porážky u Dennewitz dokázal alespoň částečně poučit a nechal si větší odstup od dění na bitevním poli a viděl ho v širší perspektivě, i tak byl v kritických momentech osobně přítomen, což odnesl zraněním. 20 let válečného utrpení a bezvýhodná situace armády však i na něj toho dne zapůsobila tak, že nechtěl dále pokračovat v boji. Předtím než opustil bojiště, napsal císaři hlášení a odjel do Francie. Napoleon vůči Neyovi žádný postih neinicioval a nechal jej, ať se v Paříži v klidu léčí.³⁹⁶

Francouzi poté neustále ustupovali, jejich ztráty narůstaly, a i když se snažili i o protiútoky, pokaždé byli zatlačeni zpět. Bernadottovy jednotky se zapojily v průběhu 18. října do řady střetnutí hned s několika sbory pod velením maršálů Marmonta, Neye a mnoha dalších generálů. Pod Bernadottovým velením byl i generál Langeron, ironií osudu

navíc šlo o největší shromážděné síly v celém průběhu napoleonských válek, což způsobovalo i potíže v tom, jak tak obrovské množství vojáků efektivně velet. KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie válčení*, s. 545–546.

³⁹⁴ ELBL, Pavel Benedikt. *Maršál Bernadotte: z bitevního pole až na královský trůn*, s. 490.

³⁹⁵ Tamtéž, s. 496.

³⁹⁶ KOVARÍK, Jiří. *Maršál Ney: Napoleonův nejstatečnější*, s. 420–428.

Francouz, který utekl z Francie před revolucí a dal se do služeb ruského cara, se kterým prodělal i porážku u Slavkova a řadu dalších bitev. U Lipska tito dva muži spolupracovali a podpořili se v boji. Korunní princ jen symbolicky nasazoval své švédské jednotky, které se snažil maximálně držet zpět. Proto i počty padlých Švédů dosahovaly v bitvě u Lipska maximálně několik desítek či nižších stovek mužů. Až večer po setmění 18. října 1813 se císař Napoleon na bojišti posetém padlými a umírajícími rozhodl ustoupit³⁹⁷ a zachránit zbytek své armády. Stahování pak pokračovalo celou noc. Zadní voj byl pověřen ústupovými boji, ústup se dařilo tajit až do ranních hodin, kdy koaliční síly spatřily zbytky ustupující Grande Armée a poté zahájily další útok.³⁹⁸

Boje pokračovaly i přímo ve městě. **Zvláště zuřivé byly střety mezi Poláky ve francouzských službách a Rusy.** Hrdinství i nelidskost si toho dne v Lipsku podávaly ruce. Za nesmírně tragických okolností bylo vidět, jak umírá Napoleonův sen o Evropě, která měla být v jeho područí. Ti, kteří bitvu přežili na výjevy zuřivých bojů už nikdy nezapomněli. Padla i řada schopných důstojníků, někteří z nich absolvovali 20 let vítězných tažení napříč Evropou a jejich životní příběh se uzavřel právě na tomto místě. Napoleon udělal další chybu, když rozkazy k ústupu některým jednotkám dorazily s výrazným zpožděním a ústupová trasa a pohyby armády nebyly dobře zorganizovány. Na mnoha místech vznikla tlačence a vše završilo předčasné vyhození mostu přes řeku Elster do vzduchu, což bylo obrovské selhání, které uzavřelo zadnímu voji ústupovou cestu. To některé jednotky definitivně odsoudilo k smrti.³⁹⁹

Jediný napoleonský maršál polského původu (povýšený den předtím 18. října) **Józef Antoni kníže Poniatowski**, kterému byla udělena Napoleonem za zásluhy hodnost maršála, zahynul při zoufalém pokusu ochránit zbytky ustupující armády, tato pozoruhodná postava napoleonských válek snící velký sen o svobodném Polsku zemřela hrdinskou smrtí. Maršál Macdonald přežil detonaci mostu, u kterého se právě také nacházel, spíše jen shodou okolností a řeku přeplaval. Největší bitva napoleonských válek skončila! Pohled na bitevní pole skýtal úděsný výjev plný padlých a raněných lidí i koní.⁴⁰⁰ **Bitva u Lipska dopadla**

³⁹⁷ ŠVANKMAJER, Milan. *Čechy na sklonku napoleonských válek*, s. 203.

³⁹⁸ ELBL, Pavel Benedikt. *Maršál Bernadotte: z bitevního pole až na královský trůn*, s. 502.

³⁹⁹ KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie válčení*, s. 546.

⁴⁰⁰ Tamtéž.

drtivou porážkou napoleonské armády, která však byla v boji proti takové přesile a na základě dezerce spojeneckých sil nevyhnutelnou.⁴⁰¹

Francouzské jednotky na následném ústupu nakonec překročily Rýn, cestou svedly ještě i vítěznou bitvu s více než dvojnásobnou armádou Bavorů a Rakušanů u Hanau mezi 30. a 31. říjnem 1813.⁴⁰² Ta císaře Napoleona a jeho zbývající generály trochu povzbudila. Spojenecké jednotky v tento okamžik zastavily svůj postup a bojové akce roku 1813 tím byly prakticky ukončeny. Napoleona po bitvě opustil i jeho švagr maršál Murat, protože si chtěl zachovat Neapolské království, což se mu nakonec stejně nepovedlo.⁴⁰³ **Porážka u Lipska byla zdrcující, císařství bylo na kolenou,** Francie oslabená a vnitřně rozpolcená, francouzská společnost byla více než 20 lety neustálého válčení vyčerpaná, statisíce mužů zahynuly, další a další odvody a zvýšené daně se už nedaly dlouhodobě snášet, přesto **Napoleon vydupal ze země další armádu, která však spíše připomínala domobranu,** ne pravidelnou armádu, chyběly základní prostředky, kvalitní výstroj a výzbroj. Dobrovolníci během revolučních válek měly leckdy podobné potíže, vše ale doháněli svým odhodláním, to nyní již většinou zcela chybělo. **Původní duch vlastenectví se vytrácel.** Otázky s ohledem na budoucí postup ve válce se i mezi spojenci lišily, zejména Rakousko bylo ochotno se dohodnout. Nakonec se ale s Napoleonem nikdo dohodnout nedokázal, a tak se na konci roku 1813 koaliční armády opět pohnuly a začaly překračovat Rýn. **V lednu se již opět začalo válčit, a tentokrát již na půdě Francie,** která přitom byla přímých válečných operací po mnoho let ušetřena.⁴⁰⁴

4.3 Boje ve Francii roku 1814

V roce 1814 se válka přenesla po mnoha letech zpět na francouzskou půdu, Napoleon a řada maršálů bojovali za svoji zemi opět na francouzském území. Naopak maršál Davout dostal rozkazy bránit Hamburk, dokud to půjde. Obležení Hamburku začalo 3. prosince 1813 armádou na 80 tisíc Rusů a Prusů. Pevnost bránilo 350 děl a na 42 tisíc Francouzů. I na základě dalších drastických opatření, například vyhnání všech z hájeného prostoru, kteří se vzepřeli rozkazu se předzásobit na půl roku dopředu (zde se nám nabízí analogie

⁴⁰¹ DUPUY, Richard Ernest a DUPUY, Trevor Nevitt. *Historie vojenství. Díl 2. Od roku 1700 do války v Perském zálivu*, s. 847.

⁴⁰² KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie válčení*, s. 546–547.

⁴⁰³ Životní příběh maršála Murata se uzavřel 13. října 1815, kdy byl tento nejznámější velitel jezdeckva napoleonských válek po neúspěšném pokusu získat zpět své království zastřelen popravčí četou v Castello di Pizzo v Kalábrii.

⁴⁰⁴ HOLMES, Richard. *Napoleonské války*, s. 64.

s Caesarovým obléháním Alesie), osob podezřelých z buřičství, si obránci vedli nadmíru efektivně a úspěšně. A to i přes epidemie, které jinak decimovaly celý region a nevyhnuly se ani obráncům.⁴⁰⁵

Protifrancouzská koalice složená prakticky ze všech významných států v Evropě a zemí obklopujících francouzské hranice na všechny světové strany byla v tomto případě jednotná. Kampaň roku 1814 patřila mezi nejmělejší a nejohrovenější, jaké Napoleon za svou dráhu vojevůdce vedl. Sám Napoleon později srovnával⁴⁰⁶ válku roku 1814 se svým prvním tažením do Itálie v letech 1796–1797, neboť obě kampaně se vyznačovaly vysokou pohyblivostí armády, maximálním osobním nasazením vrchního velitele a skvělými operačními manévry. Na bojištích se pod přímým Napoleonovým velením přesunovalo 30 až 50 tisíc mužů, což dávalo větší volnost manévru a umožňovalo snadnější přímou kontrolu. Prostor tažení, které se z valné části odvíjelo v kraji Champagne, byl pětikrát menší než válečný prostor několika bitev během tažení v Sasku o rok dříve, což umožňovalo vysoké tempo operací.⁴⁰⁷

Napoleon svým obratným manévrováním čelil spojencům a prodlužoval úspěšně francouzské tažení o mnoho týdnů. Císař dosahoval úspěchu i tím, že na směr, který opouštěl, ponechával část armády, od které požadoval jen to, aby protivníka vázala. Sám si pro přesuny ponechával nejlepší jednotky, které tvořila Císařská garda se čtyř až pětitisícovým jádrem v podobě veteránů staré gardy. Přesuny se nejednou odehrávaly naložením vojáků na pronajaté či zrekvírované povozy. Císař však také musel volit mezi mobilitou a palebnou silou, protože požadavky na tak rychlé přesuny dělostřelectvo jednoduše nezvládalo. Záložní artilérie tak byla ponechána na Seině, Napoleon tak nemohl operovat s mohutnými bateriemi děl, jak byl ve velkých bitvách zvyklý, navíc šlo zejména o lehká děla. I to mělo následně vliv na výsledky bitev. Kampaň roku 1814 skutečně byla pozoruhodná, ale i při ní se Napoleon pod tlakem silnějších spojeneckých armád dopouštěl chyb. Patrně nejzávažnější slabinou Napoleonovy strategie roku 1814 byla **pasivní reakce obyvatelstva Francie** ve spojenci okupovaných oblastech. Napoleon měl snahu vyvolat na obsazeném území guerillovou válku podobnou té, které sám čelil na taženích ve Španělsku či v Rusku, k tomu však nedošlo. Mnozí Francouzi se už snažili pouze vyjít s cizími vojáky

⁴⁰⁵ ŠTOVÍČEK, Michal. *Železný maršál: Louis Nicolas Davout*, s. 323–349.

⁴⁰⁶ Pod euforickým dojmem několika vítězných bitev v krátkém čase za sebou se dokonce Napoleon nechal v únoru 1814 slyšet, že opět nazul své italské boty, čímž měl na mysli právě srovnání se svým prvním tažením v Itálii.

⁴⁰⁷ KOVAŘÍK, Jiří. *1814 - bitva o Francii*. Třebíč: Akcent, 2022, s. 453. ISBN 978-80-7497-429-8.

po dobrém a válku přečkat, na jejím výsledku už jim nezáleželo. To bylo v ostrém kontrastu s tím, jak občané Francie vystupovali v dobách celonárodní mobilizace prvních revolučních let. I to byl **důsledek dlouhých dekád plných útrap a neustálého válčení.**⁴⁰⁸

Jak bylo zmíněno, díky Napoleonově vojenské obratnosti a schopnostem ve vedení armády a matení početnějšího nepřítele, což obdivně ocenil například i sám Wellington, skutečně docházelo k dílčím porážkám spojenců.⁴⁰⁹ Situace se však pro Francii celkově neustále zhoršovala. Maršál Ney ve francouzské kampani roku 1814 opakovaně velel i Císařské gardě a bojoval u Brienne, Montmirail, Montereau, Craonne, Vauchamps či Arcis-sur-Aube s příkladnou statečností.⁴¹⁰ Jednotky byly složeny většinou z úplných nováčků a ani přítomnost nezdolného maršála Neye nebo samotného císaře je už leckdy nedokázaly přimět k dalším útokům, proti nim stáli zkušení protivníci. Napoleon si skutečně své nepřátele vychoval neustálým válčením sám a potvrdil svá dávná slova. **30. března 1814 kapitulovala Paříž.** Maršál Marmont město vydal bez boje spojencům, pro některé se tak jeho jméno stalo navždy synonymem pro zrádce. Pád Paříže zlomil již i samotného Napoleona. Řada maršálů včetně Neye nakonec donutila Napoleona podepsat abdikaci ve prospěch svého syna a císařovny regentky.⁴¹¹

Během následných jednání, kterých se maršál Ney účastnil, se však vzdaly další francouzské jednotky a definitivně tak podkopaly vyjednávací pozici Napoleona a jeho předchozí abdikaci ve prospěch svého syna. **5. dubna 1814 tak byl prohlášen v senátu francouzským králem Ludvík XVIII. Po 21 letech plných válek se tak Bourboni vrátili na trůn. Napoleon byl** mezitím na základě Fontainebleauské smlouvy (11. dubna 1814), kterou definitivně ztratil svoji moc, dopraven **na ostrov Elba** ve Středozemním moři. Zajímavostí je, že Hamburk bráněný Davoutem se v ten moment ještě stále držel. Teprve v květnu 1814 tak byla pevnost předána Rusům a Davout v čele svých vojáků se s plnou výzbrojí a se vztyčenou hlavou vracel do Francie. Davout, Ney a mnozí další maršálové svůj respekt neztratili a král s nimi jako i s celou armádou musel počítat. Ludvík XVIII. přitom převzal většinu maršálů a generálů pro přebudování královské armády.⁴¹² Maršál Davout byl i díky životu v ústraní jediný, který králi neskládal přísahu. Maršál Ney byl jmenován *pair*em a bylo mu předáno velení 6. divize. Postupně se však nálada v zemi začala měnit, **úlevu**

⁴⁰⁸ Tamtéž, s. 454–457.

⁴⁰⁹ HRYCH, Ervín. *Velká kniha vojevůdců, bitev a zbraní*, s. 447

⁴¹⁰ KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie válčení*, s. 547–550.

⁴¹¹ DUPUY, Richard Ernest a DUPUY, Trevor Nevitt. *Historie vojenství. Díl 2. Od roku 1700 do války v Perském zálivu*, s. 849.

⁴¹² Teprve po Waterloo se král mnoha z nich zbavil.

z ukončení válek začalo střídat rozčarování z nově zaváděného absolutistického režimu, nejen Ney to pociťoval tak, že se cítil přes veškeré své zásluhy a věhlas přehlížen, více ctěnými byla původní šlechta než ta nová zrozená během napoleonských válek rekrutovaná často z řad úspěšných vojáků.⁴¹³

4.4 Stodenní císařství a bitva u Waterloo

Napoleon na Elbě se s myšlenkou, že zůstane trvale v exilu, rozhodně nesmířil a bedlivě sledoval dění ve Francii, stoupající nespokojenost, drahotu a nostalgii po dobách, kdy byla Francie hegemonem celého pevninského kontinentu. Moc a sláva je opojná a Napoleon Bonaparte si na ni příliš zvyknul. Začal tedy plánovat svůj útěk z Elby. Z ostrova po předchozích přípravách uprchnul 26. února 1815 a 1. března přistál na jihofrancouzském pobřeží. **Napoleon tak započal své poslední politické a vojenské vzepětí, které trvalo oněch proslulých 100 dní.** Postupoval dále přes Lyon a směřoval k Paříži. Veškeré jednotky, které byly proti němu nasměrovány, se odmítly pustit do boje a většina mužů se k Napoleonovi naopak přidala. Probíhající Vídeňský mírový kongres všechny tyto noviny vzrušily, Napoleon byl prohlášen zločincem. V momentě, kdy se diplomaté na Vídeňském kongresu dozvěděli, že Napoleon opět uchvátil moc, postupovali jednotně. Zadržet Napoleona nakonec dostal rozkaz i sám maršál Ney. Z řady svědectví vyplývá, že se Michel Ney bál občanské války ve Francii a nadšení vojáků, kteří postupně přecházeli na stranu Napoleona, jej nepochybně nemohlo nechat chladným. Michel Ney se nakonec rozhodl pro návrat do Napoleonových služeb.⁴¹⁴

Michel Ney svým rozhodnutím spustil lavinu dalších událostí. Avšak tím, že zradil panovníka, kterému ještě před pár dny sliboval věrnost a nesplnil rozkaz, nepochybně i svým způsobem zradil svoji vojenskou čest a také to věděl. Nechal se však ovládnout svými instinkty a impulzivností, která ho provázela celý jeho vojenský život. Rozhodně ho ovlivnily i reakce obyčejných lidí v okolí, vzešel z nich a jako jeden z mála jim dokázal naslouchat i přes svůj neuvěřitelný společenský vzestup i nadále. **Francie se tedy znovu ocitla ve válce, byla však vyčerpaná, navíc ne všichni sdíleli nadšení z návratu císaře.** Poskládat novou armádu proti formujícím se spojeneckým armádám, které by nikdy obnovu císařství nepřipustily, byl skutečně obtížný úkol.⁴¹⁵

⁴¹³ KOVAŘÍK, Jiří. *Maršál Ney: Napoleonův nejstatečnější*, s. 457–463.

⁴¹⁴ Tamtéž, s. 475.

⁴¹⁵ HOLMES, Richard. *Napoleonské války*, s. 68.

Napoleonovi v jeho posledním tažení chyběl nejdůležitější maršál a pravá ruka po většinu kariéry – maršál Berthier se zdůvodněním, že se nechce bit proti Francii za krále, ani proti králi za císaře a zůstal na svých bavorských panstvích kde tento zakladatel moderní štábní práce za nevyjasněných okolností zahynul 1. června 1815 tragicky pádem z okna bamberského zámku. Velení generálního štábu převzal během tažení k Waterloo maršál Soult⁴¹⁶, který se však pro tento náročný úkol nehodil. Během Napoleonových 100 dní se přidal na jeho stranu i maršál Davout, nešťastně mu byla svěřena jen administrativní role ministra války, který měl na starosti vytvořit novou armádu. Velení v poli, pro které by se svým naturelem a také dle vlastního názoru hodil více, mu svěřeno nebylo. I tak je třeba uznat jeho roli v nesmírně náročném úkolu připravit armádu znovu do války. Bez Davouta by se ani žádné tažení nejspíše konat nemohlo.⁴¹⁷ **Nejlepší obranou je útok, i tímto heslem se Napoleon chtěl řídit**, 15. června 1815 tak vyrazila armáda do Belgie, aby zabránila spojení Britů s Prusy a co nejdříve dosáhla obsazení Bruselu.⁴¹⁸

Maršál Ney dostal velení 1. a 2. sboru, mezi Neyem a Napoleonem určitě nepanovaly ideální vztahy, Ney byl však pro celou armádu natolik ikonickou postavou, že po všem, co se v minulých letech odehrálo, se ti dva jednoduše navzájem potřebovali. Ney chtěl ještě prokázat službu vlasti a Napoleon získat zpět svoji moc. Problematické opět bylo, že Ney většinu svých podřízených neznal, musel se svým bojovým uskupením seznámit, na což neměl čas a přitom věděl, že jde o všechno. Možná i proto byl v nadcházející bitvě u klíčové křižovatky Quatre-Bras váhavější, než u něj bylo zvykem. Obecně se však dá konstatovat, že celé tažení provázely chyby, které by se ve vrcholné éře francouzské vojenské dominance nejspíše nestaly. Války už trvaly příliš dlouho a oba nejvýznamnější spojenečtí velitelé Wellington a Blücher byli zkušení a své řemeslo dobře zvládali. Spojenci si navíc osvojili francouzský systém organizace vojsk. I tak se naskytla několikrát možnost spojenecké armády postupně rozdrtit, protože na postupnou likvidaci protivníků Napoleonova armáda sílu měla, z řady důvodů se to však nepovedlo.⁴¹⁹

Bitva u Quatre-Bras 16. června nakonec skončila krvavou remízou Neye a Wellingtona, Napoleon naopak Blüchera u Ligny téhož dne hlavně díky masivnímu nasazení dělostřelectva porazil, ale nedokázal pruskou armádu zničit, což se nakonec ukázalo jako osudová chyba. Na rozdrčení Britů u Quatre-Bras neměl Ney v rozhodující

⁴¹⁶ Maršál Soult se po napoleonských válkách a dočasném vyhnanství dočkal i závatné politické kariéry a od roku 1832 se stal i ministerským předsedou.

⁴¹⁷ ŠTOVÍČEK, Michal. *Železný maršál: Louis Nicolas Davout*, s. 356.

⁴¹⁸ HOLMES, Richard. *Napoleonské války*, s. 68.

⁴¹⁹ KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie válčení*, s. 550.

moment dost sil, d'Erlonův sbor nezasáhl do žádné z bitev, protože dostával protichůdné rozkazy, a když se vydal k Napoleonovi, aby mu pomohl rozdrtit Prusy, tak byl následně odvolán k Neyovi, aby pomohl rozdrtit Brity, byl tak bezúčelně celý den jen na cestě a nepodpořil nikoho. Základní chybou bylo, že **Napoleon se mylně domníval, že Prusy zničil a až se zpožděním vyčlenil jen malou část sil pod velením maršála Grouchyho, aby Prusy pronásledovala.**⁴²⁰

Schylovalo se k poslední bitvě napoleonských válek, **bitvě u Waterloo 18. června 1815.**⁴²¹ V dobře připravených pozicích po svém ústupu od Quatre-Bras tam své vojáky pečlivě rozestavil Wellington. Před děsivými účinky dělostřelectva, což poznali Prusové na vlastní kůži u Ligny, schoval většinu svých jednotek za hřeben kopce a tím je ochránil před velkými ztrátami už na začátku bitvy. Bojiště u Waterloo bylo zajímavé také tím, že se zde srazily velké armády na opravdu malém prostoru, což stěžovalo manévrování a v jistý moment se z celé bitvy stal jakýsi mlýnek na maso, kde proti sobě bojovala drtivá většina jednotek různě promísená. I to však ukazuje na zoufalství, s nímž se Francouzi snažili prorazit britskou linii, a to zejména v momentě, kdy už tušili, že se blíží pruská armáda a jde Britům na pomoc.⁴²²

Chybou na straně Francouzů hned v počátku bylo i to, že Napoleon nechal své dělostřelectvo začít pálit až v momentě, kdy po večerní letní bouřce zem více proschla, děla byla ovladatelnější a obsluhám nedělal zpětný raz při zaboření do měkké vlhké země takové problémy. Také dělostřelecké koule se nemohly odrážet v mokřím terénu a způsobovat větší škody. Bitva tak začala až kolem 11. hodiny, což byla časová prodleva, která Britům a Prusům dala čas navíc. Hougoumont, La Haye-Sainte a Papelotte se staly opěrnými body britské obrany a urputně se o ně bojovalo během celé bitvy. Napoleon byl rozhodnut prorazit britskou linii útokem středem, první útoky však nebyly tak důrazné a Wellingtonova taktika ukrýt většinu svých jednotek se ukázala účinnou. Masivní útok, který měl naději na úspěch, přišel s 16tisícovou kolonou sboru generála d'Erlona, který chtěl odčinit své zaváhání v předchozím průběhu kampaně. Zastavila ho však britská dělostřelba, a především britský jízdní protiútok lorda Uxbridge a jeho elitní těžké jízdy i s účastí Scots Greys a dalších.⁴²³

⁴²⁰ DUPUY, Richard Ernest a DUPUY, Trevor Nevitt. *Historie vojenství. Díl 2. Od roku 1700 do války v Perském zálivu*, s. 854.

⁴²¹ KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie válčení*, s. 551–553.

⁴²² HOLMES, Richard. *Napoleonské války*, s. 72.

⁴²³ HOLMES, Richard. *Napoleonské války*. Příloha map u bitev a jejich popis – bitva u Waterloo 18. června 1815, mapa č. 10.

Mnoho Francouzů natěsnaných u sebe tento útok vyděsil a cíl útoku se nezdařil. Linie se následně stabilizovala poté, co byl britský jízdní útok zastaven naopak odhodlaným protiútokem francouzské jízdy. Francouzská jízda v dalším průběhu bitvy vykrvácela při mnoha pokusech prorazit britské obranné pěchotní čtverce, které byly takticky rozestavěny Wellingtonem tak, že se prakticky nedaly jízdním útokem prorazit. Na kombinovaný útok pěchoty, jízdy a přisunutí dělostřelectva blíž k britským čtvercům došlo ze strany Francouzů jen částečně, a ne tak důrazně jak potřebovali, bitva se postupně začala obracet v neprospěch napoleonské armády. Vše dorazil postupný příchod Prusů na bojiště k vesnici Plancenoit, kam byl Napoleon pro stabilizaci situace nucen poslat jednotky své mladé gardy a následně i staré gardy. To bylo další oslabení možného útoku proti britskému středu.⁴²⁴

Maršál Ney osobně pokračoval dál v zoufalých útocích na britský střed, toho dne pod ním bylo zabito šest koní. Až kolem šesté večerní byl dobyt jediný z opěrných bodů, který se Francouzům povedlo během celé bitvy získat, a to sice statek La Haye-Sainte. Útoky proti britskému středu tak mohly pokračovat snáz bez nutnosti obcházet tuto pozici. Celá armáda však slábla, vítězství bylo blízko, ale maršál Ney přes veškeré naléhání na císaře nebyl podpořen zbytky jeho gardy v nejprůhodnější moment. Poté již bylo pozdě. Wellington v celé bitvě nepůsobil suverénně a věděl, že kdyby přišel dostatečně důrazný kombinovaný útok, tak proti němu už také nemá co nasadit a jeho obrana se přes veškeré vojevůdcovské mistrovství zhroutí. Zavčas jej však zachránily útoky Prusů proti Plancenoit. **Blücherovi Prusové dorazili přitom na bojiště dříve než sbor maršála Grouchyho, který jej měl střežit**, ale další instrukce již nedostal a sám se neodhodlal energicky zamířit k Waterloo za hlukem dělostřelby. To byla Napoleonova chyba, kterou později nikdy nepřiznal.⁴²⁵ **Blücher tak výsledek bitvy rozhodl.** Maršál Ney nakonec vedl do útoku poslední bojeschopné jednotky a gardu osobně jako pěšák. Ani garda však již nedokázala prorazit a těsně před bodákovou ztečí muže proti muži se otočila a začala ustupovat. To byl **osudový moment závěru bitvy, francouzská armáda se začala rozkládat** a mnoho jednotek zachvátila panika. **Císařství již nebylo pomoci, klíčová poslední bitva byla prohrána.**⁴²⁶

Maršál Ney, jak se později přiznal, už hledal v bitvě spíše jen smrt. Zřejmě i proto útočil jako smyslů zbavený bez ohledu na riziko smrti, ta se mu milosrdně ten den opět jako už tolikrát v jeho kariéře vyhnula, desítky tisíc Francouzů to štěstí neměli.

⁴²⁴ Tamtéž.

⁴²⁵ K tématu pohledem francouzského historika popisujícího prohru u Waterloo v nejnovějším pojetí na základě řady Napoleonových chybných rozhodnutí viz LENTZ, Thierry. *Waterloo 1815*. Paříž: Perrin, 2015. ISBN 978-2262039400.

⁴²⁶ KOVARÍK, Jiří. *Maršál Ney: Napoleonův nejstatečnější*, s. 420–428.

Statečný maršál už působil jako zlomený člověk a v dalším boji už definitivně neviděl smysl, a to také sdělil všem velitelům, kteří ještě chtěli bojovat a bránit Paříž. U některých si tím pokazil svoji reputaci, to mu už však bylo jedno. Tím, že armáda bitvu u Waterloo prohrála, tak byla Francie prakticky bezbranná. Pokud byla situace během roku 1814 dramatickou až zoufalou, se stavem po bitvě u Waterloo v létě 1815 to nelze srovnat. Nikdo už ve vítězství nevěřil.⁴²⁷

22. června 1815 císař Napoleon podruhé a naposledy abdikoval, 15. července odjel ze země a vydal se do rukou Angličanů, kteří rozhodli o jeho **internaci na ostrově svaté Heleny**. Maršál Ney tak silně svázaný s jeho osudem, zvažoval odchod do zahraničí také, ale nakonec se rozhodl zůstat a čelit svému osudu hrdě a bez bázně, jak tomu byl zvyklý na bojišti. Nechal se slyšet, že to bylo i kvůli cti své rodiny a dětí. 3. srpna 1815 byl Michel Ney zatčen a postaven před válečný soud. Tribunál se však prohlásil nekompetentním soudit člena komory pairů, a tak byl **Ney odsouzen** 6. prosince 1815 komorou pairů za velezradu **k trestu smrti**. Ten byl vykonán popravčí četou 7. prosince 1815 na kraji pařížských Lucemburských zahrad.⁴²⁸ Maršál Ney zemřel tak jako žil, jako člověk, který se nebál smrti a byl odhodlaný čelit svému osudu přímo a s nebyvalou hrdostí. Jeho osud je mementem převratné doby, ve které žil a která ze syna chudého bednáře učinila maršála Francie bojujícího 25 let na bojištích celé Evropy tak úspěšně až se stal nesmrtelnou legendou.⁴²⁹

Po Napoleonově porážce u Waterlooo měl na starost jako vrchní velitel obranu Paříže maršál Davout a vedl si přitom úspěšně, spojenecké jednotky se raději neodhodlaly na město přímo s plnou silou zaútočit.⁴³⁰ **Z politického hlediska Francie neměla šanci na dlouhodobý úspěšný odpor proti téměř celé Evropě a opětovný návrat Bourbonů** s králem Ludvíkem XVIII. se stal rychle dalším dokladem toho, jak turbulentní byla doba napoleonských válek, které se tímto dějstvím definitivně uzavřely. Obrana Paříže byla Davoutovo poslední velení v poli. Dlouhá vojenská kariéra výjimečného vojevůdce skončila.⁴³¹

⁴²⁷ Tamtéž, s. 490–507.

⁴²⁸ Podle rozšířené legendy měl velet Ney sám své popravčí četě. S ohledem na to, že mělo jít o trest, to však není příliš pravděpodobné.

⁴²⁹ KOVARÍK, Jiří. *Maršál Ney: Napoleonův nejstatečnější*, s. 515–534.

⁴³⁰ Je možné, že přitom hrála roli i srážka mezi oddíly dragounů generála Exelmanse a husary pruské 2. jezdecké brigády von Sohr. Z 1 500 mužů Prusům zůstalo okolo 500 a morálka obránců Paříže se rázem zvedla. Pokud by Davout zaútočil na Blücherovu pruskou armádu plnou silou, nejspíše by ji dokázal stejně jako kdysi u Auerštadtů drtivě porazit. Sám si však byl vědom, že další spojenecké armády jsou nedaleko, a že další válka má smysl jen z pozice zachování cti armády, kde většina vojáků chtěla dál bojovat.

⁴³¹ ŠTOVÍČEK, Michal. *Železný maršál: Louis Nicolas Davout*, s. 383–405.

Jako velitel nebyl maršál Davout svými podřízenými oblíben, byl nesmírně přísný, prudký a přímý, nebral ohled na pocity ostatních a bylo mu jedno, že svojí razancí leckoho urazí. Byl často ironický a prakticky neměl přátele ani mezi generály, získat si jeho respekt šlo jen po velmi dlouhé době a naprosto mimořádnými činy, sám byl nesmírně statečný a v plnění povinností nepřekonatelný, nebyl úplatný a uměl uznat i svoji chybu. Tím vším byl mezi Napoleonovými maršály výjimečným, a i když ani sám císař jej jako člověka neměl zrovna v lásce a oba byli z jiného těsta, vážil si ho a uznával jeho schopnosti. Napoleon zkrátka věděl, že se na něj může spolehnout, a proto mu také přiděloval náročné a zodpovědné úkoly, na které by jiní nestačili. **Z hlediska vojenského umění byl jednoznačně ze všech Napoleonových maršálů Davout nejnadanější**, což bylo dáno i tím, že byl vzdělaný (byl absolvent Vojenské akademie v Paříži) a s rozhledem. Napoleon poté, co se jejich cesty rozešly, glosoval jejich vztah slovy: „*Myslel jsem, že mě Davout miluje, ale on miluje jen Francii.*“⁴³²

Maršál Davout vstoupil do dějin jako někdo, koho sice jako jeho mnohé další současníky zrodila přelomová doba francouzské revoluce, na vrchol kariéry se však dostal jen zásluhou vlastních schopností, a proto je právem považován společně s Napoleonem za jednoho z největších francouzských vojevůdců. Jen málokterá osobnost vojenské historie navíc neprohrála jedinou bitvu, u Davouta hrálo roli i to, že se o své vojáky poctivě staral a negativní stránky dlouhých tažení a válečného utrpení poctivě sdílel s nimi, i díky tomu jej respektovali a bojovali nesmírně houževnatě. Proto si mohl dovolit jako jeden z mála z celé císařské armády samostatně manévrovat.⁴³³

Maršálův osud se naplnil 4. června 1823, zemřel na následky tuberkulózy. Dlouhá tažení, smrt většiny dětí ještě za jeho života, po mnoho let soustavné velké nervové vypětí a hněv znovunastoleného bourbonského režimu, se na délce jeho života rozhodně podepsaly.⁴³⁴ Císaře Napoleona přežil o pouhé dva roky.⁴³⁵

⁴³² Tamtéž, s. 440–447.

⁴³³ Tamtéž, s. 415.

⁴³⁴ V období restaurace nejdříve Davout čelil ústrkům, posléze mu však byly jeho hodnosti vráceny, byl jmenován francouzským pairem a rok před smrtí byl zvolen starostou Savigny-sur-Orge, po čase po něm tuto funkci převzal i jeho syn. Maršálůva žena Aimée Davoutova se vdovské penze dočkala až v roce 1829, manželka přežila o 45 let a dožila se úctyhodného věku 86 let. Titul vévody z Auerstädtu na rozdíl od knížete z Eckmühlů dodnes nezanikl. Maršál Davout zůstává i nadále postavou, která si zasluhuje připomínat, a to nejen díky vítězným bitvám, ale celkovému odkazu ve schopnosti držet se svých zásad, který po sobě zanechal.

⁴³⁵ Tamtéž, s. 407–416.

5 KONEC NAPOLEONSKÝCH VÁLEK

5.1 Vídeňský kongres

Vídeňský kongres nazvaný podle místa jednání začal se zhruba půlročním odstupem po první abdikaci Napoleona Bonaparta (toho času v internaci na ostrově Elba ve Středozezemním moři) v září roku 1814 a pokračoval až do doby těsně před Napoleonovou definitivní porážkou v bitvě u Waterloo v červnu 1815. Pro své téměř každodenní plesy, které byly pořádány hlavně v salónech význačných šlechtičen, a výlety pro hosty je také nazýván jako tančící kongres, což je vyobrazeno i na mnoha dobových karikaturách, na kterých jsou vyobrazeni tančící monarchové evropských mocností. Přestože francouzský král Ludvík XVIII., mladší bratr během revoluce popraveného Ludvíka XVI. slíbil Francii po svém příjezdu (z Anglie, kde po jistou dobu válčení na kontinentě přechodně také žil) volenou vládu, osobní svobody, svobodu tisku a nezávislé soudnictví, zemí se šířilo rozčarování. Existuje několik variant známého výroku o tehdejším krátkozrakém chování Bourbonů a šlechtických emigrantů. Varianta, kterou pronesl Talleyrand, měla znít: „**Bourboni se v ničem nepoučili a nic nezapomněli**“.⁴³⁶ Právě v této atmosféře se vítězné evropské mocnosti měly setkat ve Vídni, aby dohodly nové uspořádání světa.⁴³⁷

Cílem kongresu nebylo drasticky potrestat⁴³⁸ Francii, ale vybudovat takovou Evropu, která by nedovolila nástup nového Napoleona. Hlavní snahy vítězných mocností se soustředily především na restauraci – tedy snahu o návrat před Velkou francouzskou revolucí tam, kde to bylo možné. Revoluce představovala hrozbu pro všechny vládnoucí monarchie. Některé změny hranic v Evropě, např. při dokonání trojího dělení Polska (1793 a 1795) či obsazení Finska carským Ruskem na úkor Švédska po válečné konfrontaci (1809) navíc už z mocenského hlediska zpět ani vrátit nešly. **Vrátit se před rok 1789 nebylo možné – společnost se změnila!** Staré pořádky ovšem měly být opětovně ukotveny na základě feudalismu a silného postavení náboženství ve společnosti (tomu odpovídala i silná křesťanská mystika mnohých panovníků – např. u cara Alexandra I.). Vítězné mocnosti měly být uspokojeny ve svých územních požadavcích, na evropské trůny měly až na výjimky opětovně usednout původní vládnoucí rody. Tento požadavek se označoval jako **legitimismus** – tradicionalistické a monarchistické politické ideologie⁴³⁹ a myšlení usilující o dosažení

⁴³⁶ UHLÍŘ, Dušan. *Čas kongresů a tajných společností*. Praha 2017, s. 67. ISBN 978-80-7557-087-1.

⁴³⁷ HOLMES, Richard. *Napoleonské války*, s. 66.

⁴³⁸ K tomu je třeba dodat, že po Waterloo se přístup vítězných spojenců k Francii přeci jen zpřísnil.

⁴³⁹ Bohem ustanovený řád – panovníci z Boží milosti.

neprávem sesazeného legitimního panovníka či dynastie na základě platného nástupnického řádu. Se snahou velmocí dohodnout se na Vídeňském kongresu souvisel ještě jeden důležitý pojem, který je s kongresem spjatý – **kvietismus**. Ten představoval snahu o naprostý klid ve válkami vyčerpané Evropě, snahu zabránit ničivým revolucím za každou cenu a ideálně ničím nehýbat. Rakouský císař František se měl během Vídeňského kongresu vyjádřit ve smyslu, který byl pro Habsburky velmi výstižný: „*Lid? Co je to? Zním pouze poddané.*“⁴⁴⁰

Hlavní rozhodnutí kongresu byla v rukou panovníků několika států. Hlavní čtveřici tvořili ruský car Alexandr I., ministr zahraničních věcí Velké Británie Robert Stewart Castlereagh, hostitel kongresu rakouský císař František I. spolu s ministrem zahraničí Klemensem Metternichem (od roku 1821 již kancléřem) a pruský král Fridrich Vilém III. spolu s knížetem Hardenbergem.⁴⁴¹ K této sestavě se brzy připojila Francie, a to zásluhou svého ministra zahraničí knížete Talleyranda⁴⁴², přestože byla poraženým státem. Nejostřejší spory na kongresu se dotýkaly osudů bývalého Varšavského knížectví a Saského království. Doslovně přijímaná zásada legitimismu, historických práv dynastií na jednotlivé země a trůny, by znamenala obnovené ruské hranice na Bugu z doby po trojím dělení Polska v roce 1795. S tou ale Alexandr I., považující se za hlavního vítěze nad Napoleonem, nemohl souhlasit. Nato Prusko žádalo rekompenzaci za polská území, která připadnou Rusku.⁴⁴³

5.1 Shrnutí důsledků napoleonských válek

Svatá aliance⁴⁴⁴, založená v září 1815 na návrh cara Alexandra I. měla být „*křesťanskou odpovědí na Francouzskou revoluci*“. Spojila tři panovníky, „*bratry a členy jednoho křesťanského národa*“, protestanta Fridricha Viléma III. – krále pruského, katolíka Františka I. – císaře rakouského a pravoslavného ruského cara Alexandra I. Např. švýcarský konzervativní teoretik Karl Ludwig von Haller hlásal roku 1816 návrat k feudálním, stavovským tradicím a papežské autoritě. Dalšími konzervativními mysliteli v tomto období byli např. Joseph de Maistre nebo Louis de Bonald. Von Haller mimo jiné tvrdil, že pouze církev je hodna důvěry jako základu politické moci a byl natolik posedlý stabilitou, že pro její

⁴⁴⁰ CARMIGNANI, Jean-Carlos. *Evropa romantiků*, s. 1092.

⁴⁴¹ UHLÍŘ, Dušan. *Čas kongresů a tajných společností*, s. 67

⁴⁴² Talleyrand (1754–1838) podobně jako ministr policie Fouché (1759–1820) dokázal získat alespoň na čas zpět své postavení po návratu Bourbonů do Francie, které ztratil poté, co u Napoleona postupně upadl v nemilost a měli vzájemně čím dál silnější rozeprve. Jednalo se o nejúspěšnějšího státníka a diplomata období Velké francouzské revoluce, napoleonských válek, restaurace Bourbonů a Vídeňského kongresu.

⁴⁴³ VACULÍK, Jaroslav. *Obecné dějiny novověku IV (1789–1918)*, s. 24.

⁴⁴⁴ Svátá aliance je v souvislosti s koncem napoleonských válek zaužívaný pojem, který však neodpovídá politické skutečnosti. Nejvýstižnější pojmenování by znělo pentarchie vítězů.

dosažení neváhal zmrazit společnost. Město a jeho společenské proměny jsou podezřelé, naproti tomu venkov a pojmy jako rodina či hierarchie se vracejí do módy. Velká francouzská revoluce a svoboda jednotlivce, jíž si tolik cenila, jsou považovány za dílo ďáblů.⁴⁴⁵

Zásadní výsledek Vídeňského kongresu byl fakt, že se podařilo sestavit **novou politickou mapu Evropy. Francie se vracela do hranic z roku 1792** (tedy s nepatrně větším územním rozsahem oproti revolučnímu roku 1789!), musela zaplatit kontribuci a část vítězných vojsk měla dočasně pobývat na jejím území. Rusko získalo právo na Království polské (Kongresové Polsko – Kongresovka), jenž bylo vytvořeno z velké části Varšavského knížectví a které bylo v personální unii s Ruskem a nejdříve i s určitou mírou autonomie. Byl potvrzen zisk Finska z roku 1809 a Besarábie z roku 1812. Rakousko získalo zpět Tyrolsko, Lombardsko, Benátsko (z nichž vzniklo Království lombardsko-benátské), Istrii, Terst, Dalmácii a Východní Halič.⁴⁴⁶ Ztratilo však Belgii. Bratr císaře Františka I. Ferdinand Habsburský se stal velkovévodou v Toskánsku a Napoleonova manželka Marie Louisa Habsburská získala vévodství Parma. Prusko získalo západní část Varšavského knížectví, Velkovévodství poznaňské, Gdaňsk, téměř polovinu Saska, které do poslední chvíle zůstalo věrné Napoleonovi, nová území v západním Německu – Vestfálsko a Porýní a Přední Pomořansko. Územní přírůstek Pruska byl největší ze všech vítězných mocností. Velké Británii bylo potvrzeno vlastnictví Helgolandu, Malty, Jónských ostrovů, mysu Dobré naděje, Jižní Afriky a Cejlonu.⁴⁴⁷

Došlo k obnovení Církevního státu v Itálii, vytvoření Království spojeného Nizozemí spojením Belgie, o kterou definitivně přišli Rakušané, a Holandska pod vládou dynastie oranžské. Rýnský spolek byl rozpuštěn a místo něho utvořen Německý spolek skládající se v té době ze 38 států. Předsedou spolku bylo Rakousko, v čele Spolku byl Spolkový sněm se sídlem ve Frankfurtu nad Mohanem. Součástí Spolku byly západní země habsburské monarchie (tedy jak české, tak rakouské země) a západní část Pruska (bez Poznaňska, Západního a Východního Pruska). Kongres potvrdil neutralitu Švýcarska. Bourboni se vrátili na trůny Francie, Španělska a Království obojí Sicílie. Vídeňský kongres vypracoval normy mezinárodní diplomacie. **Zásada rovnováhy sil a „koncertu“ hlavních evropských velmocí přinesla Evropě zhruba 40 let míru.**⁴⁴⁸

⁴⁴⁵ CARMIGNANI, Jean-Carlos. *Evropa romantiků*, s. 1093.

⁴⁴⁶ ŠAROCHOVÁ, Gabriela V.; BĚLINA, Pavel; KAŠE, Jiří; KUČERA, Jan Pavel a CUHRA, Jaroslav. *České země v evropských dějinách. Díl 3. (1756–1918)*. Praha: Paseka, 2006, s. 80. ISBN 80-7185-795-5.

⁴⁴⁷ VACULÍK, Jaroslav. *Obecné dějiny novověku IV (1789–1918)*, s. 24.

⁴⁴⁸ Tamtéž, s. 25.

Důsledky napoleonských válek v Evropě může dále dobře demonstrovat podrobnější osud Švédska bezprostředně po skončení napoleonských válek a také **srovnání závěru života Bernadotta a Napoleona Bonaparta**. Napoleon zazářil v dějinách jako kometa, jeho osud je výjimečný, stejně jako se neuvěřitelně rychle dostal do nejvyšších pozic vojenské i politické hierarchie až k titulu císaře, podobně rychle pak své postavení i na základě vlastních chyb ztratil a Francie čelila armádám celé Evropy. Jeho konec ve vyhnanství na ostrově Svaté Heleny, které navíc již s velmi podlomeným zdravím⁴⁴⁹ těžce snášel, je dobře znám. Spíše se pak snažil z posledních sil, a k tomu je nutno dodat, že poměrně úspěšně, stvořit svůj odkaz a legendu, kde ledasco zamlčel či upozadil a snažil se, aby zůstal zachován především odlesk slávy na bitevních polích a dočasné francouzské dominance na kontinentu. Doba Napoleona Bonaparta je skutečně převratná, je však i zde potřeba vnímat a mít na paměti známé rčení, že: „dějiny píšou vítězové“. **Napoleon** se jako vítěz i sám vykreslit chtěl a byl v tom velmi dovedný. I proto je jeho jméno skutečně nesmrtelné a **vždy bude fascinovat, inspirovat i pobuřovat a odpuzovat. To vše v jedné osobě a jedné dějinné etapě!** Ani jeho soupeřům se jeho jméno nepovedlo vymazat z dějin a upozadit, to se následně projevilo v dalších dekádách, přičemž rod Bonaparte se také k vládě nad Francií nejdříve skrze pozici prezidenta a poté i na francouzský císařský trůn vrátil v osobě jeho synovce Napoleona III. roku 1852.⁴⁵⁰ Proto ještě i dnes sotva kdo setrvá při návštěvě Invalidovny v Paříži před Napoleonovým sarkofágem s jeho ostatky bez jisté úcty.⁴⁵¹

Příběh Bernadotta je oproti tomu Napoleonovu zcela jiný, hovoří o stálém vzestupu a trvalém úspěchu. Švédské království i díky Bernadottovi vyšlo z napoleonských válek stabilně ukotvené. I Vídeňský kongres to ve svých závěrech potvrzením švédského zisku Norska jen potvrdil. Například oproti Dánsku, které zaplatilo za věrnost napoleonské Francii územními ztrátami a oslabené i ekonomicky, to byl velký rozdíl. Bernadotte své postavení i oproti některým intrikám jasně uhájil a švédská společnost si jej i kvůli tomu oblíbila. Nakonec se tedy ukázalo, že i někdo jako Bernadotte s vojenskou minulostí a cizím původem, může být dobrým králem, když si zachová odstup a přistupuje k výzvám, které převratná doba připraví, obezřetně. Dění ve Francii už nadále sledoval Bernadotte

⁴⁴⁹ Bezprostřední příčinou smrti Napoleona Bonaparta byl žaludeční vřed, ale zažívací potíže jej provázely již dlouho. NEUMAYR, Anton. *Diktátoři v zrcadle medicíny: Napoleon, Hitler, Stalin*. Praha: Jan Vašut, 1999, s. 98–99. ISBN 80-7236-107-4.

⁴⁵⁰ HOLMES, Richard. *Napoleonské války*, s. 76.

⁴⁵¹ NEUMAYR, Anton. *Diktátoři v zrcadle medicíny: Napoleon, Hitler, Stalin*, s. 102.

jen zpozvdálí, o to cennější jsou některá svědectví z korespondence s jeho francouzskými přáteli, se kterými zůstával i nyní v kontaktu.⁴⁵²

Proces s maršálem Neyem, který byl nakonec popraven za přeběhnutí k Napoleonovi, byť předtím přísahal věrnost Ludvíku XVIII. po Napoleonově první abdikaci, nesl Bernadotte velmi nelibě a smrti svého přítele velmi litoval. I proto pozval jeho syna do Švédska a umožnil mu působení ve švédské armádě, velkoryse obdobným způsobem postupoval i u synů několika dalších velitelů (Drouet), se kterými se v minulosti přátelil nebo byli jeho podřízenými a kterých si vážil. Bernadotte byl nyní v postavení, kdy si tuto velkorysost mohl dovolit. V počínání Bourbonů ve Francii prozíravě spatřoval počátek další krize a revolty proti nim, aktivně proti nim však nevystupoval.⁴⁵³

Když starý král Karel XIII. 5. února 1818 v 69 letech po dlouhé nemoci, ale s klidnou myslí, zemřel, na trůn nastoupil Bernadotte jako švédský král Karel XIV. a následně i norský král Karel Johann III. Jedinečný životní příběh a 40letá kariéra Jean-Baptista Bernadotta se tím dovršily a je potřeba podotknout, že vztahy se svými adoptivními královskými rodiči měl dobré a za zhruba 8 let, co byl korunním princem, si také získal velkou důvěru celého Švédska napříč všemi společenskými vrstvami, pochopitelně bylo to i proto, že učinil řadu správných rozhodnutí a způsob, jakým pro Švédsko získal Norsko a na konci napoleonských válek svým způsobem vydělal, také ukazuje, že byl politickým talentem. Bernadotta čekaly hned dvě korunovace, švédská i norská a množství státnických povinností. Korunovace (11. května 1818 švédská a 7. září 1818 norská) proběhly bez účasti jeho manželky Desirée.⁴⁵⁴

Když **5. května 1821**⁴⁵⁵ **Napoleon** jako Bernadottův nejdůležitější životní soupeř, rival, spojenec, donátor, kritik i nepřítel, postupně to vše v jedné osobě, **ve svém vyhnanství na ostrově Svaté Heleny zemřel**⁴⁵⁶, Bernadotte prožíval šťastná léta na švédském i norském trůnu. Napoleon se vůči němu na sklonku života vyjadřoval rozporuplně, což bylo pro jejich vzájemný vztah v uplynulých desetiletích dost vypovídající, ale nakonec jeho hodnocení, které se nám dochovalo, bylo přeci jen více smířlivé. Napoleon o Bernadottovi řekl, že jej osobně sice zklamal, že ho může obvinít z nevděčnosti, ale nikoliv ze zrady.⁴⁵⁷

⁴⁵² ELBL, Pavel Benedikt. *Maršál Bernadotte: z bitevního pole až na královský trůn*, s. 534–540.

⁴⁵³ Tamtéž, s. 534.

⁴⁵⁴ Tamtéž, s. 539.

⁴⁵⁵ HOLMES, Richard. *Napoleonské války*, s. 66.

⁴⁵⁶ NEUMAYR, Anton. *Diktátoři v zrcadle medicíny: Napoleon, Hitler, Stalin*, s. 96–99.

⁴⁵⁷ ELBL, Pavel Benedikt. *Maršál Bernadotte: z bitevního pole až na královský trůn*, s. 418.

K vládě krále Karla XIV. je potřeba se vyjádřit, protože rozhodně byla úspěšná a byť mu někteří prorokovali nezdar včetně Napoleona samotného, byl to uvážlivý panovník, který dbal na zájmy státu jako celku. Dokázal úspěšně proplout rozbouřenými vlnami nově se rodících hnutí, včetně těch směřujících k nacionalismu, dokázal vyjednávat i se zástupci studentů, které si také získal, postupně pomáhal zavádět i obecní samosprávu.⁴⁵⁸ Rozhodně nebyl despotický, držel se ústavních pravidel a zvyklostí, přitom v něm zůstalo něco z přesvědčeného a zapáleného člověka, který přispěl ke zbourání starého režimu a nastolení řádu nového. I jeho impulzivní gaskoňský temperament jej nikdy neopustil, přičemž osobně nesnášel především nespravedlnost podobně jako kdysi vůči svým vojákům, zajatcům či podmaněným národům, nyní i vůči svým poddaným.⁴⁵⁹

Na závěr srovnání životů Napoleona a Bernadotta je vhodné uvést i některé neuvěřitelné Bernadottovy výroky, které o sobě prohlásil a které by z úst kohokoliv jiného působily zcela nepatřičně, ne však u něj a v důsledcích výjimečné doby revolučních a napoleonských válek. Legendární je výrok: „*Já, který jsem kdysi býval maršálem Francie, jsem nyní pouhým švédským králem*“⁴⁶⁰ a rovněž výrok, který měl pronést na smrtelné posteli: „*Nikdo neudělal kariéru jako já!*“ A neméně pověstnou je u Bernadotta historka, která je však nejspíše pouhou legendou, a to sice o jeho údajném tetování na těle s textem: „*Smrt králům a tyranům!*“ Toto republikánské heslo by bylo až troufale neuvěřitelné u člověka, který se následně sám stal švédským a norským králem. Jedno je však jisté, skutečně málokomu se v lidských dějinách povedl takový vzestup, který neskončil pádem, ale byl předán potomkům, kteří jej následně rozvíjeli dál.⁴⁶¹

O Napoleonovi samotném pak měl těsně po jeho smrti Bernadotte prohlásit následující tklivé hodnocení: „*Napoleon nebyl poražen lidmi. Byl větší než my všichni. Ale Bůh ho potrestal, neboť spoléhal na svoji vlastní inteligenci, dokud nebyl tento podivuhodný nástroj napnut k prasknutí. Vše se zhroutilo na konci. Jediné věci, které skýtají odolnost, jsou dobrota duše a čistota srdce.*“⁴⁶²

Rod Bernadotte vládne Švédsku dodnes, jeho obliba je vysoká, a i když se v současnosti jedná o konstituční monarchii, královská rodina a její tradice je se Švédskem

⁴⁵⁸ Bernadotte byl celý život velmi pracovitý a s organizačním talentem, zajímavostí je, že veškeré listiny, které podepisoval, musely být nejdříve přeloženy do francouzštiny, protože švédštinu nikdy zcela neovládnul.

⁴⁵⁹ ELBL, Pavel Benedikt. *Maršál Bernadotte: z bitevního pole až na královský trůn*, s. 562.

⁴⁶⁰ Tamtéž, s. 547.

⁴⁶¹ Tamtéž, s. 563.

⁴⁶² Tamtéž, s. 546.

pevně spjata a dělá ho tím státem, jakým ho známe a jak jej uznáváme. Karel XIV. také napomohl ukotvit Švédsko v geopolitice jako neutrální stát na pomezí sfér vlivu i když Rusko už za jeho života a nyní opět (viz např. opětovně zavedení branné povinnosti s odkazem na i v roce 2023 stále probíhající válku na Ukrajině) je vnímáno jako nejméně potenciální hrozba. Švédsko má své potíže, ale je to demokratický stát s fungujícími institucemi, a i na tomto poli Karel XIV. rozhodně zanechal svoji stopu. Životní příběh Jean-Baptiste Bernadotta, řadového královského vojáka, republikánského generála, velvyslance a ministra války, maršála císaře Napoleona, vévody Ponte-Corvo, korunního prince a švédského i norského krále se uzavřel 6. března 1844 ve věku 81 let.⁴⁶³

Nyní k odkazu samotného Napoleona. **Bonapartismus** jako politický směr se postupně vyčerpal se sklonkem 19. století, zejména po porážce Francie ve válce s Pruskem 1870–1871, kdy v bitvě u Sedanu 1. září 1870 padl Napoleon III. do pruského zajetí a poté byla jeho vláda svržena. Napoleon III. jako synovec Napoleona Bonaparta a druhý francouzský císař z tohoto rodu ztratil i přes zmíněnou vojenskou porážku s Pruskem a ztrátu postavení definitivně naději na možnost návratu rodu Bonapartů na francouzský trůn až se smrtí svého jediného syna Evžena Ludvíka Napoleona v zulské válce 1. června 1879. **Dědictví Napoleona Bonaparta však přežívá až do současnosti.** Napoleonův občanský zákoník vydaný roku 1804 je dodnes základem francouzského občanského práva a základy se odrážejí také v právních kodexech některých zemí, které byly v té době francouzskými spojenci. Také správní a vzdělávací systém Francie nese dodnes mnoho shodných znaků. Někteří Francouzi se dokonce pokoušejí porovnávat Evropskou unii s Napoleonovým císařstvím a vidí v něm prvního velkého Evropana, který zbořil politické a obchodní bariéry, a kromě britské rezervovanosti se mu podařilo sjednotit celý kontinent. I když v roce 1815 prohrál u Waterloo, v pozdější době nakonec vyhrál. Kavárny a prodejny suvenýrů, které se shromáždily okolo pozic spojenců v protifrancouzské koalici, prodávaly více bronzových pamětních plaket a ozdob s motivem Napoleona, který byl poražen, než s motivem vítězného Wellingtona či Blüchera. A dost možná je i taková nevýznamná epizoda symbolem jeho věčné slávy. **I my sami přitom snadno zapomínáme na jeho domýšlivý egoismus, cynismus, na jeho ničivé války a marné boje, namísto toho si pamatujeme muže v koňském sedle obklopeného vojáky hrdými na svá vítězství, který původně nebyl ničím a učinil Francouze, v podstatě bez ohledu na ně samotné, pány kontinentu.**⁴⁶⁴

⁴⁶³ Tamtéž, s. 563.

⁴⁶⁴ HOLMES, Richard. *Napoleonské války*, s. 76.

ZÁVĚR

Napoleonské války byly převratným obdobím v mnoha směrech. Svět po napoleonských válkách už nebyl tím jako před nimi. I když se staré monarchie snažily zastavit myšlenky Velké francouzské revoluce, i díky úspěchům francouzských zbraní na počátku napoleonských válek a po jistou dobu i výrazné politické a vojenské dominanci Francie na evropském kontinentě, se to nezdařilo. Sám Napoleon přitom na některé z těchto myšlenek navázal, naopak jiné, které mu nevyhovovaly, popřel. A již jen samotný fakt, že sám Napoleon jako původně sympatizant jakobínů a zastánce revoluce, tedy odpůrce monarchie a stávajících feudálních pořádků, se stal císařem se snahou založit vlastní vládnoucí dynastii, dokazuje, o jak turbulentní etapu dějin šlo. Nejpozději v revolučním roce 1848 napříč Evropou tak bylo jasné, že touhu širokých mas obyvatelstva po odlišném a sociálně spravedlivějším fungování společnosti nelze zastavit.

Samotné napoleonské války byly až do první světové války největším válečným konfliktem vůbec. Jen Francouzů během válek zahynulo více než milion, sama postava Napoleona je však hodnocena nejednoznačně a dodnes i jeho odkaz žije vlastním životem, protože bývá posuzován zcela protichůdně, na jednu stranu vojenský génius a schopný reformátor, na stranu druhou megaloman bažící po moci lhostejný k utrpení lidí. Evropské trůny, území a země dobyté Francouzi rozdělával svému rodinnému klanu. Nejstarší bratr Josef získal královský titul nejdříve v Neapoli a posléze výměnou ve Španělsku. Bratr Ludvík se stal králem holandským (roku 1810 jej však musel kvůli neshodám s Napoleonem opustit). Nejmladší bratr Jérôme se stal králem vestfálským. Sestra Maria Elisa získala titul velkovévodkyně toskánské a Napoleonův švagr maršál Murat uvolněný neapolský trůn. Nevlastní strýc Joseph Fesch byl jmenován arcibiskupem lyonským a francouzským kardinálem. Svým maršálům a ministrům přiděloval císař velká území a provincie ve stylu středověkých lén s příslušnými tituly a symboly. Vytvořil přitom novou šlechtu císařství, která tvořila stafáž kolem jeho trůnu.

Během napoleonských válek se naplno začal prosazovat **nacionalismus**. Sama francouzská revoluce i císařství byly přitom projevem vyhraněného nacionalismu, který Francouzi šířili po Evropě a označovali ho za akt osvobození od staré společnosti absolutistických režimů. Dávali mu průchod cestou násilí, což vyvolávalo nelibost a během okupace přerůstalo i v nenávist. Rostl také odpor k odvodům domácích branců. V případě Německa a Itálie šlo o akt probuzení myšlenky sjednocení národa. V italsky hovořících

zemích právě i kvůli napoleonským tažením, přestože to mnozí místní také vnímali jako okupaci. Konec konců Napoleon byl titulován i italským králem. Na Apeninském poloostrově také definitivně zanikly dvě velké námořní velmoci Benátky a Janov. V Německu francouzskou nadvládu nesli vesměs značně nelibě, což mělo dalekosáhlé následky. Na druhé straně však vzdělanější vrstvy napříč Evropou přijímaly názory a instituce, se kterými přišla revoluce, a nakonec i císařství – **liberalismus proti konzervatismu**. Specifická je situace u Poláků, v čase napoleonských válek bez vlastního státu pohlceného trojím dělením Polska v letech 1772, 1793 a 1795. Protože svůj osud spojili s Napoleonem, loajálně a vytrvale za něj bojovali. V Polsku je tak Napoleon připomínán nejčastěji v pozitivním duchu.

Rakouské císařství ukázalo v konfrontaci s Francií mnohokrát slabost vojenskou i ekonomickou, přesto shodou okolností a úspěšnou vyjednávací strategií po Vídeňském kongresu Rakousko nijak zásadně neztratilo a vrátilo se kromě Belgie do původních hranic před válečnými prohrami a s tím souvisejícími územními ústupky. Politické otřesy mnohonárodnostní země se však i tak po pár dekádách dostavily. Rusko dále expandovalo, ale seznámení ruských vojáků s tím, jak se žije lidem v zahraničí lépe a na jiném civilizačním stupni, se nakonec ukázalo pro samotné Rusko velmi destruktivní v pozdějších obdobích, což započalo povstání děkabristů roku 1825. Velká Británie si upevnila pozici supervelmoci, největší říše v lidských dějinách, která ovládala širé oceány a moře, těžící z rozsáhlých kolonií. Až do první světové války si toto postavení dokázala uhájit.

Země Beneluxu, po drtivou většinu doby trvání napoleonských válek obsazených Francií, byly úspěchy či neúspěchy napoleonských armád také ovlivněny. Vliv francouzské kultury zejména na Belgii zvýrazněný i tímto obdobím je dodnes jasně patrný. Pro Skandinávii či Pyrenejský poloostrov představovaly napoleonské války také velký zlom, Finsko bylo přičleněno k carskému Rusku, Švédsko získalo Norsko, Dánsko bylo oslabeno. Španělé si začali uvědomovat svoje zaostávání oproti vyspělejším sousedům, což se také nejdříve projevilo ve válce s Francií, odhodlání španělského lidu bránit vlastní zemi proti cizím interventům, pomohlo nastartovat národní cítění Španělů a stvořit kořeny národa, jak jej známe dnes. Pro Portugalce šlo také obdobně o válku s uchvatiteli, tradiční vazby s Brity okamžikem útoku Napoleonovy armády získaly opět na důležitosti. Velká Británie správně vycítila, že útokem na Pyrenejský poloostrov se nechal Napoleon vmanévrovat do války, ve které nešlo zvítězit, ale jen vyčerpat mnohé zdroje a oslabit leckdy i své nejzkušenější jednotky. Důsledky i pro tento region tak byly dalekosáhlé.

Pro rekapitulaci ve vztahu k počátkům národních hnutí⁴⁶⁵ zejména v Německu, Itálii, Španělsku či Rusku je třeba uvést, že to byla právě francouzská tažení a nenávislná reakce obyvatel okupovaných zemí s tím spjatá, která naplno podnítila národní cítění místních.⁴⁶⁶ Jedná se tak o počátek evropského nacionalismu! Navíc Napoleonův pokus zlomit Velkou Británii ekonomicky vytvořením systému Kontinentální blokády selhal a postupně byl obcházen. Jedním z mála pozitiv tohoto systému byla pobídka pro některé země, aby přinesly vlastní alternativu vůči dovozu z exotických destinací, světlo světa tak spatřily např. některé maďarské pálivé delikatesy, jiné regionální pochutiny, koření a podobně.

Zásadní pro Francii bylo, že obyvatelé, kteří se vzbouřili roku 1789 jako poddaní královského režimu se během revoluce a císařství proměnili ve svobodné občany s požadavkem spolurozhodovat o osudu své země. Evropu ovlivnily francouzské události do té míry, že se zcela proměnil zaběhnutý chod společnosti. Francouzské vzory vyvolávaly tlak na přijetí dalších politických a správních reforem (např. v Prusku, Bavorsku či Rakousku, kde byl vydán i moderní občanský zákoník). Hranice několika zemí se změnily a svět a společnost už se nemohla vrátit do roku 1789. Bourboni po návratu do Francie museli uznat mnohé výdobytky revoluce i císařství a vyhlásili dokonce novou ústavu. **Napoleon jako politik a administrátor po sobě zanechal podobně hlubokou stopu jako vojevůdce.** V právní oblasti šlo zejména o převratný občanský zákoník, dále zákoník občanského soudního řízení, obchodní zákoník, zákoník trestního soudního řízení či trestní zákoník. V ekonomické či správní oblasti mimo jiné založil Francouzskou národní banku či zlatý frank. Přes obrovskou osobní moc, silnou cenzuru či silný a rozvětvený policejní aparát také nikdy nezpochybnil rovnost občanů!

Napoleonské války také dodnes připomíná empírový nebo také císařský sloh. Ten se projevil téměř ve všem – v architektuře, drobných řemeslech, malířství, oblečení či u nábytku. A to s patrným vlivem antiky a starověkého Egypta. Mezi další němé svědky tehdejší doby patří umělecká díla, produkty uměleckých řemesel, užité předměty či jakékoliv otisky lidské kreativity, tzv. napoleonika. Díky této bohaté ikonografii, jejímiž jsou nositeli, si můžeme vytvořit představu o událostech a osobnostech, které na přelomu 18. a 19. století hýbaly osudem Evropy. Jedná se o **specifickou kategorii kulturního dědictví**, která plní funkci mediátora historické paměti s jasným odkazem na rozporuplnou postavu Napoleona

⁴⁶⁵ K tématu dále HROCH, Miroslav. *Napoleonské války a formování národů ve střední Evropě*. In: FASORA, Lukáš; HANUŠ, Jiří a MALÍŘ, Jiří (eds.). *Napoleonské války a historická paměť: sborník příspěvků ze stejnojmenné konference konané ve dnech 21.–22. dubna 2005 v Brně*, s. 21–33.

⁴⁶⁶ Dále k tématu RAK, Jiří. *Napoleonské války a počátky národního obrození*. In: tamtéž, s. 193–207.

Bonaparta. Jeho závratný životní příběh, který udivoval, překvapoval, inspiroval i děsil zároveň, se po staletí promítá v četných zámeckých sbírkách i v lidové tvorbě. Na Moravě i v důsledku dvou napoleonských tažení roku 1805 a 1809 zanechala válka stopu v bezpočtu písní a pověstí. Konec konců napoleonské války měly pochopitelně i vliv demografický. A to po celé Evropě. V každé zemi, která byla vystavena válečným útrapám a přesunům vojska, se usazovaly veteráni a vysloužilci. Rodily se děti chtěné i nechtěné. České země nevyjímaje, nejen jako autor těchto skript nebo člen Československé napoleonské společnosti, se k francouzským kořenům u části mých předků z napoleonských válek, vždy i sám hrdě hlásím.

Z hlediska vojenství představovaly napoleonské války další krok k modernizaci válčení založeném především na dobré logistice a koordinovaných přesunech velkého množství vojáků a různých druhů vojska. Schopnost manévrovat byla pro Napoleona po většinu jeho vojenské kariéry příznačná. Napoleon také díky svým schopnostem a výsledkům na bojišti pochopitelně ovládl na dlouhou dobu vojenské myšlení, válečnou strategii a taktiku. Teprve postupně přicházela kritika a nový pohled na válku. Z velkých francouzských úspěchů během tažení třetí a čtvrté koalice si dokázali soupeři Francie vzít ponaučení a zavádět reformy po francouzském vzoru. **Zatímco kvalita napoleonských armád však postupem času klesala, u spojenců tomu bylo naopak.** Na tomto místě si vypůjčím úvahu z Harper encyklopedie vojenských dějin. Stejně jako u vzniku nových civilních profesí, byl i vývoj na poli vojenství během napoleonských válek výsledkem postupného působení výtvarníků doby osvícenství a průmyslové revoluce na životy lidí. Vojenská odbornost se tak vynořila ruku v ruce s promyšlenou a vědeckou teorií vojenství. Tato teorie se stala základem systematického vojenského vzdělání na nižším i postgraduálním stupni, jež samo bylo nezbytnou součástí odbornosti v moderním pojetí. Osoby, které prošly tímto vzdělávacím procesem, se stávaly členy vysoce specializované skupiny odborníků a počali uvádět teorii ve skutečnost.⁴⁶⁷ V tomto smyslu jistě není náhodou, že jedni z největších myslitelů v tomto oboru – vojenští teoretici Clausewitz (autor slavného výroku „*Válka je pouze pokračování politiky jinými prostředky*“) a Jomini (jeden ze zakladatelů moderní vojenské logistiky), byli oba účastníci napoleonských válek. Právě oni a jejich další kolegové také posléze formulovali nový pohled na válku a nejnovější trendy ve vojenství, které v mnohém vycházely z poznatků vzešlých právě z napoleonských válek.

⁴⁶⁷ DUPUY, Richard Ernest a DUPUY, Trevor Nevitt. *Historie vojenství. Díl 2. Od roku 1700 do války v Perském zálivu*, s. 824.

Během napoleonských válek se zbraně, taktika i ideologie poprvé od doby, kdy se na bojišti objevil střelný prach, navzájem doplňovaly. Mušketa s křesadlovým zámkem a bodákem dosáhla, stejně jako dělo s hladkým vývrtem, zdokonalení, jež se těsně blížilo vrcholu jejich možností. Po letech experimentů byly taktické způsoby užití těchto zbraní ve vzájemné kombinaci nebo společně s jízdou promyšleny tak, že schopný velitel mohl plně využít všech svých zbraní k dosažení rozhodných výsledků s minimálními ztrátami. Jednota zbraní, taktiky a ideologie na počátku 19. století byla nezbytným výsledkem předchozího vývoje. Její dosažení však bylo pravděpodobně uspišeno působením ducha jediného muže: Napoleona Bonaparta, člověka, který dal celé epoše pojmenování. Žádný muž nezanechal v období první poloviny 19. století zřetelněji rys své osobnosti. V době jeho života, a po zhruba další století, byla vojenská teorie i praxe posuzována podle jeho pravidel a přizpůsobována jeho pojetí válečnictví.⁴⁶⁸

Co dodat na úplný závěr těchto skriptů? **Studium napoleonských válek nabízí mnohé odpovědi i na výzvy současného světa.** Válka v moderním pojetí a za využití všech dostupných sil je i po více než 200 letech jedním z dědictví napoleonských válek. Konflikty patří k dějinám lidstva a jsou jejich neoddelitelnou součástí, na tom se bohužel, jak můžeme v současnosti vidět i na příkladu stále probíhající obzvláště nesmyslné války na Ukrajině, nic nemění. Konflikty pouze mění svoji podobu a reflektují technický pokrok lidstva. Pokrok v chování lidí a početnost mocných však zdá se zásadního posunu v průběhu dějin nedoznaly. To, že každou mocnou říši nakonec čeká nevyhnutelný pád, je zákonitost dějin. Těch dějin, o kterých vládci a politici jinak rádi hovoří, ovšem pouze když se jim to hodí. Samotný osud Napoleona Bonaparta je zpracován v nepřehledném množství publikací. Jeho životní příběh je výjimečný, ale zároveň podobně jako osudy řady maršálů francouzského císařství, z nichž tři jsou v těchto skriptech akcentovány nejvíce – Bernadotta, Davouta a Neye, dokládá především to, že šlo o dobu plnou příležitostí. Zda však Napoleona stvořila tato převratná doba nebo naopak Napoleon stvořil tuto dobu, zůstává nejasné a otázkou osobní interpretace. **Odkaz jeho a doby napoleonských válek tak nadále zůstává i v rovině romantického snu, který žije dále svým životem téměř bez ohledu na tehdejší realitu.**

⁴⁶⁸ Tamtéž, s. 812.

REKAPITULACE: CHRONOLOGICKÁ OSA

9. listopad 1799	státní (Brumairový) převrat, který vedl ke konci vlády Direktoria a vynesl Napoleona Bonaparta do pozice prvního konzula a posléze i k neomezené vládě
14. červen 1800	francouzské vítězství nad Rakušany v bitvě u Marenga
3. prosinec 1800	francouzské vítězství nad Rakušany a Bavorsy v bitvě u Hohenlinden
9. únor 1801	uzavření míru v Lunéville mezi Francií a Rakouskem
25. březen 1802	uzavření míru v Amiens mezi Francií a Velkou Británií – konec druhé koalice
23. květen 1803	Velká Británie vyhlašuje Francii válku
18. květen 1804	rozhodnutí Senátu, že se První konzul Napoleon Bonaparte stane císařem Francie
2. prosinec 1804	císařská korunovace v pařížské katedrále Notre Dame
26. květen 1805	Napoleon korunován italským králem v Miláně
srpen 1805	zformování třetí protifrancouzské koalice Rakouska, Velké Británie, Ruska, Neapolského království a Švédska
20. říjen 1805	kapitulace rakouské císařské armády u Ulmu
21. říjen 1805	porážka francouzsko-španělské flotily uštědřená Brity pod velením Nelsona v bitvě u Trafalgaru
2. prosinec 1805	drtivé vítězství Francie nad Ruskem a Rakouskem v bitvě u Slavkova
3.–5. prosinec 1805	epizodní porážka bavorského spojence Francie v bitvě s Rakušany u Štoků
26. prosinec 1805	uzavření (Prešpurského) míru mezi Rakouskem a Francií – konec třetí koalice
12. červenec 1806	založení Rýnského spolku, jehož protektorem se stává Napoleon Bonaparte

6. srpen 1806	rozpuštění Svaté říše římské národa německého
9. říjen 1806	zahájení války čtvrté koalice Pruska, Ruska a Velké Británie proti Francii
14. říjen 1806	souběžné bitvy u Jeny a Auerstädtu, které obě skončily přesvědčivým francouzským vítězstvím
21. listopad 1806	vydání Berlínského dekretu Napoleonem, který spočíval ve vynuceném přerušení obchodních a hospodářských styků Evropy s Velkou Británií
8. únor 1807	krvavá remíza v bitvě u (Pruského) Jílového mezi Francouzi a rusko-pruskými silami
14. červen 1807	rozhodná ruská porážka od Francouzů v bitvě u Friedlandu
červenec 1807	uzavření míru s Ruskem a Pruskem – konec čtvrté koalice
listopad 1807	obsazení Portugalska Francouzi
únor 1808	počátek francouzské invaze do Španělska
2. květen 1808	začátek protifrancouzského povstání v Madridu
15. červen 1808	španělským králem prohlášen Napoleonův bratr Josef
21. srpen 1808	vítězství Britů nad Francouzi v bitvě u portugalského Vimeira
4. prosinec 1808	opětovné ovládnutí Madridu Francouzi
9. duben 1809	Rakousko s výraznou podporou Velké Británie vyhláší válku Francii – zahájení války páté koalice
21.–22. duben 1809	francouzské vítězství v bitvě u Eggmühlu
21.–22. květen 1809	francouzská porážka v bitvě u Aspern a Essling
5.–6. červenec 1809	francouzské vítězství v krvavé bitvě u Wagramu
10.–11. červenec 1809	francouzské vítězství v bitvě u Znojma zakončené uzavřením příměří

27.–28. červenec 1809	taktické britsko-španělské vítězství, ale strategické francouzské vítězství v bitvě u Talavery
14. říjen 1809	uzavření míru s Rakouskem – konec páté koalice
1. duben 1810	sňatek francouzského císaře Napoleona s rakouskou arcivévodkyní Marií-Luisou – Rakousko spojencem Francie
27. září 1810	francouzská porážka od Britů a Portugalců v bitvě Bussaca
20. březen 1811	narození francouzského následníka trůnu Napoleona Františka (s přezdívkou Orlík)
3.–5. květen 1811	francouzská porážka od Britů a Portugalců u Fuentes de Oñoro
16. květen 1811	francouzská porážka od Britů, Španělů a Portugalců u Albuery
24. červen 1812	zahájení ruského tažení – invaze Grande Armée do Ruska
22. červenec 1812	francouzská porážka od Britů a Portugalců u Salamanky
16.–18. srpen 1812	francouzské vítězství nad ruskou armádou u Smolenska
7. září 1812	krvavá remíza (či francouzské pyrrhovo vítězství) u Borodina
8. září 1812	Napoleon s vojáky vstupuje do Moskvy
19. říjen 1812	Napoleon opouští Moskvu
24. říjen 1812	takticky patová bitva mezi Francouzi a Rusy u Malojarslavce
26. říjen 1812	Napoleon zahajuje ústup z Ruska
15.–18. listopad 1812	ruské taktické vítězství v bitvě u Krasného
26.–29. listopad 1812	ruské vítězství v bitvě u Bereziny, Grande Armée rozdrčena, Napoleon uniká do Francie vytvářet novou armádu

14. prosinec 1812	poslední francouzské jednotky opouští ruské území
únor 1813	vznik šesté protifrancouzské koalice tvořené Ruskem, Pruskem, Velkou Británií a Švédskem
2. květen 1813	Napoleon poráží Rusko a Prusko v bitvě u Lützen
20.–21. květen 1813	Napoleon poráží Rusko a Prusko v bitvě u Budyšína
21. červen 1813	rozhodující francouzská porážka v bitvě u Vitorie od Britů, Španělů a Portugalců, která fakticky uzavřela Napoleonovo španělské tažení
12. srpen 1813	Rakousko vyhláší válku Francii a připojuje se do šesté koalice
26.–27. srpen 1813	Napoleon poráží Rusko, Prusko a Rakousko v bitvě u Drážďan
23. srpen 1813	porážka Francie od Rusů, Prusů a Švédů v bitvě u Grosbeeren
26. srpen 1813	porážka Francie od Prusů a Rusů v bitvě u Katzbachu
29.–30. srpen 1813	porážka Francie od Prusů, Rusů a Rakušanů v bitvě u Chlumce a Přestanova
6. září 1813	porážka Francie od Prusů, Rusů a Švédů v bitvě u Dennewitz
16.–19. říjen 1813	Napoleonova drtivá porážka v bitvě národů u Lipska
30.–31. říjen 1813	Napoleonovo vítězství nad Bavory a Rakušany v bitvě u Hanau
leden 1814	vojáci států šesté koalice vstupují na francouzské území
29. leden 1814	Napoleonovo vítězství u Brienne – počátek francouzského tažení roku 1814
31. březen 1814	kapitulace Paříže – konec šesté koalice
6. duben 1814	Napoleonova podmíněčná abdikace ve prospěch syna s regentstvím císařovny Marie Luisy

11. duben 1814	Napoleonova bezpodmínečná abdikace, jíž se dynastie Bonapartů vzdala práv na francouzský trůn
20. duben 1814	Napoleon odjíždí do vyhnanství na ostrov Elba
1. říjen 1814	počátek Vídeňského kongresu
1. březen 1815	Napoleonův návrat do Francie
20. březen 1815	Napoleon vstupuje do Paříže
březen 1815	vznik sedmé protifrancouzské koalice Velké Británie, Ruska, Pruska, Rakouska, Nizozemí, Portugalska, Španělska, Švédska a menších německých a italských států
14. červen 1815	Napoleon zahajuje tažení do Belgie
16. červen 1815	Napoleonovo poslední vítězství během vojenské kariéry nad Prusy v bitvě u Ligny
16. červen 1815	nerozhodná bitva maršála Neye v souboji s vévodou z Wellingtonu u Quatre Brass, po které však Wellington ustoupil
18. červen 1815	Napoleonova poslední bitva vojenské kariéry u Waterloo, která skončila drtivou francouzskou porážkou od spojenecké armády zejména Britů a Prusů
22. červen 1815	Napoleonova druhá a definitivní abdikace
15. červenec 1815	Napoleon odjíždí z Francie a je deportován do vyhnanství na ostrov Svaté Heleny
20. listopad 1815	uzavření konečného míru mezi Francií a sedmou koalicí – konec sedmé koalice i konec napoleonských válek
5. květen 1821	Napoleon Bonaparte umírá ve vyhnanství na ostrově Svaté Heleny

POUŽITÁ LITERATURA A PRAMENY

BARATTO, Marco. *Třetí koaliční válka 1805: projekt Austerlitz 2005: sborník přednášek slavkovské konference „Evropské aliance 18. století – aliance Evropy kolem impéria Velkého národa. Slavkovská bitva a její pozadí“ a studii vztahových k událostem roku 1805*. Třebíč: Akcent, 2004. ISBN 80-7268-301-2.

BĚLINA, Pavel a ŠEDIVÝ, Ivan (eds.). *Napoleonské války a české země*. Praha: NLN, 2001. ISBN 80-7106-467-X.

BLACK, Jeremy. *Sedmdesát velkých historických bitev*. Praha: Slovart, 2006. ISBN 80-7209-812-8.

BRUCE, Robert B. *Bojové techniky období napoleonských válek 1792–1815: vybavení, bojeschopnost a taktika*. Praha: Deus, 2008. ISBN 978-80-87087-56-5.

BÜLOW, Adam Heinrich Dietrich von. *Der Feldzug von 1800: militärisch-politisch betrachtet*. Berlín: Heinrich Frölich, 1801.

CARMIGNANI, Jean-Carlos. *Evropa romantiků*. Praha: Gemini, 1995. ISBN 80-85873-34-6.

CASTLE, Ian. *Slavkov 1805: o osud impérií*. Praha: Amercom SA, 2010. ISBN 978-83-261-0628-6.

CIHLÁŘ, Jiří. *Vojenské trestní právo ve Francii v období 1789 až 1815*. Magisterská diplomová práce. Plzeň 2015.

CLARK, Christopher M. *Prusko: vzestup a pád železného království*. Praha: Beta, 2008. ISBN 978-80-7306-357-3.

CLAUSEWITZ, Carl von. *O válce*. Praha: Academia, 2008. ISBN 978-80-200-1598-3.

DAMAMME, Jean-Claude. *Les soldats de la Grande Armée*. Paříž: Perrin, 2002. ISBN 978-2262018627.

DUFFY, Christopher. *Austerlitz 1805*. Londýn: Shoe String Press, 1977. ISBN 978-0854221288.

DUFFY, Christopher. *Kámen a oheň: bastionová pevnost, její zrod a vývoj v dějinách pevnostního válečnictví*. Brno: Books, 1998. ISBN 80-7242-002-X.

DUPUY, Richard Ernest a DUPUY, Trevor Nevitt. *Historie vojenství. Díl 2. Od roku 1700 do války v Perském zálivu*. Praha: Forma, 1997. ISBN 80-7213-008-0.

ELBL, Pavel Benedikt. *Generál Bagration: legenda ruské armády*. Třebíč: Akcent, 2010. ISBN 978-80-7268-693-3.

ELBL, Pavel Benedikt. *Maršál Bernadotte: z bitevního pole až na královský trůn*. Třebíč: Akcent, 2015. ISBN 978-80-7497-070-2.

ELBL, Pavel Benedikt. *Maršál Lannes: francouzský Achilles*. Třebíč: Akcent, 2008. ISBN 978-80-7268-529-5.

ELBL, Pavel Benedikt. *Maršál Masséna: vzestup a pád „Miláčka Vítězství“*. Třebíč: Akcent, 2020. ISBN 978-80-7497-318-5.

ESDAILE, Charles J. *The Peninsular War*. New York: Allen Lane, 2003. ISBN 978-0140273700.

FASORA, Lukáš; HANUŠ, Jiří a MALÍŘ, Jiří (eds.). *Napoleonské války a historická paměť: sborník příspěvků ze stejnojmenné konference konané ve dnech 21.-22. dubna 2005 v Brně*. Brno: Matice Moravská, 2005. ISBN 80-86488-23-3.

FERRO, Marc a LENDEROVÁ, Milena. *Dějiny Francie*. Praha: NLN, 2006. ISBN 978-80-7106-403-9.

FREMONT-BARNES, Gregory. *Trafalgar 1805. Nelsonovo vrcholné vítězství*. Praha: Amercom SA 2010. ISBN 978-83-261-0635-4.

GATES, David. *The Spanish Ulcer: A History of the Peninsular War*. Londýn: Pimlico, 2002. ISBN 978-0712697309.

HAMMER, Helmut. *Oesterreichs Propaganda zum Feldzug 1809. Ein Beitrag zur Geschichte der politischen Propaganda*. Mnichov: Zeitungswissenschaftliche Vereinigung, 1935.

HANÁK, Jaromír. *Slavkovské bojiště: průvodce krajinou bitvy „tří císařů“*. Brno: Ave, 2015. ISBN 978-80-86831-05-3.

HAYTHORNTHWAITE, Philip J. *Ruská armáda za napoleonských válek 1799–1814*. Brno: Computer Press, 2009. ISBN 978-80-251-2690-5.

HOLAS, Václav. „...*Nun regnet es Broschüren*.“ *Strategie propagandy Rakouského císařství za války 1809*. Bakalářská práce. Praha 2012.

HOLLINS, David. *Rakouští vojevůdci za napoleonských válek 1792–1815*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1894-1.

HOLMES, Richard. *Napoleonské války*. Brno: Computer Press, 2008. ISBN 978-80-251-1983-9.

HORRICKS, Raymond. *Marshal Ney. The Romance And The Real*. Tunbridge Wells: Midas/Hippocrene, 1982. ISBN 978-0882546551.

HRYCH, Ervín. *Velká kniha vojevůdců, bitev a zbraní*. Praha: Regia, 2000. ISBN 80-86367-06-1.

CHALUPA, Jiří. *Dějiny Španělska*. Praha: NLN, 2017. ISBN 978-80-7422-525-3.

CHANDLER, David (ed.). *Napoleon's Marshals*. New York: Macmillan Publishing Company, 1987. ISBN 978-0029059302.

CHARTRAND, René. *Napoleonova děla 1792–1815: polní dělostřelectvo*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2417-1.

- JOHNSON, Paul. *Napoleon*. Brno: Barrister & Principal, 2015. ISBN 978-80-7485-051-6.
- JOMINI, Antoine-Henri. *Abriss der Kriegskunst*. Berlín: Richard Wilhelmi, 1881.
- JOMINI, Antoine-Henri. *Kritische und militairische Geschichte der Feldzüge Friedrich des Zweiten, verglichen mit denen des Kaisers Napoleon und dem neuen Systeme*. Tübingen: J.G. Cotta, 1811.
- KLÁTIL, Karel. *Ruská pěchota 1797–1801 (1. část)*. *Historia Militaris 1792–1815*. Měsíčník o revolučních a napoleonských válkách č. 1, roč. 1. ISSN 2464-6016.
- KOLEKTIV AUTORŮ. *Bitvy, které změnily svět*. Praha: Euromedia Group, 2019. ISBN 978-80-7617-708-6.
- KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie válčení*. Praha: Knižní klub, 2016. ISBN 978-80-242-5122-6.
- KOLEKTIV AUTORŮ. *Maréchaux d'Empire*. Paříž: EPA Editions, 2003. ISBN 978-2851206985.
- KOLEKTIV AUTORŮ. *Morava napoleonská: evropské dějiny na dosah*. Brno: Regionální rozvojová agentura Jižní Moravy, 2012. ISBN 978-80-260-6295-0.
- KOTULÁN, Jaroslav a UHLÍŘ, Dušan (eds.). *Evropa 1805: sborník prací V. mezinárodního napoleonského kongresu konaného v budově veřejného ochránce práv. Brno, 26. – 28. září 2005*. Brno: ČSNS, 2006. ISBN 80-239-7694-X.
- KOUDELKA, Milan. *Rakouská řadová pěchota 1797–1805 (1. část)*. *Historia Militaris 1792–1815*. Měsíčník o revolučních a napoleonských válkách č. 2, roč. 1. ISSN 2464-6016.
- KOUDELKA, Milan. *Rakouské jednotky v bitvě u Štoků*. *Historia Militaris 1792–1815*. Měsíčník o revolučních a napoleonských válkách č. 2, roč. 1. ISSN 2464-6016.
- KOVAŘÍK, Jiří. *1814 - bitva o Francii*. Třebíč: Akcent, 2022. ISBN 978-80-7497-429-8.
- KOVAŘÍK, Jiří. *Maršál Ney: Napoleonův nejstatečnější*. Třebíč: Akcent, 2007. ISBN 978-80-7268-410-6.
- KOVAŘÍK, Jiří. *Napoleonův voják: jaký byl, jak žil a proč bojoval*. Brno: Jan Melvil, 2020. ISBN 978-80-7555-095-8.
- KOVAŘÍK, Jiří. *Slavkov 1805 – Napoleonův největší triumf*. Třebíč: Akcent, 2013. ISBN 978-80-7268-983-5.
- KOVAŘÍK, Jiří. *Trafalgar: anatomie námořní bitvy*. Praha: Elka Press, 2008. ISBN 978-80-87057-05-6.
- LENTZ, Thierry. *Waterloo 1815*. Paříž: Perrin, 2015. ISBN 978-2262039400.
- LIVESEY, Anthony a HACKETT, John Winthrop. *Velké bitvy slavných vojevůdců*. Praha: Slovart, 1996. ISBN 80-85871-77-7.
- MANFRED, Albert Z. *Napoleon Bonaparte*. Praha: Svoboda, 1983.

MATHES, William Lloyd. *The influence of Napoleon's continental system on Russian economy 1807–1811*. Master's thesis. Columbus: Ohio State University, 1955.

MAZOWSKI, Krzysztof. *Torres Vedras 1810*. Varšava: Bellona, 2019. ISBN 978-8311158061.

MICHAJLOV, Oleg Nikolajevič. *Suvorov*. Praha: Naše vojsko, 1986.

MOLTKE, Helmuth von a HORST, Max. *Moltke: Leben und Werk in Selbstzeugnissen: Briefe-Schriften-Reden*. Lipsko: Dieterich'sche Verlagsbuchhandlung, 1937.

MOLTKE, Helmuth von. *Erinnerungen, Briefe, Dokumente: 1877–1916*. Stuttgart: Der Kommende Tag, 1922.

MOLTKE, Helmuth von. *Moltkes Militärische Werke II*. Berlín: Ernst Mittler und Sohn königliche Hofbuchhandlung, 1900.

MOLTKE, Helmuth von. *Moltkes Militärische Werke*. Trebbin: Buchpark, 2017. ISBN 978-3738756302.

NEUMAYR, Anton. *Diktátoři v zrcadle medicíny: Napoleon, Hitler, Stalin*. Praha: Jan Vašut, 1999. ISBN 80-7236-107-4.

OUVRARD, Robert a SAMEK Jakub (eds.). *Bitva u Znojma a válka roku 1809*. Třebíč: Akcent, 2009, s. 115–198. ISBN 978-80-7268-649-0.

PERNES, Jiří. *Evropské dějiny v datech*. Praha: Albatros, 2000. ISBN 80-00-00871-8.

RAKOVÁ, Svatava a LEQUESNE, Christian (eds.). *Jakou Evropu ohlašovala bitva u Slavkova?* Praha: Historický ústav AV ČR, 2006. ISBN 80-7286-097-6.

REBSCHER, Susanne. *Napoleon Bonaparte*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2010. ISBN 978-80-7360962-7.

RES, Daniel. „Wellingtonovy linie“: zlom napoleonských válek? [online]. Citadelle.cz. Dostupné z: <https://www.citadelle.cz/novinky/wellingtonovy-linie.aspx> [cit. 14.7.2023].

ŘEPA, Tomáš. *Bitva u Auerstädtu*. Bulletin Československé napoleonské společnosti 88 (červenec 2021). ISSN 1213-6999.

ŘEPA, Tomáš. *Jean-Baptiste-Jules Bernadotte – maršál odmítající monarchii, který se stal králem (1. část)*. Bulletin Československé napoleonské společnosti 88 (červenec 2021). ISSN 1213-6999.

ŘEPA, Tomáš. *Jean-Baptiste-Jules Bernadotte – maršál odmítající monarchii, který se stal králem (2. část)*. Bulletin Československé napoleonské společnosti 89 (září 2021). ISSN 1213-6999.

ŘEPA, Tomáš. *Maršál Ney – nejstatečnější ze statečných*. Bulletin Československé napoleonské společnosti 84 (červenec 2020), s. 47. ISSN 1213-6999.

ŘEPA, Tomáš. *Slavkov – bitva, její souvislosti, legendy i propaganda*. Bulletin Československé napoleonské společnosti 91 (duben 2022). ISSN 1213-6999.

ŘEPA, Tomáš. *Toulon 1793 – bitva, která odstartovala Napoleonovu kariéru*. Bulletin Československé napoleonské společnosti 90 (listopad 2021). ISSN 1213-6999.

SAMEK, Jakub (ed.). *Bitva u Slavkova a válka roku 1805: sborník dokumentů a studií k 200. výročí*. Třebíč: Akcent, 2005. ISBN 80-7268-361-6.

SAMEK, Jakub. *Ordre de bataille francouzské armády v bitvě u Slavkova 2. prosince 1805*. *Historia Militaris 1792–1815*. Měsíčník o revolučních a napoleonských válkách č. 2, roč. 1. ISSN 2464-6016.

SAMEK, Jakub. *Řadová pěchota – I. Organizace 1808–1815 (3. část)*. *Historia Militaris 1792–1815*. Měsíčník o revolučních a napoleonských válkách č. 3, roč. 1. ISSN 2464-6016.

ŠAPOŠNIKOV, Boris Michajlovič. *Mozg armii 1–3*. Moskva: Voennyj Vestnik, 1927–1929.

ŠAROCHOVÁ, Gabriela V.; BĚLINA, Pavel; KAŠE, Jiří; KUČERA, Jan Pavel a CUHRA, Jaroslav. *České země v evropských dějinách. Díl 3. (1756–1918)*. Praha: Paseka, 2006. ISBN 80-7185-795-5.

ŠTOVÍČEK, Michal. *Železný maršál: Louis Nicolas Davout*. Třebíč: Akcent, 2019. ISBN 978-80-7497-262-1.

ŠVANKMAJER, Milan. *Bitva u Chlumce r. 1813*. Ústí nad Labem: Odbor školství a kultury ONV, 1964.

ŠVANKMAJER, Milan. *Čechy na sklonku napoleonských válek: 1810–1815*. Praha: NLN, 2004. ISBN 80-7106-677-X.

ŠVANKMAJER, Milan. *Dějiny Ruska*. Praha: Lidové noviny, 2004. ISBN 80-7106-658-3.

TARLE, Jevgenij Viktorovič. *Napoleon*. Praha: Naše vojsko, 1950.

TARLE, Jevgenij Viktorovič. *Napoleonovo tažení na Rus 1812*. Praha: Naše vojsko, 1950.

UHLÍŘ, Dušan. *Čas kongresů a tajných společností*. Praha: Epoque, 2017. ISBN 978-80-7557-087-1.

UHLÍŘ, Dušan. *Slunce nad Slavkovem*. Třebíč: Akcent, 2017. ISBN 978-80-7497-212-6.

VACULÍK, Jaroslav. *Obecné dějiny novověku IV (1789–1918)*. Brno: MU, 2005. ISBN 80-210-3859-4.

WINTR, Stanislav. *26 maršálů Napoleona I*. Cheb: Svět křídel, 2004. ISBN 80-86808-14-9.

ZEHETBAUER, Ernst. *Landwehr gegen Napoleon. Österreichs erste Miliz und der Nationalkrieg von 1809*. Vídeň: Öbv/Firmensitz, 1999. ISBN 978-3215127502.